

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Bojana Rugelj

**Politična moč sindikatov: Študija primera Zveze svobodnih
sindikatov Slovenije in socialnih sporazumov**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Bojana Rugelj

Mentorica: red. prof. dr. Alenka Krašovec

**Politična moč sindikatov: Študija primera Zveze svobodnih
sindikatov Slovenije in socialnih sporazumov**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Politična moč sindikatov: Študija primera Zveze svobodnih sindikatov Slovenije in socialnih sporazumov (povzetek)

Vprašanje politične moči sindikatov ima poleg svoje znanstvene relevantnosti tudi aktualno družbeno dimenzijo. Gospodarska kriza, ki je leta 2008 Evropo pahnila v najhujšo recesijo po drugi svetovni vojni, je zaostriła interesne konflikte med delom in kapitalom in znova odprla vprašanje vloge in moči sindikatov v družbi. Aktualnost predmeta naše magistrske naloge nas je usmerila v analizo določnic te moči prek študije primera Zveze svobodnih sindikatov Slovenije in socialnih sporazumov. Izhajali smo iz dveh hipotez: prvič, uspešnost ZSSS-ja pri uveljavljanju interesov v okviru socialnih sporazumov je odvisna od virov moči, s katerimi ta sindikat razpolaga, in zlasti od družbenopolitičnega konteksta, v katerem deluje. Drugič, ZSSS je imel pri oblikovanju socialnih sporazumov večjo pogajalsko moč kot druga dva socialna partnerja, to je delodajalci in vlada.

Na podlagi ugotovitev empiričnih analiz petih socialnih sporazumov, družbenopolitičnega konteksta in virov moči ZSSS-ja smo prvo hipotezo potrdili, drugo pa zavrnil. Izkazalo se je, da je ZSSS uspešno uveljavljal svoje ključne interese pri oblikovanju socialnih sporazumov predvsem zaradi dveh virov moči, mobilizacijskega kapitala (članstvo in njegova akcijska moč) in od leta 2005 tudi povezovalnega kapitala (sodelovanje z drugimi sindikati in civilnodružbenimi organizacijami). Vendar pa mobilizacijski in povezovalni kapital nista bila najpomembnejši valuti politične izmenjave sama po sebi, temveč zaradi specifičnega družbenopolitičnega konteksta prvih štirih socialnih sporazumov: šibkih vlad oziroma vlad, ki so se soočale z bližnjimi volitvami in visoko inflacijo, ter razmeroma močnih, a popustljivih delodajalcev, katerih ključni interes je bil socialni mir. Pri zadnjem, petem socialnem sporazumu, se je položaj spremenil: v okoliščinah okrepljenega pritiska mednarodnih finančnih inštitucij in nizke inflacije ZSSS-ju kljub še vedno močnemu mobilizacijskemu potencialu ni uspelo uveljaviti ključnega interesa v socialnem sporazumu zaradi odločnega nasprotovanja oslabiljenih delodajalskih organizacij, ki so radikalizirale svoja pogajalska izhodišča. Viri moči torej le delno pojasnjujejo (ne)uspešnost ZSSS-ja pri uveljavljanju interesov. Če hočemo v celoti razumeti vlogo ZSSS-ja v javnopolitičnem procesu, moramo obravnavati zlasti družbenopolitični kontekst, v katerem sindikat deluje.

Če po metodi indukcije z zavedanjem metodoloških omejitev posplošimo naša spoznanja o moči ZSSS-ja pri pogajanjih o socialnih sporazumih na raven politične moči sindikatov v slovenski družbi, ugotavljamo, da so sindikati še vedno vplivne interesne organizacije, vendar pa njihova politična moč zaradi spremenljivih virov moči, predvsem pa spremenljivega družbenopolitičnega konteksta ni konstanta.

Ključne besede: sindikati, Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, viri moči, družbenopolitični kontekst, socialni sporazumi.

The Political Power of Trade Unions: A Case Study of the Association of Free Trade Unions of Slovenia (ZSSS) and Social Pacts (summary)

In addition to its scientific relevance, currently the question of the political power of trade unions also has a valid social dimension. The economic crisis of 2008, which plunged Europe into the worst recession since the Second World War, has exacerbated conflicts of interest between labour and capital, and once again raised the question of the role and power of trade unions in society. The current nature of the subject for this Masters thesis, the political power of Slovenian trade unions, has led us to an analysis of the determiners of this power through a case study of the Association of Free Trade Unions of Slovenia (ZSSS) and five social pacts. We began with two hypotheses: first, that the success of ZSSS in putting their interests into effect in the context of social pacts depends on power resources which it has at its disposal, but also and in particular on the domestic and international context; and, second, in shaping social pacts, ZSSS has had greater bargaining power than its other two social partners – employers and the government.

On the basis of findings from an empirical analysis of five social pacts, the domestic and international context, and the power resources of ZSSS, we were able to confirm the first hypothesis, and reject the second. It was found that ZSSS successfully put its key interests into effect when shaping social pacts mainly due to two power resources: with its mobilisation capital (membership and its power of action) and, as of 2005, also with its networking capital (cooperation with other trade unions and civil society organisations). However, in the first four social pacts analysed mobilisation and networking capital were not the most important currency of the political exchange, but rather it was the specific domestic and international context: weak governments, or governments that were facing upcoming elections and high inflation, and relatively strong, but yielding employers, whose key interest was social stability. In the last and fifth social pact analysed the position had changed; in an environment of increasing pressure from international financial institutions and low inflation, and despite still having strong potential for mobilisation, ZSSS was unable to realise their key interest in the social pact due to decisive opposition from weakened employment organisations which had radicalised their bargaining positions. If, after using the method of induction with an awareness of its methodological limitations, we generalise our understanding of ZSSS's power in negotiating social pacts on the level of trade unions' political power in Slovenia, we find that the trade unions are still influential organisations of interest, but that their political power, due to variable power resources and in particular a shifting domestic and international context, is not constant.

Key words: trade unions, the Association of Free Trade Unions of Slovenia (ZSSS), power resources, domestic and international context, social pacts.

Kazalo

1	Uvod	8
2	Metodološki okvir	10
2.1	Predmet in cilji magistrskega dela ter znanstvena relevantnost teme	10
2.2	Utemeljitev hipotez	14
2.3	Metode raziskovalnega dela	15
3	Opredelitev interesnih skupin	18
4	Koncept družbene moči	21
5	Viri moči interesnih skupin	24
5.1	Članstvo in akcijska moč	27
5.2	Finančni viri	29
5.3	Organizacija in kadri	30
5.4	Strokovno znanje in informacije	31
5.5	Dostop do političnih odločevalcev	32
5.6	Zunanja in notranja kohezija	34
5.7	Mednarodni stiki	35
5.8	Kredibilnost	36
6	Teoretična izhodišča družbenopolitičnega konteksta	37
7	Zgodovinski, politični in gospodarski okvir (neo)korporativizma	38
7.1	Kratek zgodovinski oris slovenskega (neo)korporativizma	43
8	Socialno partnerstvo	45
8.1	Institucionalna ureditev socialnega partnerstva v Sloveniji	47
8.2	Pogoji za nastanek socialnih sporazumov	52
8.2.1	Ekonomski, institucionalni in politični pogoji za nastanek socialnih sporazumov v Sloveniji	54
9	Analiza virov moči Zveze svobodnih sindikatov Slovenije	56
9.1	Kratka predstavitev ZSSS-ja	56
9.2	Članstvo in akcijska moč	58
9.3	Finančni viri	64
9.4	Organizacija in kadri	68
9.5	Strokovno znanje in informacije	71
9.6	Dostop do političnih odločevalcev	74
9.7	Zunanja in notranja kohezija	78
9.7.1	Zunanja kohezija	78
9.7.2	Notranja kohezija	82
9.8	Mednarodni stiki	84
9.9	Kredibilnost	86
10	Prvi socialni sporazum leta 1995	89
10.1	Družbenopolitični kontekst obdobja prehoda	89
10.2	Analiza socialnega sporazuma za leto 1995	93

11 Drugi socialni sporazum leta 1996	98
11.1 Družbenopolitični kontekst	98
11.2 Analiza socialnega sporazuma za leto 1996	99
12 Tretji socialni sporazum 2003-2005	104
12.1 Družbenopolitični kontekst	104
12.2 Analiza socialnega sporazuma za obdobje 2003-2005	105
13 Četrty socialni sporazum 2007-2009	111
13.1 Družbenopolitični kontekst obdobja preobrata	111
13.2 Analiza socialnega sporazuma za obdobje 2007-2009	115
14 Peti socialni sporazum 2015-2016	120
14.1 Družbenopolitični kontekst obdobja krize	120
14.2 Analiza socialnega sporazuma za obdobje 2015-2016	125
15 Zaključek	131
16 Literatura	137
Priloge	
Priloga A: Intervju s predsednikom ZSSS-ja Dušanom Semoličem.....	150
Priloga B: Intervju s predsednikom GZS-ja Samom Hribarjem Miličem.....	163
Priloga C: Intervju z nekdanjim ministrom za delo, socialne zadeve in družinsko politiko Vladom Dimovskim	177

Kazalo tabel

Tabela 8.1: Sindikalne konfederacije in zveze v Sloveniji	51
Tabela 8.2: Organizacije delodajalcev v Sloveniji	53
Tabela 9.1: Kronološki prikaz množičnih protestov, demonstracij in stavk na državni ravni, ki jih je organiziral ali pri njih sodeloval ZSSS	60
Tabela 9.2: Poslovanje ZSSS-ja in njegovega največjega člana SKEI v letu 2013	65
Tabela 9.3: Finančni viri sindikatov in delodajalskih organizacij leta 2004	66
Tabela 9.4: Kadrovske viri sindikatov in delodajalcev leta 2004	68
Tabela 9.5: Medčasovna primerjava zaupanja v sindikate	84
Tabela 10.1: Makroekonomski kazalci za Slovenijo v obdobju 1990-1999	88
Tabela 10.2: Kaj je ZSSS dosegel v pogajanjih za dogovor o politiki plač v okviru socialnega sporazuma za leto 1995	94
Tabela 11.1: Kaj je ZSSS dosegel v socialnem sporazumu za leto 1996	99
Tabela 12.1: Makroekonomski kazalci za Slovenijo v obdobju 2000-2003	102
Tabela 12.2: Kaj je ZSSS dosegel v socialnem sporazumu za obdobje 2003-2005 in dogovoru o politiki plač kot separatu socialnega sporazuma	107
Tabela 13.1: Makroekonomski kazalci za Slovenijo v obdobju 2004-2008	110
Tabela 13.2: Kaj je ZSSS dosegel v socialnem sporazumu za obdobje 2007-2009	115
Tabela 14.1: Makroekonomski kazalci za Slovenijo v obdobju 2008-2014	119
Tabela 14.2: Kaj je ZSSS dosegel v socialnem sporazumu za obdobje 2015-2016	125
Tabela 15.1: Politična moč ZSSS-ja, njegovi viri moči in družbenopolitični kontekst socialnih sporazumov	131

Seznam kratic

DeSUS	Demokratska stranka upokojencev Slovenije
ESS	Ekonomsko-socialni svet
ETUC	Evropska konfederacija sindikatov
EU	Evropska unija
GZS	Gospodarska zbornica Slovenije
LDS	Liberalna demokracija Slovenije
NSi	Nova Slovenija
OECD	Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj
SD	Socialni demokrati
SDS	Slovenska demokratska stranka
SDSS	Socialdemokratska stranka Slovenije
SLS	Slovenska ljudska stranka
SKEI	Sindikat kovinske- in elektroindustrije
SKD	Slovenski krščanski demokrati
STA	Slovenska tiskovna agencija
ZLSD	Združena lista socialnih demokratov
ZSSS	Zveza svobodnih sindikatov Slovenije

»Končni cilj vseh politik mora biti, da ljudje živijo bolje.«

Dušan Semolič, ZSSS

1 Uvod

Vprašanje politične moči sindikatov ima poleg svoje znanstvene relevantnosti tudi aktualno družbeno dimenzijo. Gospodarska kriza, ki je leta 2008 Evropo pahnila v najhujšo recesijo po drugi svetovni vojni, je zaostрила interesne konflikte med delom in kapitalom in resno načela temelje socialnega miru v zahodnih demokracijah, tudi v Sloveniji.

Mednarodne finančne inštitucije in politični odločevalci Evropske unije so se na krizo odzvali z uvajanjem strogih varčevalnih ukrepov¹, ki so jih sindikati in javnost najbolj zadolženih evropskih držav sprejeli z odporom. Sindikalni protesti, demonstracije in stavke proti politiki varčevanja so oživel vprašanja o družbeni vlogi in moči sindikatov. So sindikati »v tekmi do dna« še zadnji branik socialne države ali pa z nasprotovanjem zniževanju stroškov dela zavirajo gospodarski razvoj in ustvarjanje novih delovnih mest? So zaradi naglega zmanjševanja članstva in globalizacijskih procesov še sposobni braniti ekonomske in socialne interese svojih članov?

Medtem ko nekateri avtorji (npr. Wahl 2004) opozarjajo, da sindikati v neoliberalni transformaciji družb izgubljajo svojo moč, je v slovenski strokovni in politični javnosti² ter tudi v nekaterih medijih slišati ravno nasprotno – da imajo sindikati (pre)velik vpliv pri oblikovanju javnih politik v državi, čeprav svoje legitimnosti nikoli ne potrjujejo na volitvah:

---

¹ Tedanji predsednik Evropske komisije Jose Manuel Barroso je dilemo evropskih političnih odločevalcev strnil v ugotovitev: »Želimo ohraniti svoj socialni model, a hkrati potrebujemo reforme.« (STA 2012a)

Dušan Semolič, predsednik ZSSS-ja pa je dejal, da bi moral biti končni cilj vseh politik boljše življenje ljudi, ne pa da politiki v ospredje postavljajo problematiko bank in javnih financ, delodajalci pa konkurenčnost in dobičke (STA 2015a).

² Konec leta 2012 je tedanji predsednik vlade Janez Janša (STA 2012e) izjavil, da imamo v Sloveniji namesto parlamentarne sindikalno demokracijo.

Prav zanimivo je, da se pri nas vse konča pri sindikatih. Naj gre za privatizacijo, proračun, plače ali zakonodajo. Čeprav sindikati pomenijo sorazmerno majhen del populacije (po podatkih iz 2009, zadnjih, ki jih uporablja ZSSS, novejših žal ni, je bilo v sindikate vključenih 27 odstotkov aktivnega prebivalstva Slovenije, kar pomeni okoli 250.000 ljudi), brez težav krojijo dnevnopolitično dogajanje. S tem pravzaprav odločajo o usodi vseh državljanov. Seveda z eno posebnostjo – za to jim ni treba odgovarjati, ni jim treba na volitve, ni jim treba v vlado. (Štimac 2014)

Fink Hafner (1994, 44) je že leta 1994 ugotavljala, da so sindikati »med najrazvitejšimi interesnimi skupinami v postsocialističnih okoliščinah in imajo več moči kot marsikatera druga interesna skupina«. Več kot 20 let pozneje podobno trdi tudi sociolog Adam:

Slovenijo danes uvrščajo tudi v korporativistični model. Še ena značilnost je pomembna: Slovenija ima močne sindikate. V vzhodni Evropi oziroma pravzaprav v celotnem EU-ju bi težko našli tako vplivne in razvejane sindikate kot v Sloveniji. Sindikati imajo vpliv na državno politiko. Pomembno vlogo jim daje zakonodaja oziroma njihov vpliv nanjo (recimo zakon o delovnih razmerjih). Tu velja poudariti – kar se sicer čudno sliši, sindikati so učinkoviteje organizirani in bogatejši od delodajalskih organizacij. (Adam v Žerdin 2015)

Na slabo organizacijsko moč delodajalcev je opozoril tudi predsednik Združenja Manager Aleksander Zalaznik (v Morozov 2015): »Včasih težko razumemo, zakaj so sindikati v pogajanjih z vlado bistveno močnejši od gospodarstvenikov, ki ustvarjamo denar. Ena od težav je, da smo zelo razpršeni. Morda imamo celo preveč stanovskih organizacij.« Da sta glasova države in sindikatov močnejša od gospodarstva, pa meni tudi predsednik Gospodarske zbornice Slovenije Marjan Mačkošek (STA 2015).

Ob negativnem vrednotenju moči sindikatov je zaslediti tudi razmišljanja o pozitivni vlogi sindikatov v družbi. Neokorporativistični sistem z močno vlogo sindikatov pri oblikovanju javnih politik, zlasti gospodarskih in socialnih, je Sloveniji po osamosvojitvi omogočil socialno usmerjen prehod v tržno gospodarstvo in uspešen vstop v Evropsko unijo ter

evroobmočje (Stanojević in Krašovec 2011, 232). Stanojević (2004) pravi, da je slovenski model postopne tranzicije na podlagi dogovorjenega omejevanja plač med socialnimi partnerji primer uspešne razvojne strategije, ki je odstopala od drugih postsocialističnih poti razvoja. Njegovo uspešnost dokazujejo tudi gospodarski podatki, ki so Slovenijo pred vstopom v EU uvrščali med najrazvitejše tranzicijske družbe z najnaprednejšo obliko socialnega partnerstva (Stanojević, 2004; Donaghey in Teague, 2005). Po priključitvi evropskim integracijam pa je prišlo do preobrata. Kot pravi Stanojević (2011), gradualizem ni bil več ekonomsko vzdržen, gospodarska kriza leta 2008 pa je razmere še zaostila. Kriza modela postopne tranzicije sovпада s krepitvijo neoliberalizma, ki že v svojih izhodiščih zmanjšuje pomen sindikatov kot javnopolitičnih igralcev (Dokumenti 6. kongresa ZSSS 2012, 12).

Aktualnost vprašanja vloge sindikatov v družbi nas je spodbudila, da smo si kot temeljno raziskovalno nalogo zastavili proučevanje politične moči sindikatov v Sloveniji, pri čemer nas je zanimalo, kolikšna je ta moč, kako se spreminja skozi čas in kaj vpliva nanjo.

Z nastankom nove države so si sindikati, ki jim je političnost kot delu civilne družbe imanentna, pridobili družbeno samozavest v sferi javnega. Sfero javnega pri tem razumemo kot polje javnih politik (public policies), torej kot polje upravljanja določenih družbenih podsistemov in reševanje določenih družbenih problemov (Fink Hafner 2007, 15). V realnosti se to polje delno prekriva s »poljem politics« (politiko kot bojem za oblast). Sindikati se torej z delovanjem v polju javnih politik v vlogi zaščitnikov interesov dela javnosti dotikajo tudi polja politike kot boja za oblast.

2 Metodološki okvir

2.1 Predmet in cilji magistrskega dela ter znanstvena relevantnost teme

Predmet našega magistrskega dela je analiza politične moči sindikatov v Sloveniji, naš cilj pa je s študijo primera ugotoviti, kolikšno pogajalsko moč ima Zveza svobodnih sindikatov

Slovenije (ZSSS) v okviru socialnega partnerstva in kako nanjo vplivata dva dejavnika: prvič, viri moči, ki jih ta sindikat obvladuje, in drugič, družbenopolitični kontekst, v katerem deluje.

Ker je socialno partnerstvo ena najpomembnejših neokorporativističnih institucij v Sloveniji (Lukšič 1997, 106), kjer so v interakciji med sindikati, vlado in delodajalci sprejete pomembne ekonomsko-socialne politike, smo se odločili moč sindikatov proučevati na podlagi medčasovne analize in primerjave vsebine petih socialnih sporazumov kot najcelovitejših dokumentov socialnega partnerstva (Stanojević in drugi 2001, 83) in zmožnosti uresničevanja interesov izbranega sindikata, ZSSS-ja. To analizo smo povezali z viri moči ZSSS-ja in družbenopolitičnim kontekstom, v katerem so socialni sporazumi nastajali.

Kot pomembna ekonomsko-interesna skupina, ki si je po osamosvojitvi Slovenije izborila status institucionalnega partnerja pri oblikovanju politik, so sindikati postali predmet raznovrstne znanstvene obravnave. Vendar pa je proučevanje sindikatov s pomočjo koncepta moči v slovenski (in, kot smo ugotovili, tudi tuji) referenčni literaturi znanstveno slabše reflektirano področje, kar je bil dodaten motiv pri izbiri teme. Pri tem moč³ razumemo kot dostop do oblikovanja, sprejemanja in izvajanja odločitev v neki družbi (Hague in Harrop 2007, 10). V programu Zveze svobodnih sindikatov Slovenije (Dokumenti II. kongresa ZSSS 1994, 37) je zapisano: »Moč sindikata merimo z njegovim vplivom na sprejemanje za delavce najpomembnejših odločitev na vseh ravneh odločanja, od državne do podjetniške ravni oziroma ravni delovnega mesta.«

V okviru tega razumevanja moči izhajamo iz dveh predpostavk: če govorimo o moči sindikatov, govorimo o njihovih virih, saj moč vedno implicira možnost politične menjave

---

³ V kontekstu naše magistrske naloge pojem moč uporabljamo kot sinonim pojmu vpliv. Tudi Krašovec (2002, 18) uporablja oba pojma kot sinonima, čeprav, kot pravi, se zaveda, da obstaja med močjo in vplivom razlika, saj vpliv še ne pomeni moči. Po Dahlu (v Heywood 2004, 121–122) je moč sposobnost oblikovati formalne odločitve, ki zavezujejo druge ljudi, medtem ko vpliv implicira sposobnost vplivanja na vsebino teh odločitev s pomočjo neke oblike zunanjega pritiska.

(Grdešić 1995, 61) in če govorimo o moči sindikatov, govorimo o družbenopolitičnem kontekstu, ki določa, ali in katere vire bodo sindikati lahko uporabili kot valuto menjave (Howlett in Ramesh 2003, 40–43).

Po metodološkem premisleku smo se odločili, da bomo moč sindikatov proučevali na podlagi analize vsebine socialnih sporazumov v Sloveniji kot posebnih mehanizmov za oblikovanje in izvajanje javnih politik (Stanojević in Krašovec 2011, 232) in njihove primerjave s ključnimi interesi oziroma preferencami izbranega sindikata, to je ZSSS-ja, kot enega od socialnih partnerjev, ob hkratnem upoštevanju pogajalskih interesov delodajalcev in vlade. V analizo vsebine socialnih sporazumov smo vključili tudi dva dogovora o plačah, ki sta nastala kot separata socialnega sporazuma.

Zakaj smo kot enote analize izbrali ravno socialne sporazume in med sindikati ravno Zvezo svobodnih sindikatov Slovenije? Socialni sporazum sicer nima oblike zakona, vendar predstavlja pomemben dogovor med socialnimi partnerji o ključnih vprašanjih gospodarskega in socialnega razvoja. Kot mehanizem za oblikovanje javnih politik je eden najpomembnejših rezultatov socialnega partnerstva. Prvi socialni sporazum je bil podpisan leta 1995⁴, drugi leta 1996, tretji leta 2003 za triletno obdobje, četrti leta 2007 za triletno obdobje in peti leta 2015 za dveletno obdobje. Ker imajo socialni sporazumi, kot vidimo, različne letnice nastanka, je razmerje moči med akterji v okviru socialnega partnerstva mogoče proučevati ne samo v izbrani časovni točki, temveč primerjalno skozi različna časovna obdobja, ki jih zaznamujejo različni družbenopolitični konteksti in spremembe virov moči ZSSS-ja.

Pri proučevanju moči slovenskih sindikatov smo se omejili na najštevilčnejši in najmočnejši sindikat v državi (Stanojević in drugi 2001b, 81; Lukić 2014, 13), ki je sodeloval pri oblikovanju in podpisu vseh petih socialnih sporazumov, to je Zvezo svobodnih sindikatov Slovenije. Glede na razdrobljenost sindikalnega prizorišča v Sloveniji, kjer je večina članstva

---

⁴ Stanojević in Krašovec (2011) sicer kot prvi socialni sporazum omenjata dogovor o plačni politiki za leto 1994, ki je nastal kot separat socialnega sporazuma, in ki je predvidel ustanovitev Ekonomsko-socialnega sveta, vendar v naši nalogi sledimo uradni interpretaciji, da je socialni sporazum iz leta 1995 prvi socialni sporazum v Sloveniji (Predsednik vlade Republike Slovenije 2015).

skoncentrirana v dveh sindikatih, v ZSSS-ju in Konfederaciji sindikatov javnega sektorja, ki pa deluje šele od leta 2006, se nam zdi tak pristop metodološko utemeljen.

Predmet našega znanstvenega interesa je torej moč ZSSS-ja (odvisna spremenljivka), ki jo proučujemo v korelaciji z dvema neodvisnima spremenljivkama, to je z viri moči sindikata in značilnostmi družbenopolitičnega konteksta nastajanja socialnih sporazumov. Njun izbor ni naključen, temveč je utemeljen v znanstveni literaturi. Tako Dahl (v Krašovec 2002, 18) pravi, da je v teoriji razširjena in v zelo veliki meri sprejeta razlaga, da je moč posameznega igralca odvisna od (možnosti) obvladovanja, nadzorovanja in/ali monopoliziranja dejavnikov moči ter da z naraščanjem števila dejavnikov moči, ki jih posamezen igralec (lahko) obvladuje, nadzoruje in/ali monopolizira, narašča tudi njegova moč. Fink Hafner (2001, 57) trdi, da so razpoložljivi viri interesnih skupin celo tako pomembni za njihovo aktivno poseganje v politično odločanje, da se lahko zaradi spreminjanja virov spreminjajo tudi razmerja med civilno družbo in državo.

Vendar pa obvladovanje virov moči (vseh ali posamičnih) v celoti ne pojasnjuje moči interesne skupine glede na druge javnopolitične akterje in tudi v družbi kot celoti. Tako kot posedovanje virov moči ne jamči, da bo skupina dosegla svoje cilje, tako tudi pomanjkanje virov nujno ne pomeni, da bo interesna skupina neuspešna pri vplivanju na politične odločitve (Kingdon 2003, 51). Smith (1993, 5) navaja primer britanskega sindikalnega gibanja, ki je, kot pravi, 2. maja leta 1979 obvladovalo ravno toliko virov moči kot 3. maja leta 1979, vendar pa je z izvolitvijo konservativne vlade Margaret Thatcher velik del njegovega vpliva izginil čez noč.

Pogajalsko moč ZSSS-ja torej pomembno oblikuje tudi splet dejavnikov in okoliščin, ki smo jih poimenovali družbenopolitični kontekst. Govorimo zlasti o vplivu političnega, gospodarskega in mednarodnega okolja ter vplivu interesne skupine delodajalcev (več o tem v 6. poglavju).

Ni odveč omeniti, da smo navdih za izbiro teme magistrske naloge dobili v znanstvenem članku Danice Fink Hafner iz leta 1994 Sindikati v procesu oblikovanja politik, ki empirične podatke raziskav med poslanci državnega zbora v Sloveniji v letih 1992 in 1994 o vplivu interesnih skupin interpretira s konceptom javnopolitičnih omrežij. S svojo nalogo smo želeli nadaljevati proučevanje sindikatov, vendar iz drugačne perspektive – z analizo dejavnikov, ki določajo politično (ne)moč sindikatov v Sloveniji.

2.2 Utemeljitev hipotez

Za raziskovalne namene smo v magistrski nalogi po deduktivni metodi, izpeljani iz teorije, oblikovali dve hipotezi, ki sodita v logično celoto predmeta in ciljev raziskovalne naloge in sta podprti s teoretičnimi in empiričnimi spoznanji različnih avtorjev.

Uspešnost Zveze svobodnih sindikatov Slovenije pri uveljavljanju interesov v okviru socialnih sporazumov je odvisna od virov moči, ki jih ta sindikat obvladuje, in družbenopolitičnega konteksta, v katerem deluje, pri čemer je vpliv družbenopolitičnega konteksta pomembnejši.

Grdešić (1995, 61) pravi, da je družbena skupina uspešna v javnopolitičnem procesu, če razpolaga z viri in je družbeno sprejemljiva, torej so njeni interesi legitimni. Skupine, ki tega ne dosegajo, ne morejo pričakovati uspešne rešitve problema. Kingdon (2003, 51) v nasprotju z Grdešićem trdi, da posedovanje virov moči ne jamči, da bo skupina dosegla svoje cilje in da pomanjkanje virov nujno ne pomeni, da bo interesna skupina neuspešna pri vplivanju na politične odločitve. Howlett in Ramesh (2003, 40–43) ugotavljata, da sta način, na katerega sindikati posegajo v politično odločanje, in učinkovitost njihovega delovanja, odvisna od domačega in mednarodnega konteksta, Cerny (2002, 4) pa, da viri moči niso edini dejavnik uspešnosti interesne skupine pri uveljavljanju njenih interesov, temveč da je rezultat javnopolitičnega procesa odvisen tudi od prevladujočega družbenega konteksta.

Zveza svobodnih sindikatov Slovenije je imela pri oblikovanju petih socialnih sporazumov v Sloveniji večjo pogajalsko moč kot preostala socialna partnerja - delodajalci in vlada.

Fink Hafner (1994, 44) trdi, da so slovenski sindikati »med najrazvitejšimi interesnimi skupinami v postsocialističnih okoliščinah in imajo več moči kot marsikatera druga interesna skupina«. Njeno ugotovitev potrjuje tudi Adam (v Žerdin 2015), ko pravi, da bi v celotnem EU-ju težko našli tako vplivne in razvejane sindikate kot v Sloveniji. Z njim soglašajo tudi v Gospodarski zbornici Sloveniji (STA 2015). Po raziskavi spomladi leta 1994 so slovenski parlamentarci sindikate uvrstili na prvo mesto po vplivu na oblikovanje javnih politik na svojem področju, medtem ko je gospodarska zbornica pristala na četrtem mestu (Fink Hafner 1994, 34).

2.3 Metode raziskovalnega dela

Magistrsko delo je študija primera Slovenije, v kateri smo proučevali moč ZSSS-ja v socialnem partnerstvu. Empirični del predstavlja analiza vsebine petih socialnih sporazumov (in/ali dogovorov o politiki plač, kjer so pogajanja za oba dokumenta potekala sočasno in so bili dogovori del oz. separat socialnega sporazuma, to je leta 1995 in leta 2003). V okviru analize socialnih sporazumov smo zaradi zagotavljanja obvladljivosti ukvarjanja s tematiko proučevali samo tiste pogajalske točke, kjer so bile razlike v stališčih socialnih partnerjev največje in pogajanja najintenzivnejša. Pri teh točkah smo primerjali pogajalska izhodišča posameznih socialnih partnerjev in rešitve, ki so bile na koncu sprejete. Ugotovitve o (ne)upoštevanju stališč ZSSS-ja v socialnem sporazumevanju smo pojasnili z analizo virov moči ZSSS-ja in družbenopolitičnega konteksta.

Naš pristop k obravnavi moči sindikatov izhaja iz Dahlove metode proučevanja razmerja moči med skupinami. Dahl (v Pavlovič 2001, 92–94), utemeljitelj pluralistične teorije demokracije, je politično moč razumel kot znanstveni problem, ki ga je potrebno meriti in

analizirati. Želel je ponuditi model, ki bi omogočil empirično proučevanje moči, pri čemer se je zavedal razkoraka med konceptualno in operativno definicijo moči. Raziskovalni pristop pluralistov za merjenje moči je tako po Dahlu (v Heywood 2004, 124) sestavljen iz naslednjih metodoloških korakov: a) izbor ključnih političnih odločitev, b) identifikacija akterjev, ki so aktivno sodelovali v procesu odločanja, c) prepoznavanje njihovih preferenc ter d) analiza sprejetih odločitev in njihova primerjava s preferencami igralcev.

Kot raziskovalno metodo smo uporabili študijo primera v okviru kvalitativne metode, predvsem zaradi zelo majhnega vzorca (pet socialnih sporazumov), ki otežuje kvantitativno analizo. Spoznanja, pridobljena z analizami socialnih sporazumov, virov moči ZSSS-ja in družbenopolitičnega konteksta, smo dopolnili s subjektivnimi podatki, zbranimi z družboslovnimi intervjuji z relevantnimi akterji in s stališči socialnih partnerjev, zabeleženimi v medijskih poročilih. Glavni vir medijskih poročil je bila Slovenska tiskovna agencija (STA)⁵, ki smo jo izbrali zaradi možnosti sistematičnega kronološkega vpogleda v procese oblikovanja socialnih sporazumov.

1. Sekundarna analiza

Ključne kategorije teoretičnega dela magistrske naloge smo analizirali s pomočjo referenčnih monografij in znanstvenih člankov, že obstoječih študij, raziskav in baz podatkov, različnih internetnih virov in prispevkov v množičnih medijih. V empiričnem delu naloge smo z analizo medijskih poročil proučili stališča socialnih partnerjev v procesu oblikovanja socialnih sporazumov in družbenopolitični kontekst. Podatke za proučevanje družbenopolitičnega konteksta smo črpali tudi iz podatkovnih baz Statističnega urada Republike Slovenije, Banke Slovenije in OECD-ja.

---

⁵ V predstavitvi na spletni strani STA-ja je zapisano, da Slovenska tiskovna agencija spremlja in posreduje novice o dogodkih v državi in mednarodnem okolju. Pri poročanju jo vodijo načela hitrosti, objektivnosti in kredibilnosti. So eden ključnih virov informativnih vsebin za slovenske medije in prek njih za celotno slovensko javnost ter glavni vir informacij o dogajanju v Sloveniji za tuje tiskovne agencije in medijske hiše.

Kot pravi Grdešić (2006, 2 in 33), raziskovalci v glavnem zbirajo, analizirajo in interpretirajo že obstoječe znanje. V tem kontekstu je glavni cilj raziskovalca najti že objavljene podatke, odkriti možnost njihovega medsebojnega povezovanja, uskladiti jih in prikazati kot smiselno celoto.

2. Analiza primarnih podatkov

V raziskovalnem delu magistrske naloge so bili najpomembnejši primarni viri, ki smo jih uporabili za izdelavo lastne analize, socialni sporazumi. Pri analizi virov moči in interesov ZSSS-ja smo se oprli na programske dokumente petih kongresov ZSSS-ja (2. kongres leta 1994, 3. kongres leta 1998, 4. kongres leta 2002, 5. kongres leta 2007 in 6. kongres leta 2012) in poročila o delu ZSSS-ja v medkongresnem obdobju, ki so bila predstavljena na samih kongresih. Analizirali smo tudi druge pravne akte, ki so podlaga delovanja sindikatov in Ekonomsko-socialnega sveta.

3. Družboslovni intervju

Pri ugotavljanju interesov socialnih partnerjev in njihovih virov moči smo si pomagali tudi z izvedbo družboslovnih intervjujev. Zaradi zagotavljanja delne primerljivosti podatkov smo uporabili metodo polstrukturiranega intervjuja. Intervjuje smo opravili s predsednikom Zveze svobodnih sindikatov Slovenije Dušanom Semoličem, z generalnim direktorjem Gospodarske zbornice Slovenije Samom Hribarjem Miličem in z nekdanjim ministrom za delo, družino in socialne zadeve Vladom Dimovskim. Pri tem bi radi omenili, da smo prošnjo za intervju naslovili na vse nekdanje ministre za delo, družino in socialne zadeve v času nastajanja posameznih socialnih sporazumov (poleg Dimovskega še Tone Rop, Marjeta Cotman in Anja Kopač Mrak), vendar se je odzval samo Vlado Dimovski.

3 Opredelitev interesnih skupin

Enote proučevanja v našem magistrskem delu so ekonomske interesne skupine - sindikati, ki so skupaj z delodajalci in vlado glavni akterji tripartitnega socialnega partnerstva. Sindikati so interesno organizirana skupina predstavnikov delojemalcev, katere cilji so usmerjeni v zaščito članov in splošnih delojemalskih interesov, združenja delodajalcev pa predstavljajo in promovirajo kolektivne interese delodajalcev v določenem okolju (Vlada RS 2005).

Ippolito in Walker (1980, 270) pravita, da so interesne skupine (običajno) prostovoljna, organizirana združenja ljudi, katerih namen je uveljaviti skupni interes z uporabo različnih metod kolektivne akcije. Ljudje vstopajo v interesne skupine zato, da dosežejo cilje, ki jih kot posamezniki ne morejo. To v svoji definiciji poudarja tudi Smith (1993, 2), ki pravi, da interesne skupine predstavljajo interese posameznih delov družbe z namenom vplivati na javne politike. Ali, kot poudarja Bentley (v Olson 1971, 8), ni skupine brez interesov. Interesi skupin so po mnenju Ippolita in Walkerja (1980, 2) celo dominantna sila v političnih procesih in demokratična politika neizogibno vključuje pogajanja za njihovo usklajevanje.

Shivley (1995, 228) je prepričan, da je politična dejavnost ena od glavnih razlogov ustanovitve interesne skupine. Ippolito in Walker (1980, 270–271 in 281) trdita, da se združenje preoblikuje v interesno organizacijo šele, ko vstopi v polje politike, kjer deluje kot orodje različnih oblik komunikacije med državljani in oblastjo. Funkcija interesne skupine kot politične organizacije je torej, da zagotavlja povezavo med svojimi člani in političnimi odločevalci. Vendar pa interesna skupina ni zgolj »tiskovni predstavnik« skupnega interesa članov, temveč ta interes aktivno uresničuje z uporabo različnih metod prepričevanja in pritiska (Ippolito in Walker 1980, 6–7).

Na splošno lahko rečemo, da sta interesnim skupinam inherentna dva dejavnika: skupni interes članov in politično delovanje za uveljavitev skupnega interesa.

Na podlagi načina (ali, kot pravijo nekateri avtorji, strategij) delovanja Bibič (1995, 5) razlikuje med pojmi interesna skupina, skupina pritiska in lobiji, čeprav se pogosto uporabljajo kot sinonimi. Skupine pritiska so interesne skupine, ki v procesih oblikovanja javnih politik za uveljavljanje svojih interesov uporabljajo tudi grožnje in različne oblike pritiskov (stavke, protesti in demonstracije). Truman (1971, 39) izraza skupina pritiska ne uporablja, ker je prepričan, da ima močno čustveno konotacijo - nosi pomen sebičnega, neodgovornega vztrajanja pri posebnih privilegijih. Kot pravi, veliko ljudi ni pripravljeno sprejeti razlage, da so lahko cilji skupine pritiska tako dobri kot slabi. Lobiranje pa je, kot ugotavljata Ippolito in Walker (1980, 320 in 364), vsak poskus interesne skupine, da vpliva na vladne odločitve. Pri direktnem lobiranju predstavniki interesne skupine stopijo v neposreden stik s političnimi odločevalci in jih oskrbuje z informacijami, pri indirektnem lobiranju pa skušajo vplivati na politične odločevalce prek vplivanja na javno mnenje.

Že v uvodu naloge smo omenili, da se interesne skupine z delovanjem v polju javnih politik dotikajo tudi polja politike kot boja za oblast (Fink Hafner 2007, 15). Politika kot boj za oblast je sicer imanentna političnim strankam, ki tekmujejo za volilne glasove (Fink Hafner 2007, 15). Ker je veliko definicij interesnih skupin oblikovanih na podlagi primerjave s političnimi strankami, je umestno predstaviti podobnosti in različnosti med njimi. Še posebej zato, ker ta primerjava dodatno osvetljuje družbeno vlogo interesnih skupin.

Interesne skupine in politične stranke predstavljajo najpomembnejše institucionalne povezave med državljan in oblastjo in so kot takšne pomemben dejavnik demokracije. To je, kot trdita Ippolito in Walker (1980), celo njihova najpomembnejša funkcija. Interesnim skupinam in strankam kot političnim organizacijam je torej skupna, prvič, posredniška vloga med civilno družbo in vlado in drugič, prizadevanje za vzpostavitev določene stopnje nadzora nad oblastjo. In ene in druge skušajo s politično akcijo prevzeti del tega nadzora, vendar pa se med seboj razlikujejo po strategijah in ciljih delovanja: stranke skušajo prevzeti nadzor nad oblastjo z zmago na volitvah in imenovanjem svojih članov na odločevalske položaje, interesne skupine pa skušajo prevzeti nadzor nad oblastjo z vplivom na oblikovanje politik, pri čemer trgujejo s svojimi viri moči. Stranke se razlikujejo od drugih političnih organizacij

tudi po svoji mobilizacijski sposobnosti. Nobena druga organizacija ne more med volilno kampanjo združiti tolikšnega števila ljudi in različnih organizacij. Razlika je tudi v tem, da stranke pokrivajo široko področje javnopolitičnih interesov in dejavnosti, medtem ko so interesna področja interesnih skupin ožja (Ippolito in Walker 1980, 6 in 272).

Krašovec (2002, 104) pravi, da si stranke prizadevajo prek volitev osvojiti oblast oziroma pridobiti formalne položaje in avtoriteto v političnih inštitucijah, medtem ko je cilj interesnih skupin vplivati na oblikovanje javnih politik. V nasprotju z interesnimi skupinami, ki zagovarjajo svoj partikularni interes, stranke interese agregirajo, jih oblikujejo na splošnejši ravni in se borijo za oblast oziroma ohranjanje vladajočega položaja (Fink Hafner 1994, 43).

Interesne skupine in politične stranke lahko med seboj tudi sodelujejo. To sodelovanje je, kot ugotavljata Hague in Harrop (2007, 218), poleg neposrednih stikov s političnimi odločevalci in vplivanja na javno mnenje ena najpomembnejših strategij delovanja interesnih skupin. Vendar pa so tesne vezi med političnimi strankami in interesnimi organizacijami bolj izjema kot pravilo. Prevladujejo ohlapne, pragmatične povezave, še ugotavljata omenjena avtorja. Lahko pa je tudi drugače – interesne skupine so pod močnim vplivom strank in celo njihova transmisija ali pa so stranke pod močnim vplivom interesnih skupin, iz katerih so se razvile (Bibič 1995,7).

Omenili smo že, da je ena od določnic interesnih skupin politično delovanje z namenom vplivati na politične odločitve. Politične (ne)odločitve, povezane z reševanjem družbenih problemov v javno dobro, pri katerih sodelujejo tako civilnodružbeni kot državni igralci, definiramo kot javne politike. Najbolj posplošeno (in najkrajšo) definicijo javne politike ponuja Thomas R. Dye (1995, 2): »Javna politika je vse, kar se vlada odloči narediti ali ne narediti.« Javne politike so rezultat interakcij med številnimi civilnodružbeni igralci (posamezniki, strokovnjaki, mediji, javnost, interesne skupine, družbena gibanja,

neparlamentarne politične stranke⁶) in državnimi igralci (predstavniki države, to je vlade, ministrstev, parlamenta, sodstva), ki na podlagi svojih interesov in vrednot rešujejo vprašanja, percepirana kot družbeni problem (Howlett in Ramesh 2003, 16). Temeljni kriterij definiranja stanja v skupnosti kot problemskega pa je stopnja razhajanja med želenim stanjem in percepcijo same realnosti (Grdešić 2006, 95). Politiko, ki ima ambicijo biti javna politika, mora vsaj do neke mere sooblikovati vlada oziroma mora potekati v okviru njenih postopkov, vpliva in organizacij (Hogwood in Gunn 1984, 24). Nedržavni javnopolitični igralci lahko v procesu oblikovanja rešitev prevladujejo, vendar pa je sprejetje rešitve za javni problem še vedno monopol državnih igralcev (Kotar 2007, 70).

Interakcije med javnopolitičnimi igralci potekajo v obliki sodelovanja, tekmovanja in konfliktov (Dunn 2008, 45). Interesne skupine skušajo uveljaviti svoje interese s predlaganjem novih rešitev, nasprotovanjem predlaganih ali ohranjanjem obstoječega položaja (Krašovec 2002, 6). Pravzaprav je večina dejavnosti interesnih skupin namenjena blokiranju vladnih predlogov, za katere menijo, da bi omejili njihove interese, manj dejavnosti je namenjeno promociji novih rešitev (Kingdon 2003, 49). Dunn (2008, 5) tudi ugotavlja, da so družbeni problemi redko »rešeni«: najpogosteje se »rešujejo«, so »preoblikovani« ali ostajajo »nerešeni«.

4 Koncept družbene moči

Moč, viri moči in distribucija moči so ključne kategorije za razumevanje politike. Na najsplošnejši ravni razumemo moč kot sposobnost doseči želeni cilj (Heywood 2004, 121–122) oziroma sposobnost nadzorovati druge (D'Antonio in Erlich 1961, 132). Če apliciramo to ugotovitev na politiko, se moč razkriva kot nadzor nad sprejemanjem političnih odločitev (D'Antonio in Erlich 1961, 132). Hague in Harrop (2007, 10) ekspresivno opredeljujeta moč

---

⁶ Politične stranke uvrščamo med državne igralce takrat, ko imajo status parlamentarnih strank, med civilnodružbene igralce pa takrat, ko tega statusa nimajo (Lajh in Kustec Lipicer 2007, 132). Howlett in Ramesh (2003, 80) pravita, da so stranke vmesni igralci na robu med državnimi in civilnodružbeni igralci.

kot valuto politike. Tako kot denar omogoča učinkovit tok dobrin in storitev v gospodarstvu, moč omogoča sprejemanje, oblikovanje in izvajanje odločitev v neki družbi. Moč torej determinira politiko: politika je proces sprejemanja zavezujočih odločitev na podlagi moči s prisilo, prepričevanjem ali spodbudami (Shively 1995, 5–6).

Odnos nadrejenosti ene strani, torej enega akterja v politiki, nad drugo stranjo, drugim akterjem je ključen za razumevanje moči (Mills v Krašovec 2002, 17). Dahl (v Smith 1993) ta odnos razčleni kot moč A, da prisili B, da naredi nekaj, kar ta sicer ne bi naredil. V procesu sprejemanja političnih odločitev se ta odnos kaže kot moč A, da prisili B, da izbere javno politiko X, medtem ko bi B raje izbral politiko Y.

V širokem spektru različnih teoretičnih pristopov k razumevanju politične moči (že Dahl je opozoril, da za zdaj še ni enotne, konsistentne in splošno sprejete opredelitve moči) so najpogostejše prav razlage, ki politično moč proučujejo v povezavi s procesi sprejemanja političnih odločitev.

Tako je Dahl (v Heywood 2004, 125) moč razumel kot sposobnost uvrščanja družbenih problemov na politični dnevni red. Bachrach in Baratz sta na podlagi kritike Dahlovega »enodimenzionalnega« razumevanja moči utemeljila »drugi obraz« moči kot moč ne-odločanja: močan je tisti posameznik ali skupina, ki zavedno ali nezavedno preprečuje uvrstitev družbenega problema na politični dnevni red. Lukes (v Heywood 2004, 122) razkriva tretji obraz moči, in sicer kot kritiko Dahlovega enodimenzionalnega in Bachrach-Baratzovega dvodimenzionalnega modela politične moči: moč razume kot sposobnost oblikovanja človekovih želja in potreb prek manipulacije. A ima moč nad B, tako da s pomočjo manipulacije, indoktrinacije in psihološkega nadzora oblikuje njegove potrebe.

Hague in drugi (2001, 200) trdijo, da je bistvena postavka pri preučevanju koncepta moči v procesih oblikovanja javnih politik odnos med družbo in državo. V naši nalogi bomo osrednjo pozornost namenili korporativističnemu modelu porazdelitve moči med državnimi in civilnodružbenimi igralci pri oblikovanju javnih politik, katerega temeljne značilnosti bomo

spoznavali v primerjavi s pluralističnim modelom odnosa med civilno družbo in državo⁷. Prvine enega in drugega se v praksi namreč pogosto prepletajo. Tudi Fink Hafner (1994, 30) ugotavlja, da se pluralizem in (neo)korporativizem v praksi le redkokdaj pojavljata v čisti obliki.

Pluralizem, dobesedno »vladavina mnogih«, je politični sistem, v katerem številne med seboj konkurenčne interesne skupine pri uveljavljanju svojih interesov izvajajo pritisk na odzivno oblast. Vendar pa, ker je vsaka skupina usmerjena na svoje javnopolitično področje, nobena ne dominira na vseh javnopolitičnih področjih (Hague in drugi 2001, 201). Politika je rezultat interakcij med interesnimi skupinami ter interakcij med interesnimi skupinami in državo (Fink Hafner 1994, 32). Država omogoča dostop do oblikovanja javnih politik številnim organizacijam iz različnih vzrokov: prvič, ideološki razlogi (liberalizem), drugič pravni (zakonodaja ne dovoljuje podeljevanja posebnih privilegijev samo določenim skupinam zaradi načela svobode združevanja) in tretjič, politični razlogi (država je prepričana, da bo v pluralističnem okolju z različnimi partikularnimi interesi utrdila svojo avtoriteto z vlogo zaščitnice splošnih interesov) (van Waarden 1992, 48–49).

Prav razpršitev nadzora nad procesom sprejemanja odločitev v javnopolitičnem procesu med različne družbene skupine na različnih ravneh je temelj Dahlove teorije pluralistične demokracije – poliarhije (v Pavlovič 2011, 92–94). Pluralisti sicer priznavajo, da je ta porazdelitev moči neenakomerna, ker se skupine med seboj razlikujejo po virih, s katerimi razpolagajo, in dostopu do političnih odločevalcev (Howlett in Ramesh 2003, 38), vendar hkrati trdijo, da nobena skupina ni brez vpliva na oblikovanje politik (Hill 2009, 28).

Smith (1993, 18) ugotavlja, da prevladujoč položaj posamezne interesne skupine v družbi ovirajo notranji in zunanji dejavniki. Zunanji dejavnik, ki omejuje ta vpliv, je obstoj številnih drugih skupin, ki ravno tako sodelujejo v tekmi za vpliv na vladne odločitve z alternativnimi

---

⁷ Howlett in Ramesh (2003, 37) poudarjata, da se je pluralistični pristop k razumevanju oblikovanja in izvajanja javnih politik razvil v ZDA, medtem ko se je korporativistični pristop uveljavil v Evropi.

viri moči. Notranji dejavnik omejevanja vpliva pa je vlada, ki mora, če želi zmagati na volitvah, »odpreti ušesa za vse interesne skupine«.

A Smith (1993, 4 in 27) hkrati priznava, da je ravno nezadostna teoretična obrazložitev strukturne moči ekonomskih interesnih skupin najbolj šibka točka pluralizma, ki je tudi spodbudila revitalizacijo teorije korporativizma v 70. letih prejšnjega stoletja. Smith (1993, 72–73) namreč loči strukturno moč, ki je povezana s formalnimi funkcijami in pristojnostmi in do katere imajo privilegirani dostop le določene skupine in nestrukturno moč, ki izhaja iz strateških virov skupine in trgovanja z njimi.

Medtem ko teorija pluralizma temelji na predpostavki o razpršeni moči, korporativizem govori o koncentraciji moči (Smith 1993, 38). Medtem ko pluralizem poudarja tekmovanje vseh družbenih skupin za čim večji vpliv pri političnih odločitvah, korporativizem predpostavlja sodelovanje med izbranimi, močnimi skupinami in političnimi odločevalci v dobro skupnosti (Lukšič, 1994, 82). Hague in drugi (2001, 203) korporativizem označujejo kot takšen odnos med državo in interesnimi skupinami, pri katerem se najpomembnejše odločitve o družbenih problemih sprejemajo v dogovoru med vlado in ključnimi interesnimi skupinami, zlasti delodajalskimi in delojemalskimi (več o korporativizmu kot modelu oblikovanja in sprejemanja javnih politik v 7. poglavju).

5 Viri moči interesnih skupin

Doslej smo moč poskušali opredeliti v okviru procesov (ne)sprejemanja političnih odločitev, nekateri avtorji pa moč obravnavajo bolj iz perspektive obvladovanja, nadzorovanja in/ali monopoliziranja dejavnikov moči. Igralec B ima moč, če poseduje vire, ki jih igralec A nima. Igralec A je torej odvisen od igralca B. Med igralci se vzpostavljajo hierarhični odnosi glede na razpolaganje z viri moči (Kustec Lipicer 2007, 90).

Grdešić (1995, 61) pravi, da je družbena skupina uspešna pri oblikovanju javnih politik, če razpolaga z viri in je družbeno sprejemljiva, torej so njeni interesi legitimni. Skupine, ki tega ne dosežajo, ne morejo pričakovati uspešne rešitve problema ne glede na njegovo pomembnost (Grdešić 1995, 61). Tudi Ippolito in Walker (1980, 313) sta prepričana, da je velik del uspeha interesne skupine pri zagovarjanju interesov v politični areni odvisen od njenih virov moči.

Avtorji se pri naštevanju najpomembnejših virov moči interesnih skupin bistveno ne razlikujejo. Krašovec (2002, 115–117) navaja naslednje vire:

1. Znanje
2. Nadzor nad pomembnimi informacijami
3. Vzpostavljeno komunikacijsko omrežje s preostalimi javnopolitičnimi podarenami
4. Stiki z nadnacionalno javnopolitično podareno
5. Finančna sredstva
6. Velikost (delitev dela)
7. Formalno določene funkcije in pristojnosti
8. Stalnost delovanja
9. Politična nevtralnost/opredeljenost

Hill (2009, 38) kot vplivne interesne opredeljuje tiste interesne skupine, ki so množične, dobro organizirane, finančno podprte, ekspertne in z dostopom do vladnih predstavnikov. Članstvo, organizacijo, finančne vire in specialistično znanje kot ključne vire moči navajata tudi Smith (1993, 19) in Fink Hafner (2001, 34 in 54).

Za Haysa in Urofskyja (2001) so ključni predvsem štirje viri moči interesne skupine: članstvo, notranja kohezija, finančna sredstva in posedovanje informacij. Enotnost članstva kot pomemben vir moči omenja tudi Kingdon (2003, 51–53). Ippolito in Walker (1980, 319) kot vire moči naštevata velikost skupine, distribucijo članstva, stopnjo mobilizacije, ekonomsko moč interesne skupine, njen ugled in značilnosti njene ideologije (skrajno leva ali skrajno desna politična usmeritev zmanjšuje moč interesne skupine).

Upoštevajoč predstavljene poglede različnih avtorjev smo v naši nalogi vire moči strnili v osem skupin: mobilizacijski kapital (članstvo), finančni kapital (financiranje), organizacijsko-kadrovski kapital (razvitost organizacije, kadri), strokovni kapital (strokovno znanje in informacije), institucionalni kapital (dostop do odločevalcev), povezovalni kapital (notranja in zunanja kohezija skupine), mednarodni kapital (mednarodni stiki) in moralni kapital (kredibilnost).

Po prepričanju mnogih avtorjev je od virov moči interesne skupine odvisno, katere strategije delovanja bo skupina izbrala za doseg svojih ciljev. Evropske ekološke skupine so primer interesnih skupin, ki se glede na svoj omejen mobilizacijski in finančni kapital v največji meri odločajo za medijske akcije oziroma mobilizacijo javnega mnenja, na zadnjem mestu uporabljenih strategij pa so oblike pritiska (Hague in drugi 2001, 192). Za manjše interesne skupine s skromnimi finančnimi viri so primerna taktika tudi sodni postopki (Shively 1995, 231). Člansko številčne skupine v ZDA z močnimi finančnimi viri in notranjo kohezijo uporabljajo strategijo podpore izbranim kandidatom na volitvah (Shively 1995, 229). Na drugi strani se organizacije z manjšim številom članov in z močnimi finančnimi viri odločajo za lobiranje (Steel 1996, 406). Manjše interesne skupine z zelo lojalnim članstvom lahko kot uspešno strategijo izberejo tudi nasilje (npr. teroristične akcije separatističnih gibanj).

Vprašanje uporabe različnih strategij delovanja interesnih skupin, ki sicer presega predmet našega raziskovanja, lahko apliciramo tudi na sindikate, pri čemer si pomagamo s trditvijo Fink Hafner (1994, 30 in 35), da skušajo sindikati uveljaviti svoj vpliv ne samo prek neokorporativističnih razmerij, temveč tudi na druge, neinstitucionalne načine: z interesnimi koalicijami s strankami ob konkretnih zakonih, z lobiranjem v državnem zboru pri poslancih in v delovnih telesih, s sodelovanjem s poslanci, ki so člani sindikatov, z delovanjem v državnem svetu in kot skupina pritiska s stavkami, protestnimi shodi in demonstracijami.

5.1 Članstvo in akcijska moč

Eden izmed najpomembnejših virov politične moči interesne skupine je število članov, saj skupaj z organizacijsko sposobnostjo skupine in notranjo kohezijo oblikuje mobilizacijsko sposobnost interesne skupine za politično akcijo. Howlett in Ramesh (2003, 73) množično članstvo in organizacijo uvrščata celo med najpomembnejše vire moči sindikatov v javnopolitičnem procesu. Politični odločevalci se veliko hitreje odzovejo na zahteve skupine s številčnim članstvom, potencialnimi volivci, kot na tiste z manjšim številom članov (Ippolito in Walker 1980, 313).

A poleg absolutnega števila je pomembna tudi gostota članstva. Gostota članstva je definirana kot delež tistih, ki so se včlanili v interesne skupino med vsemi tistimi, ki bi se lahko. Visoka gostota povečuje vpliv interesne skupine, na primer stodontno članstvo zdravnikov v obveznih zdravniških združenjih.

Olson (1971) je na podlagi ekonomskega pristopa k razumevanju kolektivne akcije in organiziranja racionalnih posameznikov prišel do drugačnih ugotovitev o pomenu števila članov interesne skupine kot vira politične moči. Kot pravi, se racionalnemu, sebičnemu posamezniku v velikih skupinah ne izplača angažirati, ker so sadovi prizadevanj skupine dostopni tako članom kot nečlanom. Tako je opozoril na problem t. i. svobodnih jezdecev, nečlanov, ki čakajo, da drugi zagotovijo skupno dobro. Z aktivnimi člani skupine torej delijo interes za dosego skupnih koristi, ne pa tudi interesa za plačilo cene, ki jo zahteva zagotovitev skupnega dobra (Olson 1971, 20–21). Posameznik se bo priključil veliki skupini le, če bo v njej deležen selektivnih spodbud. Wilson in Clark (v Ippolito in Walker 1980, 279) sta identificirala tri vrste zasebnih koristi oziroma selektivnih spodbud: materialne koristi (običajno denarne), solidarnostne koristi (solidarnost, status, ugled, socialni stiki) in namenske koristi (moralno zadoščenje, zadovoljstvo z delom za skupno stvar).

Olson (1971, 3 in 52) ugotavlja, da je v skupinah z manjšim številom članov delež koristi na posameznika večji, stroški organiziranja manjši, komunikacija lažja, zato so manjše skupine

lahko uspešnejše pri mobilizaciji svojega članstva in njihov vpliv večji, kot bi pričakovali. Manjše skupine tudi finančno ne zaostajajo za večjimi - prihodek manjših skupin z višjimi članarinami je lahko enak prihodku večjih skupin z nižjimi članarinami. Olson (1971) zato ugotavlja, da so skupine z manjšim številom članov - zaradi logike sebičnega posameznika, ki skuša v večjih skupinah maksimirati lasten in ne skupni interes - uspešnejše pri uresničevanju skupnih interesov kot večje skupine.

Olson (1971, 68–76) v svojem delu podrobneje analizira različne interesne skupine, med njimi tudi sindikate. Kot pravi, so sindikati velike organizacije, ki si prizadevajo za skupno dobro – višje plače, ugodno delovnopravno zakonodajo in boljše delovne pogoje, torej koristi, ki si jih delavec ne more izboriti sam zase. Kako se izogniti fenomenu svobodnih jezdecev v sindikatih? Olson odgovarja, da so najpomembnejši dejavniki, ki omogočajo preživetje veliki sindikalni organizaciji, obvezno članstvo, uporaba prisile in pozitivne selektivne spodbude za člane.

Dileme svobodnih jezdecev in (ne)prostovoljnega članstva v Sloveniji ilustrira, na primer, tudi izjava predsednika Gospodarske zbornice Slovenije Marjana Mačkoška (v Marn 2015): »Že ob kandidaturi za predsednika sem jasno povedal, da ne zagovarjam obveznega članstva, kajti moč zbornice je večja, če nismo združeni prisilno. Ko smo šli v prostovoljno članstvo, je marsikatero podjetje ugotovilo, da je članstvo nepotreben strošek. Ampak pridobitve, ki jih uspe izboriti zbornici, so deležna vsa podjetja, ne le tista, ki so vanjo vključena.«

Pomen števila članov za moč interesne skupine je relativiziral tudi Gall (2008). Dejal je, da je strateški položaj skupine v produkciji, distribuciji in menjavi dobrin in storitev pomembnejši od števila članov. Kot primer je navedel sindikat železničarjev, ki nima številčnega članstva, vendar pa njegovi člani zasedajo strateški položaj v gospodarstvu neke države, kar krepi njegovo moč.

5.2 Finančni viri

V literaturi (na primer Fink Hafner 2001; Hays in Urofsky 2001; Smith 2003; Hill 2009) so finančna sredstva interesne skupine uvrščena med njene strateške vire moči, vendar pa so finančni viri le redkokdaj odločilni dejavnik moči interesne skupine pri oblikovanju javnih politik (Harrop 2001, 197). Ali kot pravi Dimovski (v Priloga C, 2015), se finančni viri ne kažejo nujno v moči interesne skupine.

Finančna moč skupine se razkriva kot vsota sredstev, ki jih je interesna skupina pripravljena nameniti za uveljavitev svojih interesov, in kot ekonomska moč skupine v družbi (Ippolito in Walker 1980, 314).

Interesne skupine z lastnimi, od države neodvisnimi viri financiranja, ki jim zagotavljajo materialno, kadrovsko, informacijsko in analitično podporo ter omogočajo izbiro različnih strategij delovanja, so praviloma v prednosti pred civilnodružbenimi skupinami, ki nimajo lastnih virov financiranja (Smith 1993, 30).

S kakšnimi neodvisnimi viri financiranja razpolagajo interesne skupine? Ker je naš raziskovalni interes usmerjen k sindikatom, navajamo primera avstrijskega sindikata ÖGB in francoskih sindikatov. V Avstriji, ki ima vzpostavljen močan neokorporativistični politični sistem, je bilo leta 2010 v sindikate vključeno 28 odstotkov aktivne delovne sile. Avstrijska zveza sindikatov ÖGB je avstrijska krovna organizacija sedmih sindikatov, ki ima skupaj 1,2 milijona članov. Posebne zakonodaje o financiranju sindikatov ni. Statut ÖGB določa, da sindikat svoje stroške krije predvsem iz članarin, iz premoženja in naložb sindikata, prispevkov iz privatnih in javnih virov (npr. darila in subvencije), s prodajo publikacij in prireditvami. Vendar pa avstrijsko ministrstvo za delo, socialne zadeve in varstvo potrošnikov nima podatkov o tem, koliko denarja je bilo zbranih iz posameznih virov (Žagar in Križaj, 2012, 2–3). Članarine po Evropi znašajo med 80 do 90 odstotkov virov financiranja sindikatov, razen v Franciji, kjer so po podatkih iz leta 2006 članarine znašale le 30 odstotkov vseh prihodkov sindikatov. Francoski sindikati velik del sredstev dobijo iz javnih sredstev

(državne subvencije) ali posredno prek raznih skladov za izobraževanje in iz fondov za sodelovanje v t. i. paritetnih organih (Žagar in Križaj, 2012).

In še nekateri podatki za Slovenijo: po podatkih raziskave iz leta 1996 Oblikovanje policy mrež v Sloveniji in lobiranje (Fink Hafner), ki je zajela 70 interesnih skupin na 11 javnopolitičnih področjih (izmed katerih je bilo 15 ekonomskih interesnih skupin, od tega 5 delojemalskih interesnih skupin in 6 delodajalskih skupin), so glede neodvisnih virov financiranja v prednosti ekonomske interesne skupine (predvsem delodajalske in delojemalske, deloma tudi poklicne interesne skupine). Tudi v Sloveniji so članarine najpomembnejši vir financiranja interesnih skupin. Ekonomske interesne skupine s članarino pridobijo veliko večino, okoli 80 odstotkov sredstev, iz državnih virov pa le manjši delež, medtem ko so neekonomske skupine finančno zelo odvisne od države (Fink Hafner 2001, 57). Članarino je kot ključni vir financiranja navedlo 47,8 odstotka vseh anketiranih interesnih skupin (Krašovec 2002, 203).

5.3 Organizacija in kadri

Truman pravi, da je formalna organizacija interesne skupine pomembna iz več razlogov. Prvič, formalna organizacija običajno razkriva visoko stopnjo interakcije in kohezije znotraj skupine, drugič, obstoj formalne organizacije kaže na stalnost delovanja ali vsaj na pričakovanje stalnosti delovanja skupine, tretjič, formalna organizacija predpostavlja delitev dela znotraj interesne skupine in četrtič, vrsta formalne organizacije razkriva vrednote in norme skupine. Vsi ti faktorji, stopnja kohezije, stalnost delovanja, notranja delitev dela in formalizirane vrednote, so bistvenega pomena za preživetje in moč skupine (Truman 1971, 113).

Na pomen organizacijskega potenciala skupine opozarja tudi Della Porte (2003, 105), ki pravi, da je mobilizacijska sposobnost, potrebna za kolektivno akcijo, odvisna tudi od organizacijske moči interesne skupine. Tako je prepričana tudi Fink Hafner (1994, 33): »V

oblikovanje politik praviloma posegajo interesne skupine, ki imajo boljše vire v smislu visoke izobrazbe članstva in vodstva, daljšo tradicijo organiziranja, sposobnost učinkovitega poklicnega organiziranja, ki imajo stalne vire financiranja, stalno osebje, ki dela za organizacijo, ali pa koreninijo v pomembnih ekonomskih ali javnih sektorjih.«

Po podatkih že omenjene raziskave iz leta 1996 Oblikovanje policy mrež v Sloveniji in lobiranje (Fink Hafner), je 73,9 odstotka interesnih skupin odgovorilo, da zaposluje ljudi. Kljub temu pri delu 88,4 odstotka interesnih skupin pomagajo prostovoljci. To ni presenetljivo, če vemo, da ima le 2,8 odstotka interesnih skupin za polni delovni čas zaposlenih nad 50 ljudi.

Ko govorimo o organizaciji in kadrih, se odpira tudi vprašanje značilnosti vodstva. Kompetentni vodje uspešno izrabljajo vire moči, vodijo osebje, vzpostavijo učinkovito komunikacijsko mrežo in uspešno delujejo v političnem procesu (Ippolito in Walker 1980, 315–316). Ob tem Shively (1993, 223–224) opozarja, da veliko vodij z avtoritarnim voditeljskim slogom kljub nestrinjanju članov ostaja na svojih položajih, ker je članom lažje izraziti svoje nasprotovanje z umikom članstva kot pa z uporom.

5.4 Strokovno znanje in informacije

Strokovno znanje je poleg članstva, organizacije in finančnih virov najpogosteje izpostavljen dejavnik moči interesnih skupin, saj je nujno potrebno v procesih oblikovanja javnih politik (Krašovec 2002, 115). Howlett in Ramesh (2003, 83) ugotavljata, da je glede na to, da je oblikovanje politik informacijsko zelo intenziven proces, razumljivo, da imajo akterji, ki razpolagajo z informacijami in znanjem, odločilno moč v teh procesih.

Država in interesne skupine si v politični menjavi najpogosteje izmenjujejo ravno informacije in moralni kapital za dostop do odločanja. Politiki in birokrati namreč pogosto dojemajo informacije, s katerimi razpolagajo interesne skupine, kot nepogrešljive pri oblikovanju javnih

politik, še posebej, če gre za specializirano znanje in informacije (Cox 2007, 226). Predpostavka o redkosti strokovnega znanja je po Shivelyju (1995, 228) ključna za uporabo strategije nadzora nad informacijami in strokovnim znanjem kot načinom vplivanja na politične odločevalce.

Kvalitetne informacije, podatke, ekspertize in raziskave lahko pripravijo predvsem organizacijsko razvite interesne skupine. Fink Hafner (1994, 43), na primer, navaja, da so sindikati »profesionalna interesna skupina, ki utemeljuje svoje zahteve s kakovostnimi analizami, argumenti, konkretnimi predlogi za reševanje posameznih problemov pri oblikovanju in uresničevanju politik, pa tudi pri reševanju interesnih konfliktov v zvezi s politikami.«

Ko nas zanima moč interesne skupine, nas zanima predvsem izmenjava informacij, ki poteka od interesne skupine do političnih odločevalcev, čeprav obstaja tudi izmenjava informacij od političnih odločevalcev do interesne skupine in od vodstva interesne skupine do članov, medijev in drugih skupin oziroma posameznikov (Hays in Urofsky 2001).

5.5 Dostop do političnih odločevalcev

Dostop do političnih odločevalcev je pomemben dejavnik moči, saj je interesna skupina, ki ima neposreden dostop do odločevalcev, uspešnejša pri uveljavljanju svojih interesov (Lajh in Kustec Lipicer 2007, 126–127).

Interesne skupine dostopajo do procesa oblikovanja politik posredno prek neformalnih stikov s političnimi odločevalci ali pa neposredno v okviru formalno določenih pristojnosti in funkcij, kot, na primer, ekonomske interesne prek neokorporativističnih aranžmajev. Vendar pa večina interesnih skupin nima formalno določenih pristojnosti in funkcij v procesu oblikovanja javnih politik. Za skupine, ki želijo problematiko, ki jo zastopajo, uvrstiti na dnevni red političnega odločanja, je dostop do odločevalcev zato izjemnega pomena: skupina

z gostejšo mrežo odnosov, ki sežejo čim višje v družbeni hierarhiji, in z veliko viri, s katerimi sodeluje v politični menjavi, je praviloma uspešnejša pri uveljavljanju svojih interesov kot skupina, ki nima dovolj razvejanega omrežja in ne zadosti virov (Lajh in Kustec Lipicer 2007, 126–127).

Na podlagi dostopa do nosilcev oblasti je Grant (v Smith 1993, 3) klasificiral interesne skupine na notranje in zunanje. Notranje interesne skupine sprejema vlada kot legitimne zagovornice določenih interesov ter se z njimi redno posvetuje. Zunanje interesne skupine pa si ali ne želijo rednih posvetovanj z vlado in v javnopolitičnih procesih ne uporabljajo uveljavljenih strategij vplivanja na vlado ali pa jih ta ne sprejema kot legitimne predstavnice določenih interesov. Položaj interesne skupine v tem pogledu se lahko spreminja skozi čas.

Kot ugotavljajo raziskovalci, si interesne skupine želijo dostop zlasti do najmočnejših javnopolitičnih igralcev v javnopolitičnem procesu, vendar pa ti niso nujno tudi najbolj odprti za dejavnosti interesnih skupin (Fink Hafner in Krašovec 2005, 404), zato se interesne skupine obračajo tudi na druge, morda šibkejše, a bolj dostopne politične odločevalce.

Kakšen je dostop interesnih skupin do pomembnih političnih odločevalcev v Sloveniji? Po podatkih raziskave iz leta 1996 Oblikovanje policy omrežij in lobiranje v Sloveniji (Fink Hafner) 82 odstotkov anketiranih predstavnikov interesnih skupin meni, da sta osrednji politični instituciji z največ politične moči v Sloveniji vlada in državni zbor. Interesne skupine ocenjujejo, da je parlament precej bolj odprt za posvetovanja z interesnimi skupinami kot vlada. Za zelo odprto politično ustanovo velja državni svet, ki pa ni zelo pomembna tarča lobiranja interesnih skupin (Fink Hafner 1998b, 839–841).

Da je vlada zelo nedostopna meni 38,8 odstotka anketiranih interesnih skupin (Krašovec 2002, 201–203). Med vzroki za ohranjanje vladne distance do interesnih skupin v 90. letih je Fink Hafner (1998c, 292–293) omenjala nezaupanje politikov do interesnih skupin, ki izvira še iz prejšnjega sistema, liberalno usmeritev vlad, ki ni naklonjena konsultativni politiki,

pojavnost fragmentacije, tekmovalnosti in celo sovražnosti med interesnimi skupinami ter odsotnost konsultativne politične kulture pri oblikovanju javnih politik.

5.6 Zunanja in notranja kohezija

Hague in Harrop (2007, 223) sta prepričana, da pomemben vir moči interesne skupine pri uveljavljanju interesov ni samo številčnost članstva, temveč tudi njena notranja povezanost. Truman (1971, 167–210) celo trdi, da je kohezija ključnega pomena za interesno skupino. Stopnja enotnosti v skupini je po njegovem najpomembnejši vir moči skupine in ena od ključnih nalog voditelja skupine je ohraniti in okrepiti kohezijo v skupini. Načini za »strnjevanje vrst« so raznoliki, na primer z uporabo sankcij zoper neposlušne člane in frakcije. Harrop in drugi (2001, 197) govorijo tudi o intenziteti predanosti članstva, ki določa, koliko so pripadniki interesne skupine pripravljeni narediti za doseg skupnih ciljev.

Vendar pa vprašanje kohezije interesne skupine nima samo svoje notranje dimenzije, temveč tudi zunanjo: povezanost med sorodnimi interesnimi skupinami. Istorodne interesne skupine običajno niso naklonjene oblikovanju koalicij, razen če obstaja možnost, da se viri moči in avtonomija povečajo za vse člane koalicije (priložnost) oziroma če so njihovi viri moči in avtonomija resno ogroženi (kriza) (Wilson 1995, 275). Ko je koalicija med interesnimi skupinami oblikovana, lahko svojim članicam nudi posebne koristi. Olsonova (1971) logika kolektivne akcije namreč pride v primeru koalicije interesnih skupin še bolj v poštev kot pri posameznikih. Ko organizacije oblikujejo koalicijo, največje ali najbogatejše članice pogosto plačajo nesorazmerni delež stroškov sodelovanja v koaliciji (Wilson 1995, 275).

Med istovrstnimi interesnimi skupinami lahko obstajajo tudi odnosi tekmovalnosti ali celo konfliktnosti, kar zmanjšuje vpliv posamezne interesne skupine v procesih oblikovanja javnih politik (Hague in Harrop 2007, 223). Negativne posledice fragmentacije, ki izhaja iz takšnih odnosov, še posebej občutijo sindikati, saj delo potrebuje centralizirano organizacijo celo bolj kot kapital. Decentralizirana pogajanja namreč povzročajo drobitev artikulacije delavskih

interesov in slabijo moč kolektivne akcije (Howlett in Ramesh 2003, 73–74). Podobno ugotavlja Stanojević (1994, 79). Pravi, da morajo biti ekonomske interesne organizacije, ki imajo formalno določene funkcije in pristojnosti v okviru neokorporativističnega sistema, enotne, visoko centralizirane, koncentrirane in dobro organizirane. Omenjene lastnosti so v pozitivni korelaciji z visoko stopnjo njihove avtoritete.

Fink Hafner (1994, 41) pa je prepričana, da razcepljenost sindikatov po eni strani zmanjšuje kredibilnost sindikalne strani v tripartitnem aranžmaju, po drugi strani pa tudi omogoča manipulacije in zavlačevanje pogajanj zaradi zmanjšane enotnosti oziroma moči sindikatov.

5.7 Mednarodni stiki

Pomemben vir moči interesnih skupin v javnopolitičnem procesu je tudi njihovo mednarodno povezovanje. Vse več javnih problemov je namreč mogoče rešiti le na nadnacionalni ravni (Kotar 2007, 78). Hkrati širše povezovanje interesnih skupin nudi možnosti dodatnega pridobivanja in krepitve virov moči (znanja, informacij, finančne podpore, legitimnosti itn.). Vključenost interesne skupine v nadnacionalno krovno organizacijo je vir strokovne podpore interesni skupini in nekakšna simbolna grožnja z internacionalizacijo problemov, torej politični in moralni pritisk s strani mednarodne javnosti (Mandič 1998, 907).

Mansfeldova (2008, 18) pravi, da je evropski integracijski proces po eni strani ekonomske interesne skupine postavil pred nove izzive glede virov moči, po drugi strani pa ponuja možnosti vključevanja v nove javnopolitične mreže in lobiranje na nadnacionalni ravni.

Trditev, da več kot ima interesna skupina mednarodnih povezav, večjo moč ima, potrjuje že večkrat omenjena raziskava iz leta 1996 Oblikovanje policy mrež v Sloveniji in lobiranje (Fink Hafner). Pokazala je, da so slovenske interesne skupine z evropskimi povezavami značilno uspešnejše pri uveljavljanju svojih interesov kot tiste interesne skupine, ki se ne

povezujejo s sorodnimi interesnimi skupinami v EU-ju. Interesne skupine so se začele povezovati z evropskimi interesnimi skupinami že pred procesom pridruževanja EU-ju, da bi okrepile svojo pogajalsko pozicijo v procesih oblikovanja in izvajanja politik (Fink Hafner 2000, 86 in 91). Raziskava je tudi razkrila, da se večina (56,5 odstotka) anketiranih interesnih skupin povezuje s sorodnimi interesnimi skupinami v posameznih članicah EU-ja in z interesnimi skupinami, organiziranimi na ravni EU-ja. Vendar pa vse interesne skupine niso enako uspešne pri mednarodnem povezovanju. V tem procesu v največji meri sodelujejo prav ekonomske skupine, predvsem sindikati in organizacije delodajalcev (Fink Hafner 2000, 87). Tuje interesne skupine v največji meri nudijo strokovno pomoč, informacije in analize. Zelo pomembna je tudi podpora v obliki avtoritete tujih priporočil (Fink Hafner 2000, 86 in 91).

5.8 Kredibilnost

Kot enega od virov moči interesne skupine avtorji izpostavljajo tudi moralni kapital. Cox (2007, 226) govori o kredibilnosti in legitimnosti interesov, Ippolito in Walker (1980, 314) o ugledu in Stanojević (1994, 79) o avtoriteti interesne skupine.

Z moralnim kapitalom lahko interesne skupine v parlamentarnih demokracijah zapolnijo prazen prostor med državo in javnostjo, ki nastaja zaradi demokratičnega deficita. Cox (2007, 226) celo meni, da interesne skupine najpogosteje sodelujejo v politični menjavi z državo prav z informacijami in moralnim kapitalom.

Eden od indikatorjev moralnega kapitala je zaupanje ljudi v ustanove političnega sistema ter spoštovanje teh ustanov. Večje kot je zaupanje, večji je moralni kapital skupine. Interesne skupine, ki imajo podporo javnega mnenja, imajo dejansko več možnosti za uveljavitev svojih interesov v procesih oblikovanja javnih politik (Ippolito in Walker v Krašovec 2002, 114). Ali, kot pravita Hague in Harrop (2007, 220), skupine, ki uživajo velik ugled med ljudmi, imajo tudi večji vpliv na sprejemanje odločitev.

6 Teoretična izhodišča družbenopolitičnega konteksta

Kot smo že zapisali, različni avtorji (npr. Smith 1993; Cerny 2002; Molina in Rhodes 2002; Kingdon 2003; Howlett in Ramesh 2003) trdijo, da moč interesne skupine v javnopolitičnem procesu ni odvisna samo od posedovanja virov moči, temveč tudi od družbenopolitičnega konteksta. Medtem ko viri omogočajo politično menjavo, družbenopolitični kontekst določa, do kakšne politične menjave, če sploh, bo prišlo (Molina in Rhodes 2002, 319–320).

Cerny (2002, 4) tako pravi, da viri moči niso edini dejavnik uspešnosti interesne skupine pri uveljavljanju interesov. V razmerah globalizacije oz. pluralizacije globalnih politik rezultat javnopolitičnega procesa ni odvisen samo od moči javnopolitičnih igralcev, temveč od prevladujočega družbenega konteksta.

Howlett in Ramesh (2003, 40–43) govorita o notranjem in mednarodnem družbenopolitičnem kontekstu ter trdita, da sta način, na katerega sindikati posegajo v politično odločanje, in učinkovitost njihovega delovanja odvisna prav od njiju. Ekonomske politike v industrializiranih državah je, na primer, težko razumeti brez upoštevanja mednarodnega konteksta. Smith (1993, 4–5) ugotavlja, da je osredinjanje na vire, ki jih poseduje interesna skupina, brez razumevanja ideološkega, zgodovinskega in strukturnega konteksta, v katerem deluje, nekoristno. Kot primer navaja vzpon desne ideologije v ZDA in Veliki Britaniji na začetku 80. let, ko so bile skupine, ki so zagovarjale večje poseganje države v gospodarstvo in višje davke, skoraj povsem izključene iz javnopolitičnega procesa.

Fink Hafnerjeva (2001, 1223) ugotavlja, da gospodarska kriza, globalizacija in evropeizacija spreminjajo razmerja moči med ključnimi vejami oblasti in tudi med ključnimi političnimi in civilnodružbenimi igralci. Na eni strani vlade s krepitvijo evropskih povezav in gospodarske krize izgubljajo suverenost pri oblikovanju javnih politik, po drugi strani pa pridobivajo moč v razmerju do nacionalnih parlamentov in socialnih partnerjev (Fink Hafner, 2001, 1229). Vpliv gospodarske krize na ta razmerja je velik zlasti v tistih državah, kjer mednarodne

finančne institucije pogojujejo posojila z radikalnimi varčevalnimi rezi v socialno državo (Fink Hafner 2011–1228).

7 Zgodovinski, politični in gospodarski okvir (neo)korporativizma

Ker je socialno partnerstvo, v okviru katerega vlada, delodajalci in sindikati oblikujejo socialne sporazume, ena najpomembnejših neokorporativističnih institucij v Sloveniji (Lukšič 1997, 106), bomo pozornost v tem poglavju namenili (neo)korporativizmu kot večrazsežnostnemu družbenemu pojavu.

(Neo)korporativizem zajema vse dimenzije političnega sistema, to je strukture in institucije (polity), procese in mehanizme (politics) in javne politike (policy) na različnih ravneh v različnih nacionalnih kontekstih in celo v različnih časovnih obdobjih (Molina in Rhodes 2002, 306 in 310). Pri (neo)korporativizmu torej ne gre za enoten koncept, temveč za razlike tako v izhodiščih kot v pojavnih oblikah glede na družbeni oziroma geografski prostor (Zajc 2004, 56). Tudi Van Waarden (1993, 46) ugotavlja, da čeprav je korporativizem že zelo uveljavljen in uporabljen koncept, še vedno obstajajo razlike v njegovi natančni opredelitvi in razumevanju njegovega pomena.

Cawson (v Smith 1993, 29), na primer, razlikuje tri glavne smeri razumevanja (neo)korporativizma:

- korporativizem kot mehanizem posredovanja interesov
- korporativizem kot alternativni gospodarski sistem, ki se razlikuje od kapitalizma in socializma
- korporativizem kot obliko državne ureditve

Iz korporativizma kot oblike družbene ureditve izhaja terminološko ločevanje med klasičnim (državnim) korporativizmom Mussolinijeve Italije z avtoritarno organizacijo družbe in

protoliberalno usmeritvijo in »novim« družbenim neokorporativizmom druge polovice 20. stoletja s socialnim partnerstvom v okviru demokratičnih družb v funkciji socialnega miru in legitimizacije političnega sistema. Stanojević (1994, 78–88) kot bistveno distinkcijo med tradicionalnim korporativizmom in neokorporativizmom navaja ločenost med civilno družbo in državo, ekonomijo in politiko. Medtem ko te ločenosti v (klasičnem) korporativizmu ni, neokorporativizem brez nje ne more obstajati. Neokorporativizem⁸, kot pravi Stanojević, je kompatibilen z liberalno demokracijo, korporativizem ni.

Tudi Lukšič (2013, 66–69) meni, da je korporativizem sprt z liberalizmom: »Na ravni vrednot so v korporativistični kulturi najvišje postavljeni stabilnost skupnosti, enakost, enotnost, pravičnost, solidarnost, red in uspeh. Po teh kazalcih je korporativistična kultura blizu avtoritarnosti, nacionalizmu, patriarhalizmu in totalitarizmu, kar z drugimi besedami pomeni, da ni liberalna.« Avtoritarna elementa v korporativistični kulturi sta tudi antistrankarstvo in antiparlamentarizem. Stranke zaradi politizacije niso prepoznane kot posredniki avtentičnih interesov, pač pa je visoko ovrednoteno dogovarjanje in sklepanje socialnih sporazumov med nosilci vitalnih interesov, kot so sindikati in delodajalci, kmetje in drugi. Oblikuje se sistem funkcionalnega predstavništva, to je široke mreže interesnih in poklicnih organizacij, na različne načine vpetih v politični sistem (Lukšič 2013, 66–69).

Kot mehanizem posredovanja interesov lahko neokorporativizem obravnavamo tako v njegovi strukturni kot v procesni razsežnosti, kar pomeni, da lahko analiziramo strukture (institucije) interesnega predstavništva ali pa proces oblikovanja in sprejemanja javnih politik (Schmitter v Molina in Rhodes 2002, 310–311). Schmitter (v Molina in Rhodes 2002, 306–307) je neokorporativizem definiral kot od države priznan sistem interesnega predstavništva, v katerega so kot funkcionalne enote vpeti posamezni strokovno (stanovsko) organizirani deli. Država tem delom zagotavlja monopol predstavljanja interesov v zameno za podporo in delni nadzor nad artikulacijo zahtev.

---

⁸ V naši magistrski nalogi smo pojma korporativizem in neokorporativizem uporabljali v skladu z vsebinskimi razlikami, ki jih omenja Stanojević (1994, 78–88), medtem ko veliko avtorjev (npr. Smith 1993) omenjena pojma uporablja kot sopomenki.

V tem kontekstu je ključni element različnih pojavnih oblik neokorporativizma politična menjava, ki ostaja konstanta, valute menjave pa se spreminjajo (Molina in Rhodes 2002, 319–320). V politični menjavi država podeli interesnim skupinam na podlagi njihovih virov moči vlogo pri oblikovanju javnih politik, interesne skupine pa so zato pri svojem delovanju kooperativne in predvidljive, torej pri uveljavljanju svojih interesov ne postavljajo nesprejemljivih zahtev in ne uporabljajo nekonvencionalnih taktik. V tem smislu je korporativizem mehanizem integracije konfliktnih interesov v oblikovanje javnih politik (Smith 1993, 31 in 36).

Neokorporativizem kot oblika gospodarskega sistema, ki se je začel uveljavljati od 50. let prejšnjega stoletja, kombinira tako elemente kapitalizma kot socializma. Državi omogoča, da prek dogovarjanja z delodajalci in delojemalci preseže konflikte znotraj družbe z namenom doseči cilje v nacionalnem interesu na podlagi štirih načel: enotnosti, reda, nacionalizma in gospodarske uspešnosti (Winkley v Smith 1993, 29). Na državni ravni (makrokorporativizem) potekajo tripartitna posvetovanja med ključnimi organizacijami delojemalcev in delodajalcev ter vlado o najpomembnejših ekonomsko-socialnih politikah, zlasti o plačni politiki. Dvostranski dogovori med delodajalci in delojemalci se običajno sklepajo na ravni sektorja (mezokorporativizem) in ravni podjetij (mikrokorporativizem) (Smith 1993, 33–37).

Zgodovinsko gledano segajo začetki korporativizma že v srednjeveško stanovsko družbo, ki je bila organizirana na strokovnih, poklicnih združenjih ljudi. V 19. stoletju se je korporativizem pojavil kot odgovor na vse bolj zaostrena nasprotja med delom in kapitalom. Doktrino korporativizma je razvijala zlasti Rimskokatoliška cerkev, ki je želela rešiti socialno vprašanje v okviru kapitalizma izven razrednega boja. V encikliki *Rerum Novarum* leta 1891 se je papež Leon XIII. zavzel za vzpostavitev stanovskih organizacij in sodelovanje med organizacijami delodajalcev in delavcev (Lukšič 1994, 196). Uradna katoliška cerkvena ideologija se je še posebej navezala na doktrino korporativizma v obdobju med obema vojnama, zlasti z okrožnico *Quadragesimo anno* papeža Pija XI. leta 1931 (Zajc 2004, 56).

Obdobje po drugi svetovni vojni je prineslo rekonceptualizacijo korporativizma, izkristalizirala se je razlika med »starim« korporativizmom in »novim« neokorporativizmom. Ideja neokorporativizma je v 60. oziroma 70. letih v zahodnih demokracijah doživela renesanso v zelo specifičnem družbenopolitičnem kontekstu z močnimi sindikati, z več kot 20-letno stabilno gospodarsko rastjo in ob alternativnem ekonomskem sistemu v tedanji Sovjetski zvezi in vzhodnoevropskih državah (Wahl 2004). Na podlagi socialnega partnerstva so zahodne demokracije oblikovale socialne države, povišale plače in izboljšale delovne pogoje. Družbe so vstopile v fazo bi- in tripartitnih pogajanj z močno podporo delavskega razreda in marginalizacijo bolj radikalnih in protikapitalističnih delov delavskega gibanja. Socialna demokracija je postala mediator med delom in kapitalom, kar pojasnjuje njeno ideološko in politično krizo, ki je nastopila s pojavom neoliberalizma in zatonom politike kompromisa (Wahl 2004).

Še poseben zagon je neokorporativizem v državah članicah EU-ja doživel v 90. letih 20. stoletja zaradi potrebe po izpolnjevanju konvergenčnih kriterijev Maastrichtske pogodbe⁹ za vzpostavitev Evropske denarne unije (Visser 2004, 1). Kljub močnim decentralizacijskim trendom v industrijskih odnosih je večina tedanjih petnajstih članic Evropske unije (razen Velike Britanije in Francije) oblikovala socialne sporazume, da bi obrzdala inflacijo (Visser 2004, 1).

Neokorporativizem se je uspešno razvijal zlasti v manjših zahodnoevropskih državah z dobro organiziranimi interesnimi skupinami, močno socialdemokratsko stranko, stabilnim volilnim telesom, vključenostjo gospodarstva v mednarodni trg in sorazmerno kulturno in jezikovno

---

⁹ Maastrichtska ali konvergenčna merila vključujejo: nizko stopnjo inflacije (ta ne sme za več kot 1,5-odstotne točke presegati povprečja stopnje inflacije treh držav članic, ki so dosegle najboljše rezultate glede stabilnosti cen), nizko stopnjo obrestnih mer (dolgoročne obrestne mere ne smejo presegati povprečja obrestnih mer treh držav članic z najnižjo stopnjo inflacije za več kot 2-odstotni točki), stabilne tečaje valut, vzdržne javne finance (proračunski primanjkljaj ne sme presegati treh odstotkov BDP-ja, javni dolg pa ne 60 odstotkov BDP-ja), skladnost pravnih redov držav članic, zlasti predpisov, ki se nanašajo na centralne banke (Banka Slovenije).

enotnostjo ter nevtralno zunanjo politiko (Avstrija, Norveška, Danska, Finska in Švedska)¹⁰. Politične elite v teh državah so ugotovile, da odločitve, ki temeljijo na konsenzu, minimalizirajo konflikte in maksimalizirajo pozitivne gospodarske učinke (Thorhallsson in Kattel 2012). Na ovire je neokorporativizem naletel tam, kjer je prišlo do drobljenja interesnih skupin zaradi, na primer, ideoloških razhajanj (Italija) ali narodnostnih in jezikovnih razlik (Španija) (Schmitter v Della Porta 2003, 114–116).

Da so neokorporativistične države uspešne v odzivu na gospodarske krize, visoko inflacijo in problem brezposelnih menita tudi Molina in Rhodes (2002, 311). Vendar pa imajo družbe, ki so razvile neokorporativistične sisteme, tudi šibko plat. Njihova relativna stabilnost ne vodi nujno do hitrega gospodarskega razvoja v času globalizacijskih procesov in utrjevanja neoliberalizma, ki se je začel širiti v 90. letih 20. stoletja. Neokorporativistične države, ki temeljijo na tradicionalnih institucionalnih rešitvah, dovoljuje namreč le malo prostora za institucionalne inovacije. Pozitivna stabilnost neokorporativističnih držav se lahko prevesi v negativno okorelost z majhnim potencialom za inovacije (Nahtigal 2004, 364–365). Kritiki neokorporativizma opozarjajo, da zamudno odločanje na podlagi soglasja med vlado, kapitalom in delom ovira uvajanje gospodarskih sprememb, potrebnih za večjo konkurenčnost v globalizirani ekonomiji (Hague in drugi 2001, 205).

Pogled v prihodnost neokorporativizma razkriva, menita Molina in Rhodes (2002, 308–309 in 316), da neokorporativistične strukture ne bodo izginile, temveč jih bodo nadomestile nove, manj institucionalizirane in formalizirane oblike neokorporativističnega sodelovanja, kot jih pozna sedanji model, kjer je centralizacija pogajanj med interesnimi skupinami dela in kapitala ključni element. Vsi, ki napovedujejo konec neokorporativizma, izhajajo iz strukturnega in ne procesnega pogleda na neokorporativizem. Čeprav je namreč res, da posamezne neokorporativistične strukture izginjajo, na podlagi tega ni mogoče zaključiti, da

---

¹⁰ Lehbruch (v Thorhallsson in Kattel 2012) razlikuje med močnim korporativizmom (delo in kapital sta polno vključena v javnopolitični proces – Švedska, Norveška, Avstrija in Nizozemska), srednje močnim korporativizmom (večja vključenost dela in kapitala v vladne odločitve – Belgija, Irska in Danska), šibkim korporativizmom (delna vključitev dela in kapitala v javnopolitični proces – Velika Britanija in Italija) in pluralizmom (v politični agendi prevladujejo interesi lobističnih skupine, sindikalne organizacije niso vključene v oblikovanje politik – ZDA, Kanada in Nova Zelandija).

izginjajo tudi neokorporativistični načini oblikovanja javnih politik (Molina in Rhodes 2002, 326).

Ali, kot pravi Blom-Hansen (2001, 391) o neokorporativizmu: »Kljub temu da so ga do zdaj že večkrat razglasili za mrtvega, kaže, da ni pripravljen sprejeti svoje usode. Ta koncept še vedno privlači veliko pozornost teoretikov, hkrati pa korporativizem vztraja tudi v praksi. A soglasja o tem, v katero smer se razvija, ni.«

7.1 Kratek zgodovinski oris slovenskega (neo)korporativizma

Zgodovinski pristop k proučevanju (neo)korporativizma na Slovenskem razkriva, da je bil korporativizem že od nekdaj ena najmočnejših političnih doktrin v Sloveniji oziroma, kot je dejal Lukšič (1995, 206), rdeča nit politične kulture slovenskega naroda. Verjetno tudi zato, ker je civilna družba v slovenski zgodovini odigrala vlogo nadomestka nacionalne države in omogočila, da je slovenski narod tudi v krizah obdržal razmeroma visoko stopnjo socialne in politične kohezivnosti (Rus in Toš 2005, 88).

Korporativizem je svoje korenine v Sloveniji pognal v 19. stoletju in se prek praktičnega udejanjenja v 30. letih prejšnjega stoletja ter institucij socialističnega samoupravljanja prenesel v samostojno Slovenijo (Lukšič 1995, 206). Vendar pa je bilo zaradi svetovnega političnega konsenza, ki je bil po drugi svetovni vojni utemeljen na antifašizmu, fašizem pa se je enačil s korporativizmom, »o korporativizmu javno prepovedano govoriti« (Lukšič 1997, 106).

Ideje korporativizma so se na Slovenskem prijele po encikliki Rerum Novarum leta 1891, ko je slovenski duhovnik in politik Janez Evangelist Krek ustanovil vseslovensko gibanje za reševanje socialnih vprašanj kmetov in deloma delavcev na temelju korporativističnih idej krščanske skupnosti, enotnosti in nacionalizma. Po papeški encikliki Quadregesimo Anno leta 1931 so katoliški intelektualci promovirali idejo korporativistične države, v kateri bi vodilno

vlogo igrale korporacije in najmogočnejša med njimi – Katoliška cerkev (Lukšič 2013, 77). Eden izmed zagovornikov korporativističnih zamisli na Slovenskem Andrej Gosar je menil, da družba za rešitev socialnih vprašanj poleg predstavništva splošnih interesov po načelu en človek en glas potrebuje tudi predstavništvo gospodarskih in socialnih interesov (Zajc 2004, 56–60).

Po drugi svetovni vojni oziroma po sprejetju ustave leta 1974 se je korporativizem v tedanji Jugoslaviji, vključno s Slovenijo, manifestiral skozi socialistično samoupravljanje, ki je temeljilo na družbeni lastnini, funkcionalnem predstavništvu v skupščinah, delegatskem mandatu in samoupravnem dogovarjanju (Zajc 2004, 60; Lukšič 2013, 82). Zver (1992, 37–45) razvija misel, da samoupravni socializem ni le konstrukt komunistične ideje, temveč tudi stanovskega korporativizma. Bistvene vzporednice med korporativizmom in samoupravnim socializmom po Zverovem (1992) mnenju so: funkcionalno zastopanje interesov, kritika parlamentarne demokracije in političnih strank, poudarjanje nacionalne komponente, deetatizem in decentralizem. Glavni motiv gospodarstva ni dohodek, temveč potrebe.

Po osamosvojitvi, ko je Slovenija v začetku 90. let zaradi težavnih gospodarskih razmer zajelo močno delavsko nezadovoljstvo, so slovenske elite presodile, da bo neokorporativizem slovenski družbi zagotovil zadostno stopnjo socialne, politične in gospodarske stabilnosti v obdobju tranzicije v socialno-tržno gospodarstvo (Stanojević 1994, 78). Slovenija je tako postala edina postkomunistična država, tudi med republikami nekdanje Jugoslavije, ki je razvila neokorporativistični tip kapitalizma. Vse druge vzhodnoevropske države so šle v smeri bolj ali manj radikalnega neoliberalizma (Fink Hafner 2011, 1230; Feldmann 2013,1).

Neokorporativizem se je v samostojni Sloveniji vzpostavil skozi različne institucionalne oblike: državni svet, zbornični sistem, oblikovanje specializiranih organov znotraj izvršilne in parlamentarne veje oblasti in Ekonomsko-socialni svet kot tripartitni organ sporazumevanja

(Fink Hafner 1998c, 295). Državni svet¹¹ je nastal kot politična emanacija slovenske korporativistične tradicije nepolitičnega povezovanja med Slovenci kot nadomestka pravih oblik političnega organiziranja. Lukšič (2001, 6 in 207) pravi, da je spodbudo za oblikovanje državnega sveta iskati v korporativistični tradiciji zastopanja funkcionalnih interesov v Sloveniji, v tradiciji tridomne skupščine v socializmu in v prizadevanjih slediti bavarskemu institucionalnemu in zakonodajno-pravnemu sistemu.

Kot model gospodarskega razvoja je slovenski neokorporativizem temeljil na zaščiti domačega gospodarstva pred učinki odpiranja svetovnemu trgu in na postopnem družbenem razvoju (Fink Hafner 2011, 1230) ter relativno močnih sindikatih, centraliziranih delodajalskih organizacijah, sistemu centraliziranih inkluzivnih kolektivnih pogajanjih, ki pokrivajo vse zaposlene, in Ekonomsko-socialnem svetu (Stanojević 2004).

8 Socialno partnerstvo

Kot ugotavljajo Stanojević in drugi (2001, 83), je socialno partnerstvo organizirana izmenjava stališč med socialnimi partnerji, s pomočjo katere prihaja do zavezujočih dogovorov o odprtih vprašanjih gospodarskega in socialnega razvoja države. Država naj bi se pri tem ne pojavljala v vlogi pooblaščenega regulatorja, ampak kot enakopraven partner civilnodružbenim skupinam. Bohinc (2000, 59) pravi, da so za socialne partnerje prepoznani predstavniki države, interesnih skupin dela in kapitala ter drugih civilnodružbenih organizacij. Vendar pa imajo sindikalne in delodajalske organizacije v slovenskem univerzumu interesnih skupin poseben položaj, saj jim država že od osamosvojitve priznava formalno določene funkcije in pristojnosti pri oblikovanju politik.

---

¹¹ Državni svet vključuje 22 predstavnikov lokalnih interesov in 18 predstavnikov funkcionalnih interesov (4 delodajalci, 4 delojemalci, 2 kmeta, 1 obrtnik, 1 samostojni, 1 zdravstvo, 1 raziskovalna dejavnost, 1 kultura in šport, 1 univerza, 1 socialno varstvo, 1 vzgoja in izobraževanje).

Enakopravnost socialnih partnerjev je eden izmed najpomembnejših elementov socialnega partnerstva, ki jo v svoji definiciji socialnega partnerstva izpostavlja tudi Bohinc (2000, 59). Socialno partnerstvo opredeljuje kot sodoben vzvod usmerjanja gospodarskega in socialnega razvoja družbe na neoblastvenih oziroma nehierarhičnih temeljih s povezovanjem in usklajevanjem interesov različnih družbenih skupin. Kot ugotavlja Della Porta (2003, 102), gre pri socialnem partnerstvu za takšno obliko politične menjave med tremi partnerji, zaradi katere sindikati niso le dejavnik v industrijskih odnosih, temveč tudi v političnem odločanju. Lukšič (1997, 106) pa izrecno poudarja, da je najpomembnejši cilj socialnega partnerstva socialni mir.

Skupni elementi socialnega partnerstva, ki jih zasledimo v več opredelitvah, so torej pojmi, ki so inherentni konseQUALnemu javnopolitičnemu slogu: enakopravnost, soglasje, sodelovanje, dogovor, nekonfliktnost, socialni mir. Ob tem se je potrebno zavedati, kot pravi Dušan Semolič, predsednik ZSSS-ja, da socialno partnerstvo ni idila, ampak pogosto težaven proces usklajevanja interesov: »Res smo se kregali, vendar smo se na koncu dogovorili. Kar smo dosegli v Sloveniji, smo dosegli zaradi soglasja, kompromisa z delodajalci, kdaj pa kdaj tudi z vlado.« (Semolič v Dokumenti 5. kongresa ZSSS 2007, 8).

Pripravljenost socialnih partnerjev na soglasje, o katerem govori Semolič, Mainland in Due (v Mansfeldova 2008, 12) uvrščata med štiri ključne pogoje za uspešno socialno partnerstvo: prvič, vsi udeleženci morajo biti neodvisni drug od drugega, drugič, vsi udeleženci morajo imeti ustrezne organizacijske zmogljivosti in legitimnost, da delujejo v imenu članov, tretjič, porazdelitev moči med udeleženci mora biti uravnotežena, in četrtič, udeleženci morajo biti pripravljeni sodelovati in si vzajemno priznavati legitimnost interesov.

8.1 Institucionalna ureditev socialnega partnerstva v Sloveniji

Socialno partnerstvo v Sloveniji se vzpostavlja na ravni države kot tripartitno dogovarjanje med delodajalci, delojemalci in vlado v okviru Ekonomsko-socialnega sveta za sklenitev socialnega sporazuma in kot bipartitna pogajanja med delodajalci in delojemalci na različnih ravneh za sklenitev kolektivnih pogodb. V obdobju od 1994 do 2001 je bil zgrajen, kot piše Lukšič (2001, 10), razvejan sistem kolektivnih pogodb kot implementacijskih mehanizmov za plačne politike, okvirno dogovorjene s socialnimi sporazumi.

Ekonomsko-socialni svet je najpomembnejša ekonomska institucija socialnega partnerstva (Stanojević in Klarič 2013, 2; Kavčič 2014). Poseben položaj ESS-ja se odraža tudi v njegovem razmerju do državnega zbora, po katerem morajo biti vsi pravni akti in javnopolitične odločitve, ki se nanašajo na interese socialnih partnerjev, najprej dogovorjeni na ravni Ekonomsko-socialnega sveta (Lukić 2014, 7).

Ideja o ustanovitvi Ekonomsko-socialnega partnerstva, se je rodila že na začetku 90. let. Po zamisli ekonomista Velimirja Boleta iz leta 1991 naj bi bil temeljni cilj novega tripartitnega telesa sprejetje stabilizacijskega programa na podlagi soglasja o ključnih ekonomskih spremenljivkah. 23. aprila leta 1994 so predsednik vlade, predsedniki Združenja delodajalcev, Gospodarske zbornice Slovenije in Obrtne zbornice Slovenije ter predsednika Zveze svobodnih sindikatov Slovenije in Neodvisnosti - Konfederacije novih sindikatov Slovenije podpisali plačni dogovor. 9. točka dogovora se je nanašala na ustanovitev Ekonomsko-socialnega sveta (Kavčič 2004).

Ob 20-letnici obstoja Ekonomsko-socialnega sveta je takratna predsednica ESS-ja in hkrati ministrica za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Anja Kopač Mrak dejala:

Če so bila prva leta delovanja predvsem iskanje pravega načina dela, so se kaj kmalu pokazali prvi rezultati. Sprejeti dogovori o politiki plač, socialni sporazumi in usklajena zakonodaja, ki je urejala pravice zaposlenih, so bili dobro ogledalo

uspehov. Ekonomsko-socialni svet je pridobil takšen ugled in družbeni pomen, da nobena vlada pri pomembnih družbenih odločitvah ni več mogla zanemariti njegove vloge. ... Prihod globoke gospodarske in družbene krize konec leta 2008 pa je postavil ogledalo nerealnim pričakovanjem in predolgim oklevanjem pri izvedbi nujnih strukturnih sprememb, s katerimi bi povečali gospodarsko konkurenčnost in s tem zaščitili socialno državo. (Kopač Mrak v Kavčič 2014)

Ekonomsko-socialni svet še vedno deluje na podlagi pravilnika, sprejetega leta 1994. Ta določa, da je ESS tripartitni organ socialnih partnerjev, namenjen obravnavi vprašanj in ukrepov, ki se nanašajo na ekonomsko in socialno politiko (Pravila delovanja ESS-ja 2007, 1. čl.). Temeljna področja delovanja ESS-ja so: socialni sporazum, socialne pravice in pravice iz obveznega zavarovanja, kot so pokojnine, invalidnine, socialne pomoči, nadomestila in drugo, problematika zaposlovanja in delovnih razmerij, sistem kolektivnega dogovarjanja, cene in davki, ekonomski sistem in ekonomska politika, pravna varnost, sodelovanje z Mednarodno organizacijo dela in Svetom Evrope ter sorodnimi inštitucijami v Evropski uniji in v državah članicah Evropske unije, soupravljanje delavcev, sindikalne pravice in svoboščine, pa tudi druge zadeve, ki se nanašajo na področje ekonomsko-socialnih zadev (Pravila delovanja ESS-ja 2007, 2. čl.).

Svoje predloge, priporočila in mnenja ESS posreduje državnemu zboru, državnemu svetu, strokovni in širši javnosti. Odločitve ESS-ja zavezujejo organe in delovna telesa vseh treh partnerjev (Pravila delovanja ESS-ja 2007, 3. čl.).

Glede sestave in organiziranosti pravila delovanja (2007, 4. čl.) izrecno poudarjajo, da tripartitna sestava ESS-ja odraža enakopravno zastopanost treh partnerjev, in sicer predstavnikov delodajalcev, delojemalcev in vlade. Vsak od treh socialni partner ima največ 8 članov (sprememba uveljavljena leta 2007, pred tem samo po pet predstavnikov). Tudi način odločanja v ESS-ju kaže na enakopravni položaj partnerjev v tem tripartitnem organu. Če med partnerji ni soglasja, ESS o zadevi ne more zavzeti skupnega stališča (Pravila delovanja 2007,

8. čl.). Za delovanje ESS-ja se finančna sredstva zagotovijo iz proračunskih sredstev (Pravila delovanja 2007, 11. čl.).

Po podatkih Agencije RS za javnopravne evidence in storitve (AJ PES) je bilo leta 2013 v Sloveniji registrirano 2.892 sindikatov, od tega jih ima status reprezentativnosti 45 (Lukić 2014, 15). Pogoj za pridobitev statuta reprezentativnosti je 10-odstotna sindikaliziranost za konfederacije in zveze oziroma 15-odstotna sindikaliziranost za sindikate, ki niso vključeni v konfederacijo ali zvezo¹². V Sloveniji je osem reprezentativnih sindikalnih konfederacij oz. zvez, sedem jih je članic ESS-ja, ena pa sodeluje pri njegovem delu (glej Tabelo 8.1).

Tabela 8.1: **Sindikalne konfederacije in zveze v Sloveniji**

Sindikalne zveze/konfederacije	Nastanek/ članstvo v ESS-ju	Število sindikatov	Število članov
Zveza svobodnih sindikatov Slovenije (ZSSS)	1990/1994	22	150.000 (l. 2015)
Konfederacija sindikatov javnega sektorja (KSJS)	2006/2007	7	73.421 (l. 2015)
Konfederacija sindikatov Slovenije Pergam	1991/1994	29	19.000 (l. 2008)
Konfederacija sindikatov 90 Slovenije (KS 90)	1991/1994	28	Ni podatkov
Neodvisnost - Konfederacija novih sindikatov Slovenije (KNSS)	1990/1994	5	19.000 (l. 2008)
Slovenska zveza sindikatov Alternativa	1999/2007	9	3.100 (l. 2008)
Zveza delavskih sindikatov Slovenije – Solidarnost	1999/2007	9	3.100 (l. 2008)

¹² Več o pogojih pridobitve statusa reprezentativnosti glej Zakon o reprezentativnosti sindikatov (1993).

Zveza reprezentativnih sindikatov Slovenije	2010/ni članica ESS-ja, sodeluje pri delu ESS-ja	3	Ni podatkov
--	---	---	-------------

Vir: Lukić (2014); Priloga A (2015).

V Ekonomsko-socialni svet je včlanjenih pet delodajalskih organizacij (glej Tabelo 8.2). Gospodarska zbornica Slovenije je tradicionalno najvplivnejša delodajalska organizacija v Sloveniji, ki že od začetka 90. let deluje kot ključni oblikovalec delodajalskih interesov. Združuje vse subjekte, razen obrtnih, na področju gospodarskih dejavnosti. Generalni direktor GZS-ja Samo Hribar Milič je o vplivnosti te organizacije dejal:

Ankete kažejo, da je Gospodarska zbornica Slovenije še vedno daleč najvplivnejša, tudi najmočnejša asociacija gospodarstva. Menimo, da nismo nič manj vplivni kot takrat, ko smo imeli obvezno članstvo. Smo pa bolj neodvisni. Nobena politična stranka ali kdo drug nam ne more več groziti, da nam bodo odvzeli obvezno članstvo, če ne bomo sledili njihovi logiki, kar se je prej dogajalo. Člane danes ohranjamo tudi tako, da je članarina bistveno nižja, kot je bila prej. Zbornica dobi danes iz članarin petkrat manj denarja, kot ga je imela leta 2005, kar nas dela ranljivejše. ... Kljub vsemu imamo še vedno 7.000 članov, ki predstavljajo 60 odstotkov bruto domačega proizvoda. (Hribar Milič v Priloga B, 2015)

Leta 1991 se je od GZS-ja ločila Obrtna zbornica Slovenije, ki je imela obvezno članstvo in je zastopala interes samostojnih podjetnikov in malih podjetij. Leta 1994 sta bila ustanovljena tudi Združenje delodajalcev Slovenije in Združenje delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije, oba s prostovoljnim članstvom. GZS je imela obvezno članstvo do leta 2006, a kljub temu, v nasprotju z zahtevami Mednarodne organizacije dela, ves ta čas delovala v Ekonomsko-socialnem svetu, medtem ko je imela Obrtna zbornica Slovenije obvezno članstvo do leta 2013 (Vlada RS, 2005).

Tabela 8.2: **Organizacije delodajalcev v Sloveniji**

Organizacije delodajalcev	Nastanek/član ESS-ja	Število organizacijskih članov
Združenje delodajalcev Slovenije	1994/1994	1.300 (1.200 leta 2005)
Gospodarska zbornica Slovenije	1990/1994 (prostovoljno članstvo od leta 2006)	okoli 7.000 l. 2015 (64.000 leta 2005)
Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije	1991/1994 (prostovoljno članstvo od leta 2013)	40.000 (50.000 leta 2005)
Trgovinska zbornica Slovenije	2006/2007	okoli 5.800
Združenje delodajalcev obrti in podjetništva	1994/2007	2.950 (leta 2005)

Vir: Kanjuo Mrčela (2005); Lukić (2014); Priloga B (2015).

V Sloveniji socialne partnerje poleg delodajalcev in sindikatov predstavlja tudi vlada, ki ima v socialnem partnerstvu, prvič, vlogo aktivne tretje stranke v Ekonomsko-socialnem svetu, kjer zastopa državo, in drugič, vlogo neposrednega delodajalca v javnem sektorju, kjer neposredno odloča o plačni politiki s sklepanjem kolektivnih pogodb in drugih aktov, ki urejajo plačna razmerja. V ESS-ju na strani vlade sodelujejo minister za delo, družino in socialne zadeve, minister za finance, minister za gospodarstvo, predstavnik kabineta vlade in predstavnik urada RS-a za makroekonomske analize in razvoj (Vlada RS 2005). Vloga vlade v socialnem partnerstvu je pomembna, ker edina prek svojih pristojnosti povezuje sistem socialnega partnerstva s parlamentarnim sistemom in dogovore med partnerji prenaša v zakonodajni postopek (Lukšič 1994, 11).

Ob delovanju Ekonomsko-socialnega sveta se sprožajo nekateri kritični pomisleki, zlasti glede njegovega pravno neopredeljenega statusa. Ekonomsko-socialni svet namreč še vedno

deluje na podlagi pravil iz leta 1994. Dogovori socialnih partnerjev za politične odločevalce niso zavezujoči, temveč gre zgolj za priporočila, kar zmanjšuje moč socialnih partnerjev in sprejetih dogovorov, država pa zato ne nastopa kot enakopravna, temveč kot nadrejena partnerica (Zidar in Mesec 2010, 61). Vendar pa predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Priloga A, 2015) pravi, da uzakonitvi Ekonomsko-socialnega sveta za zdaj niso naklonjeni, saj bi s tem dali možnost politikom, da enostransko posežejo na to področje. Večkrat je bilo izpostavljeno tudi vprašanje sestave ESS-ja, zlasti širitve njegovih članov, kar so delno rešili s spremembo pravilnika leta 2007, ko so se vanj lahko vključile še tri delojemalske in dve delodajalski organizaciji. Dolgo je med sporna vprašanja sodilo tudi vprašanje obveznega članstva v Gospodarski zbornici Slovenije in Obrtni zbornici Slovenije, kar se je uredilo z uvedbo prostovoljnega članstva za obe združenji leta 2006 oziroma leta 2013. Še vedno pa ostaja odprto vprašanje podeljevanja reprezentativnosti delodajalskim organizacijam, ki ni pravno regulirano. Problematičen je tudi pomanjkljiv zakon o reprezentativnosti sindikatov, ki ne daje možnosti vmesnega preverjanja števila članov sindikatov po njihovi registraciji (Kanjuro Mrčela 2005, 19). Posebna oblika tega problema je, da je lahko konfederacija ali zveza ustanovljena že iz dveh, tudi majhnih panožnih organizacij, kar je precej nizka osnova za udeležbo v socialnem partnerstvu na ravni države (Vlada RS 2005). Očitki letijo tudi na prepočasnost dela Ekonomsko-socialnega sveta. Ministrica za delo, socialne zadeve in družino Anja Kopač Mrak (v Kavčič 2014) je tako poudarila, da je institut soglasja pri sprejemanju odločitev v času gospodarske krize, ko so bili potrebni hitri odgovori na probleme, upočasnjeval delo ESS-ja. Hkrati je opozorila, da ni institucionaliziranega nadzora nad implementacijo dogovorjenega.

8.2 Pogoji za nastanek socialnih sporazumov

Kot ugotavlja Avdagic (2011b, 59), je bila večina socialnih sporazumov v 90. letih prejšnjega stoletja v članicah Evropske unije sklenjenih zaradi pritiska evropske monetarne integracije,

ki je vlade zavezoval k striktni protiinflacijski politiki in odgovornemu trošenju javnega denarja.

Vendar pa, trdi Avdagic (2011), ekonomski problemi v družbi niso zadosten razlog za začetek socialnega sporazumevanja, temveč morajo biti navzoči specifični politični in/ali institucionalni pogoji. Ekonomski problemi, ki lahko spodbudijo oblikovanje socialnega sporazuma so trije: visoka inflacija, visoka stopnja brezposelnosti ali velik javni dolg. Institucionalna pogoja za začetek socialnega sporazumevanja sta predvsem dva: visoka stopnja sindikaliziranosti delovne sile in centralizacija pogovorov o plačni politiki, pri čemer pa ni soglasja o tem, kako močna mora biti centralizacija. Nekateri menijo, da je potrebna visoka stopnja centralizacije, drugi, da je boljša zmerna stopnja centralizacije. Glede političnih pogojev za začetek socialnega sporazumevanja Avdagic (2011a, 18–22) trdi, da bo do socialnih sporazumov bolj verjetno prišlo v državah, kjer so vlade ali šibke ali v njih dominirajo leve stranke ali pa so pred bližnjimi volitvami. Večja verjetnost je, da se bodo s sindikati pogajale leve, socialdemokratske stranke kot pa ideološko desne ali liberalne. Tudi Stanojević (v Kavčič 2014) pravi, da so nestabilne koalicijske vlade nagnjene k socialnemu sporazumevanju.

Feldmann (2013, 4–5) na podlagi razmišljanj različnih avtorjev sintetizira tri glavne skupine dejavnikov za razvoj socialnega partnerstva v posameznih državah:

- ekonomsko-strukturni razlogi (večja potreba po centraliziranih pogajanjih v državah, ki želijo visoko inflacijo omejiti z restriktivno plačno politiko)
- organizacijski razlogi (moč ključnih interesnih skupin, zlasti sindikatov)
- politični razlogi (obstoj močne socialdemokratske stranke, ki je povezana s sindikalnim gibanjem, unitarne države z večstrankarskim sistemom, pripravljenost vseh treh socialnih partnerjev za pogajanja)

8.2.1 Ekonomski, institucionalni in politični pogoji za nastanek socialnih sporazumov v Sloveniji

Splošne pogoje za sklenitev socialnih sporazumov, predstavljene v prejšnjem poglavju, lahko apliciramo tudi na razmere v Sloveniji. V Sloveniji je socialni sporazum, ki začrta zaveze na področju gospodarske, socialne in plačne politike, najpomembnejši dosežek tristranskega socialnega sporazumevanja (Kocmur 1995, 227). Ali, kot je dejal predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (v Vrhovec 2010, 103): »Socialni sporazum je pogodba, v kateri se socialni partnerji dogovorijo o prihodnjem razvoju Slovenije.« Podpis sporazuma pomeni za vsakega partnerja sprejem določenih obveznosti in izpostavljenost kritikam, če teh obveznosti ne izpolnjuje (Vlada RS 2005).

Kot ugotavljata Stanojevič in Krašovec (2011, 252), je bil skupni ekonomski imenovalec oblikovanja prvih štirih socialnih sporazumov (leta 1995, leta 1996, leta 2003/05 in leta 2007/09) politična menjava v okviru boja proti visoki inflaciji na podlagi konsenza o vstopu v EU in Evropsko monetarno unijo. V navedenih obdobjih so vlade v zameno za podporo omejevalni plačni politiki, s katero so krotile inflacijo, razmeroma močnim sindikatom ponudile več koncesij. Sindikati so dobili dostop do oblikovanja javnih politik ter »mehke« reforme trga delovne sile in pokojninskega sistema. Tudi delodajalci so bili zainteresirani za centralizirana plačna pogajanja, saj je nizka inflacija koristila izvoznim podjetjem, ki so bili ves čas po osamosvojitvi eden najpomembnejših dejavnikov gospodarske rasti (Feldmann 2013, 2–11).

Proces krepitve in slabitve socialnega sporazumevanja v Sloveniji je torej že od začetkov koreliral z ekonomsko problemsko obremenitvijo, zlasti naraščanjem ali upadanjem inflacije (Stanojevič in Krašovec 2011, 250–253). Ker je od osamosvojitve dalje Slovenija vodila politiko uravnoteženih javnih financ, je bil največji problem, ki so ga vlade morale obvladati za vstop v evroobmočje, visoka inflacija. Ko se je inflacija po vstopu v Evropsko monetarno

unijo leta 2007 znižala, se je desnosredinska vlada Janez Janše vlada začela odmikati od socialnega sporazumevanja, a se je znova vrnila k njemu, ko je začela inflacija šest mesecev po vstopu v evropsko monetarno unijo znova naraščati (Poročilo o delu ZSSS-ja 2012). Položaj se je spremenil po izbruhu gospodarske krize leta 2008, ko se je inflacija umirila, naraščati pa sta začela proračunski primanjkljaj in javni dolg (Stanojević in Kanjuo Mrčela 2014, 2).

Med institucionalnimi dejavniki, ki so pogojevali nastanku socialnih sporazumov v Sloveniji je bilo močno sindikalno gibanje, ki je vlado z generalno stavko leta 1992 prepričalo v sprejetje konsenzualne politike oblikovanja ekonomsko-socialnih politik (Stanojević in Krašovec 2011, 250–253). Vendar pa se je število članov sindikatov po letu 2005 drastično zmanjšalo, in sicer se je skorajda prepolovila z več kot 40 odstotkov na nekaj več kot 20 odstotkov (Štrukelj v Košar 2014). Hkrati je po besedah generalnega direktorja Gospodarske zbornice Slovenije Sama Hribarja Miliča (Priloga B, 2015) število članov zaradi ukinitve obveznega članstva leta 2006 upadlo tudi v tej organizaciji, s čimer so se zmanjšali njeni finančni viri. Kot ugotavlja Guardiancich (2012), so po vstopu v evropske integracije, zlasti pa po izbruhu gospodarske krize socialni partnerji postali šibkejši, socialno partnerstvo se je začelo razkrajati. A kljub vsemu so se vsi poskusi zamenjave socialnega sporazumevanja z enostranskimi političnimi odločitvami končali neuspešno oziroma celo z resnimi političnimi krizami (Stanojević in Klarič 2013, 10).

Glede vprašanja centralizacije pogajanj Feldmann (2013, 12–14) ugotavlja, da če je za obdobje 90. let v Sloveniji značilna vzpostavitev temeljnih premis koordiniranega tržnega gospodarstva s centraliziranim sistemom pogajanj o plačnem sistemu na nacionalni ravni in visoko institucionaliziranimi tripartitnimi pogajanjmi, je obdobje krize prineslo erozijo socialnega dogovarjanja z decentralizacijo pogajanj.

Politični dejavnik nastajanja socialnih sporazumov v Sloveniji zaznamujejo šibke koalicijske vlade, ki so zaradi svoje nestabilnosti praktično prisiljene sodelovati s sindikati, saj jim to prinaša dodatno legitimnost. Kombinacija močni sindikati in delodajalske organizacije ter

šibke vlade so v 90. letih spontano generirale neokorporativistični kompromis v Sloveniji (Stanojević in Klarič 2013, 2; Stanojević in Kanjuo Mrčela 2014, 11). Trditev o šibkih in nestabilnih vlada dokazuje tudi podatek, da je po osamosvojitvi do zdaj le vlada v obdobju 2004-2008 pod vodstvom Janeza Janše preživela celoten štiriletni mandat v enaki strankarski sestavi. Vse druge koalicijske vlade so posamezne stranke zaradi konfliktov med partnericami zapuščale (Krašovec in Cabada 2013, 727).

Guardiancich (2012, 381 in 387) opozarja na še en vidik, ki je spodbudno vplival na socialno partnerstvo v Sloveniji: v času vladavine LDS-a so prevladovala ideološko heterogene vladne koalicije, strankarska polarizacija je bila majhna, stranke pa zavezane ciljem vstopa v EU. Od volitev leta 2004 se je vzpostavilo pravilo izmenjujočih se, ideološko sorodnih vladnih koalicij (Fink Hafner v Krašovec in Cabada 2013, 724). Razcep med socialdemokratskim in (neo)liberalnim oziroma konservativnim konceptom se je v bistveno večji meri pokazal pred volitvami leta 2004, po izbruhu gospodarske krize pa stranke zaradi močnih zunanjih določnic zagovarjajo podobna (neo)liberalna stališča (Haughton in Krašovec v Krašovec in Cabada 2013, 724).

Glede na to, da so bili socialni sporazumi sklenjeni tako v času ideološko heterogenih kot tudi homogenih vladnih koalicij, očitno ta dejavnik v Sloveniji ne igra pomembne vloge pri oblikovanju socialnih sporazumov. Nekdanji minister za delo, družino in socialne zadeve Vlado Dimovski (Priloga B, 2015) kot pomembnejši faktor omenja odnos vsakokratnega ministra za delo do socialnega dogovarjanja in njegovo prepričevalno moč v vladi.

9 Analiza virov moči Zveze svobodnih sindikatov Slovenije

9.1 Kratka predstavitev ZSSS-ja

Zveza svobodnih sindikatov Slovenije, ki se je iz »stare« družbenopolitične organizacije Zveze sindikatov Slovenije preoblikovala na 1. kongresu 7. aprila 1990, je zveza 22

industrijskih sindikatov ter sindikatov storitvenih dejavnosti, javnega sektorja in drugih sindikatov. ZSSS je organiziran tudi regionalno in ima sedeže na osmih območnih organizacijah, kjer svojim članom zagotavlja brezplačno pravno in drugo strokovno pomoč. Organizacijski člani Zveze svobodnih sindikatov morajo sprejemati program, statut in finančni pravilnik Zveze (Statut 2014, čl. 9).

Okoli 60 odstotkov članov ZSSS-ja združuje delavce v industriji (kovinska, kemična, prehrabena in tekstilna industrija), okoli 30 odstotkov zaposlene v storitvenih dejavnosti (trgovina, hoteli in restavracije) in 10 odstotkov zaposlene v javnem sektorju (Kanjuo Mrčela 2005, 8). Med sindikati, člani ZSSS-ja, je največji sindikat kovinske in elektroindustrije SKEI, ki ima približno 35.000 članov (Lukić 2014, 15).

Po statutu (2014, 3. čl.) je ZSSS demokratična organizacija, ki zastopa skupne družbene, gospodarske, socialne in kulturne interese svojih članov in je neodvisna od parlamenta, vlade, organizacij delodajalcev, političnih strank in verskih skupnosti (Statut 2014, 3. čl.). Deluje na osnovi temeljnih vrednot: solidarnosti, socialne pravičnosti in človekovega dostojanstva (Dokumenti 5. kongresa ZSSS 2007, 19). ZSSS se pogaja o kolektivnih pogodbah, nadzoruje njihovo uresničevanje ter sodeluje v Ekonomsko-socialnem svetu, kjer z vlado in delodajalci usklajuje zakone in druge dokumente. Ima svoje predstavnike v državnem svetu, v skupščini Zavoda za pokojninsko zavarovanje Slovenije, Zavoda za zdravstveno zavarovanje Slovenije in Zavoda za zaposlovanje, in tako neposredno sodeluje pri oblikovanju nekaterih sektorskih javnih politik. Od leta 1999 je edina polnopravna članica Evropske konfederacije sindikatov iz Slovenije.

Med svojimi cilji, ki jih dosega s pogajanjem, dogovori, stavkami in množičnimi manifestacijami, ZSSS izpostavlja (Statut 2014, 7. člen):

- predstavljanje družbenih, ekonomskih, socialnih in kulturnih interesov članov
- zavzemanje za svobodo in neodvisnost sindikalnega organiziranja in delovanja
- zavzemanje za solidarnost v družbi in socialno partnerstvo
- razvoj in demokratizacija gospodarstva, države in družbe

- zavzemanje za socialno, pravično, demokratično in pravno državo
- zavzemanje za enakopravnost žensk in moških na vseh področjih
- boj proti diskriminaciji na podlagi spola, rase, veroizpovedi, etnične pripadnosti, invalidnosti, starosti, spolne usmerjenosti ali druge osebne okoliščine
- zavezanost k oblikovanju združene Evrope z demokratično ureditvijo
- zavezanost za svobodo in mir

9.2 Članstvo in akcijska moč

Članstvo je, kot pravi predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Priloga A, 2015), najpomembnejši strateški vir ZSSS-ja: »Članstvo in še enkrat članstvo, to lahko takoj rečem. Ker če tega ne bi bilo, bi lahko namesto sindikatov to delo opravljala odvetniška pisarna. Vsi vedo, da so za stališči, ki jih zastopam kot vodja sindikata, naši člani, ne pa jaz kot posameznik, ki ima neko funkcijo. Kot predsednik le artikuliram interese članov, ne nujno vseh, temveč večine. In to nam daje moč. Vsi drugi viri izhajajo iz tega.« Njegove besede potrjuje poročilo o delu ZSSS-ja (2002, 39), ki izpostavlja pomen članstva tudi v pogledu financiranja organizacije in usposabljanja ter zaposlovanja strokovnih delavcev.

Kljub upadanju članstva od leta 1991 do danes je ZSSS še vedno najštevilčnejši sindikat v Sloveniji. Zmanjšanje števila članov v 25 letih lahko označimo kot drastično, saj je v tem obdobju sindikat izgubil skoraj tri četrtine članov – leta 1991 jih je imel okoli 430.000, danes jih ima po trditvah predsednika ZSSS-ja Dušana Semoliča (Priloga A, 2015) okoli 150.000.

Po reformi na 1. kongresu aprila leta 1990 se je vanj na novo do poletja včlanilo 100.000 delavcev, na 1. konferenci ZSSS-ja 6. aprila leta 1991 pa je takratni predsednik sindikata Miha Ravnik dejal, da ima ZSSS 430.000 članov (Vrhovec 2010, 11, 16 in 26). Številko 430.000 članov je leta 1994 omenil tudi sekretar ZSSS-ja Rajko Lesjak, ko je dejal, da ZSSS na 2. kongres prihaja s 430.000 člani oziroma z 20 panožnimi sindikati (Dokumenti II. kongresa ZSSS 1994, 13).

Danes ima ZSSS po navedbah njenega predsednika Dušana Semoliča 150.000 članov (Priloga A, 2015), kar sovpada s podatki Inštituta za družbene vede iz leta 2012 (Dernovšek 2012). Ta razkriva, da sta po številu članstva v Sloveniji najmočnejši dve konfederaciji, in sicer ZSSS s približno 155.000 člani in Konfederacija sindikatov javnega sektorja s 60.000 do 70.000 člani. V ZSSS-ju je med 22 panožnimi sindikati največji Sindikat kovinske in elektroindustrije Slovenije (SKEI) z okoli 35.000 člani, v Konfederaciji sindikatov javnega sektorja pa Sviz s približno 39.000 člani. ZSSS, KSJS, Neodvisnost – KNSS, KS 90 in Pergam naj bi skupaj pokrivali že kar 90 odstotkov celotne sindikalne populacije. Vsi preostali sindikati, med drugim avtonomni sindikati v podjetjih, različni poklicni sindikati javnega sektorja (npr. sindikat zdravnikov Fides) in dve manjši konfederaciji - Alternativa in Solidarnost, ki so še pred petimi leti pokrivali skupaj 30 odstotkov celotnega članstva, pa pokrivajo zgolj le še 10 odstotkov sindikalizirane delovne sile (Dernovšek 2012).

Na podlagi podatkov iz različnih virov (navajamo jih v nadaljevanju) o gibanju članstva sindikatov od osamosvojitve do danes lahko sklepamo, da članstvo ZSSS-ja od leta 1994 ni upadalo premosorazmerno, temveč v valovih. Identificirali smo tri prelomne časovne točke v procesu desindikalizacije na Slovenskem.

Prvi večji padec števila članov sindikatov v Sloveniji se je zgodil po letu 1994. V enoletnem obdobju, od leta 1994 do leta 1995, se je sindikaliziranost aktivne delovne sile zmanjšala za 10 odstotkov, in sicer z 58,6 odstotka na 48,8 odstotka. Ta padec je sovpadal z visoko stopnjo brezposelnosti, po drugi strani pa tudi z naraščajočo gospodarsko rastjo in zmanjšanjem konfliktov med ZSSS-ja in KNSS-jem, tako da ni imel večjega vpliva na pogajalsko moč sindikatov (Stanojević in Krašovec 2011, 239 in 240). Do leta 1998 se je stopnja sindikaliziranosti delovno aktivnega prebivalstva znižala na 42,8 odstotka (Stanojević 2000, 39–43; Stanojević in Omerzu 1994, 122).

Okoli 40-odstotna stopnja sindikaliziranosti v Sloveniji je vztrajala do leta 2005, ko je prišlo do drugega večjega osipa članstva sindikatov. Stanojević in Klarič (2013, 5) domnevata, da so

leta 2005 prav sindikati plačali ceno za prevelika pričakovanja ljudi ob vstopu v Evropsko unijo in razočaranje nad tranzicijo. Verjetno pa je k upadanju članstva sindikatov pripomogel tudi politični konflikt s takratno vlado Janeza Janše, ki so jo sindikati ovirali pri uresničevanju napovedanih neoliberalnih reform, vendar so hkrati tudi sami v letu 2005 izgubili za 6 odstotkov članstva (Stanojević in Klarič 2013, 5). Ni naključje, da je v tem obdobju ZSSS, ki je iskal nove možnosti za rekrutiranje članov, postal bogatejši za Sindikat športnikov Slovenije in Svobodni sindikat Slovenije (brezposelni in samoplačniki sindikalne članarine), v okviru katerega so ustanovili tudi sindikat Mladi plus (dijaki, študentje in mladi brezposelni) (Dokumenti 5. kongresa ZSSS 2007, 12 in 17).

Pred izbruhom gospodarske krize leta 2008, ko je prišlo do tretjega večjega osipa članstva, je bila stopnja sindikaliziranosti aktivne delovne sile v Sloveniji okoli 26-odstotna (Stanojević 1994, 80), danes je okoli 22-odstotna (Štrukelj v Košar 2014).

Semolič pojasnjuje, da je ZSSS članstvo v tem obdobju izgubil predvsem zaradi propada nekaterih pomembnih gospodarskih panog:

Imamo okoli 150.000 članov. Glede članstva smo v zahodnoevropskem povprečju, v primerjavi z vzhodnoevropskimi državami pa smo močno nad povprečjem. Ampak tudi na zahodu so razlike: povprečna stopnja sindikalizacije v EU-ju je okoli 23-odstotna, Slovenija je v tem povprečju, v Nemčiji, ki nam je pogosto vzor, je 18-odstotna, v Franciji 8-odstotna itn. Zveza svobodnih sindikatov Slovenije je članstvo izgubila v veliki meri ali celo izključno zaradi propada nekaterih pomembnih gospodarskih panog. Izstopov ni bilo, razen delavcev, ki gredo v pokoj, pa še od teh je marsikateri ostal v našem sindikatu upokojencev. Zlasti nas je prizadel propad gradbeništva in tekstilne industrije, ker smo bili tam sindikalno močno organizirani. Še pred 15 leti, na primer, je bilo v tekstilni panogi v Sloveniji zaposlenih 70.000 ljudi, zdaj jih je okoli 8.000. V gradbeništvu smo imeli več kot 50.000 delovnih mest, po propadu velikih gradbenih podjetij se je to število močno zmanjšalo. V nekaterih drugih panogah, kjer ni prišlo do propada tovarn, imamo še vedno zelo visoko stopnjo sindikalnega članstva, tudi 50-odstotno. Na nekaterih področjih pa se število članov celo povečuje,

na primer pri gasilcih in v javnem sektorju. Problem so manjša podjetja, kjer je že praviloma stopnja sindikalne organiziranosti povsod po Evropi nizka. Pritisk nekaterih delodajalcev v teh podjetjih, ki ne razumejo sindikalnega dela in jemljejo sindikate kot grožnjo, je zelo velik, celo tako velik, da se delavci sindikalno ne organizirajo. Je pa tudi vse več primerov, ko delavci sami plačujejo članarino in ne več prek položnic, zato da delodajalec ne izve, da so člani sindikata in jih ne »šikanira«. (Semolič v Priloga A, 2015)

A ne gre le za izgubljanje starih članov ZSSS-ja, temveč tudi za težave pri rekrutiranju novih, zlasti prekarnih in mladih delavcev. Stanojević (2004b, 123) tako ugotavlja, da sindikati zaradi sprememb v strukturi gospodarstva izgubljajo svojo tradicionalno bazo v proizvodnji, t. i. neklasičnih delavskih interesov pa ne znajo nagovoriti: na primer zaposlene v srednje velikih in malih podjetjih, prekarne delavce, samozaposlene, brezposelne, mlade iskalce zaposlitve, ženske, priseljence. »Od zagovornikov nekoč močne, večinske skupine zaposlenih, ki je v tradicionalni industrijski družbi relativno uspešno integrirala interese vseh delojemalcev, so se, ne da bi karkoli spreminjali v svojem delovanju, zaradi sprememb in izginjanja svoje »baze« ob prelomu stoletja znašli v vlogi interesne organizacije, ki ščiti interese vse ožjih skupin tradicionalnih industrijskih delavcev.« (Stanojević 2004b)

Tega problema se zaveda tudi predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič:

Še vedno smo pred velikim izzivom, ne samo mi, temveč tudi drugi evropski sindikati, kako pritegniti prekarne delavce, problem so tudi kolektivne pogodbe zanje. Prepričan sem, da lahko sistemske spremembe v prid teh delavcev dosežemo le, če bodo vstopili v sindikat in v okviru njega oblikovali močno organizirano skupino. Po drugi strani pa smo se v ZSSS-ju novim razmeram prilagodili. Imamo poseben sindikat, Svobodni sindikat, ki je odprt za prekarne delavce, samozaposlene, imamo zelo angažiran sindikat Mladi plus, kjer so sindikalno organizirani tudi študentje. (Semolič v Priloga A, 2015)

Zastavlja se nam vprašanje, ali zmanjševanje števila članov vpliva na mobilizacijski potencial Zveze svobodnih sindikatov Slovenije. Ta se manifestira zlasti prek različnih oblik pritiskov: »Aksijska moč ZSSS-ja se kaže v pripravljenosti in sposobnosti njegovih članic pri zaostrovanju sindikalnega boja«. (Poročilu o delu ZSSS-ja 2007, 5)

Tabela 9.1: Kronološki prikaz množičnih protestov, demonstracij in stavk na državni ravni, ki jih je organiziral ali pri njih sodeloval ZSSS

Datum	Oblika in vsebina akcije	Organizator	Število udeležencev
10. september 1991	Protest proti vladnima predlogoma o lastninskem preoblikovanju podjetij in zakonu o denacionalizaciji.	ZSSS	10.000 udeležencev
18. marec 1992	Splošna opozorilna stavka proti napovedani zamrznitvi plač.	ZSSS	400.000 udeležencev
24. oktober 1996	Dvourni splošni opozorilni stavki, ker je GZS odpovedal splošno kolektivno pogodbo za gospodarstvo.	ZSSS	210.000 udeležencev
28. marec 1998	Protestni shod Za varno starost proti privatizaciji pokojninskega sistema.	ZSSS	20.000 udeležencev
14. junij 2000	Protestni shod proti neusklajenosti izhodiščnih plač z minimalno plačo.	ZSSS, Neodvisnost – KNSS, Pergam in KS 90	2.500 udeležencev
13. november 2004	Dva protestna shoda za višje plače.	ZSSS, Neodvisnost – KNSS, Pergam in KS 90	Na shodu ZSSS-ja okoli 12.000 ljudi, na drugem shodu okoli 1.200 ljudi
26. november 2005	Množične demonstracije Za ohranitev socialne države proti uvedbi enotne davčne stopnje.	ZSSS, Neodvisnost - KNSS, Pergam in KS 90. Prvič so se na protestih združili delavci,	40.000 udeležencev

		študenti, dijaki, kulturniki, javni sektor, upokojenci itn.	
16. november 2007	Demonstracije za višje plače.	ZSSS, Pergam, Neodvisnost – KNSS, KS 90, Alternativa in Solidarnost ter ŠOS in Zveza društev upokojencev Slovenije	Po oceni policije 15.000, po oceni organizatorjev pa 70.000 ljudi
12. marec 2008	Splošna opozorilna stavka za dvig vseh osnovnih plač za 6 odstotkov.	Sedem gospodarskih sindikatov, članov ZSSS-ja	Okoli 150.000 udeležencev
5. april 2008	Vseevropske delavske demonstracije za višje plače, manjše razlike med bogatimi in revnimi ter bolj pravično razdelitev dobičkov.	Evropska konfederacija sindikatov ob sodelovanju slovenskih sindikalnih central	Med 10.000 in 35.000 udeležencev
13. november 2009	Množične demonstracije za zvišanje minimalne plače na 600 evrov neto ter umik vseh spornih predlogov pokojninske reforme.	ZSSS, KSJS, KS 90, Neodvisnost – KNSS, Pergam, Alternativa in Solidarnost	Več kot 30.000 udeležencev
18. april 2012	Demonstracije in splošna stavka javnih uslužbencev proti varčevalnim ukrepom.	KSJS so podprli tudi ZSSS, Pergam in Neodvisnost - KNSS	Okoli 100.000 udeležencev
30. november 2012	Demonstracije na Kongresnem trgu v Ljubljani v okviru vseevropskih demonstracij zaradi nezadovoljstva z vladnim reševanjem krize, zlasti v javnem sektorju.	ZSSS, KSJS, Neodvisnost - KNSS, ŠOS in Zveza društev upokojencev	Okoli 30.000 udeležencev
7. februar 2015	Shod proti privatizaciji.	Skupnost Državljeni proti privatizaciji, ki jo podpirajo nekatere politične stranke, sindikati (tudi ZSSS) in civilna gibanja	Okoli 1.000 udeležencev

Vir: STA (2012c); Lastna analiza (2015).

Iz kronološkega prikaza množičnih demonstracij, protestov in stavk na državni ravni (glej Tabela 9.1) je jasno razvidno, da ZSSS pri organiziranju demonstracij in protestov vse tesneje sodeluje z drugimi sindikalnimi centralami in civilnodružbenimi skupinami, na podlagi česar lahko sklepamo, da slabitev svoje mobilizacijske moči zaradi manjšega števila članov kompenzira s sodelovanjem z drugimi javnopolitičnimi akterji, to je s krepitvijo povezovalnega kapitala.

Stanojević in Kanjuo Mrčela (2014, 14) ugotavljata, da so sindikati kljub drastičnemu upadu članstva še vedno vplivne organizacije, ki so v konfliktih na začetku ekonomske krize pokazale izjemne mobilizacijske kapacitete. To potrjuje tudi predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič:

Prepričan sem, da smo še vedno upoštevanja vredna organizacija, ki svoj vpliv uveljavlja na različne načine. Tudi danes, tako kot v 90. letih, se ne odpovedujemo stavkam in protestom, vendar pa veliko stavimo na socialno sporazumevanje. Različne oblike pritiskov uporabljamo le pri tistih vprašanjih, ki neposredno prizadenejo veliko večino naših članov. Delodajalci in vlada vedo, pri čem ne popuščamo. Če bi nam, denimo, hoteli vzeti 30-minutni odmor ali dodatek na delovno dobo, bi imeli kaos. (Semolič v Priloga A, 2015).

Na podlagi analize članstva kot vira moči ZSSS-ja menimo, da je akcijska moč tega sindikata kljub procesom desindikalizacije še vedno velika, v prihodnosti pa bo vse bolj odvisna od njegove sposobnosti, da vključi v svoje vrste tudi t. i. neklasične delavske interese in da se povezuje z drugimi sindikati ter civilnodružbenimi skupinami.

9.3 Finančni viri

Analizo finančnih virov ZSSS-ja smo opravili večinoma na podlagi proučevanja medijskih vsebin in dokumentov ZSSS-ja, saj v sindikatu konkretnih podatkov o finančnem stanju ne

razkrivajo. Podatkov o vrednosti celotnega premoženja ZSSS-ja ni oziroma so nepopolni. Po nekaterih ocenah naj bi bila vrednost skupnega premoženja sindikata okoli 4 milijone evrov (Lipnik in Mihajlović, 2014).

16. člen statuta Zveze svobodnih sindikatov Slovenije (2014) določa, da je zveza neprofitna sindikalna organizacija, ki svojo dejavnost financira s sredstvi iz naslova sindikalne članarine, s prihodki od projektov in z drugimi prihodki (Statut ZSSS 2014, 17. čl.).

Na podlagi podatkov iz različnih dokumentov in medijskih vsebin lahko identificiramo naslednje glavne vire financiranja ZSSS-ja: članarine, projekti Evropske unije, najemnine od nepremičnin ter bančni depoziti in delnice (zlasti v Delavski hranilnici).

Večina sindikatov dejavnosti v okviru ZSSS-ja je prešla na članarino v višini enega odstotka bruto osebnega dohodka s prejšnjih 0,60 odstotka v obdobju med 2. in 3. kongresom ZSSS-ja, torej v letih od 1994 do 1998. Medtem ko so člani s povečanjem članarine dobili različne ugodnosti (stavkovni in socialni skladi, nezgodno življenjsko zavarovanje, izobraževanje, informiranje), so nedogovorjena delitvena razmerja v okviru ZSSS-ja povzročila, da se zveza ni uspela financirati samo iz članarine, to je iz ustreznega deleža, ki bi ga prispevali sindikati dejavnosti, temveč je morala iskati dodatna sredstva iz drugih virov (Poročilo o delu ZSSS 1998, 24–25). Financiranje ZSSS-ja in njegovih območnih organizacij je bilo urejeno šele leta 2002 s pravilnikom o financiranju in finančno-materialnem poslovanju. Neurejen sistem financiranja je do takrat slabil organizacijsko moč in notranjo trdnost sindikata (Poročilo o delu ZSSS 1998, 24–25).

Vprašanje lastnine nekdanje Zveze sindikatov Slovenije je bil dolgo časa vir konfliktov med »starim« in »novimi« sindikati, ki so zahtevali razdelitev premoženja med vse sindikate (Kanjuo Mrčela 2005, 13). Leta 2007 so na pobudo ZSSS-ja po večletnih prizadevanjih le razrešili to vprašanje, tako da je državni zbor zatem sprejel zakon o lastninjenju nepremičnin v družbeni lasti v uporabi Zveze sindikatov Slovenije (Dokumenti 5. kongresa ZSSS 2007, 17). Sporazum določa, da vse nepremičnine območnih organizacij ZSSS-ja ostanejo v njihovi

lasti, Dom sindikatov v Ljubljani in Sindikalni izobraževalni center v Radovljici se razdeli v razmerju 60 odstotkov ZSSS-ju, 40 odstotkov preostalim sindikatom, počitniške zmogljivosti in stanovanja pa v razmerju 50 : 50. ZSSS-ju je ostal v lasti tudi manjši delež Delavskega doma v Kranju (Poročilo o delu ZSSS 2007, 75).

Leta 2012 je takratni generalni sekretar ZSSS-ja Milan Utroša dejal, da članarine predstavljajo več kot 90 odstotkov prihodkov panožnih sindikatov, ki del tega denarja odvajajo za centralo. Njeni preostali prihodki izhajajo iz raznih projektov EU-ja, iz lastništva nepremičnin, iz deleža v Delavski hranilnici ter iz bančnih depozitov in delnic (Dernovšek 2012). Za pridobivanje sredstev iz projektov EU-ja, ki jih izvajajo z lastnim kadrom in z zunanjimi sodelavci, so v sindikatu ustanovili posebno službo. V obdobju med 5. in 6. kongresom (2007-2012) so v okviru teh projektov pridobili okoli milijon evrov iz Evropskega socialnega sklada ter drugih finančnih virov Evropske unije (Dokumenti 6. kongresa ZSSS 2012, 66). Prvi evropski projekt, financiran iz programa Phare, je ZSSS sicer pridobil že leta 1995. V njegovem okviru je znanja na področju soupravljanja pridobilo več kot 2.000 članov svetov delavcev, nadzornih svetov in sindikalnih zaupnikov (Vrhovec 2010, 36).

Leta 2013 je na povečanje prihodkov ZSSS-ja vplivalo prav uspešno delo pri pridobivanju evropskih projektov. Vendar pa je kljub rasti prihodkov sindikat še vedno več porabil, tako da je primanjkljaj sindikalne blagajne leta 2013 znašal 96.000 evrov, kar je dvakrat več kot leta 2012 (glej Tabelo 9.2). SKEI je leta 2013 doživel pretres s kar 14-odstotnih upadom prihodkov zaradi nižjih plač in znižanja števila članov (Lipnik in Mihajlovič 2014).

Tabela 9.2: Poslovanje ZSSS-ja in njegovega največjega člana SKEI v letu 2013

(v evrih)	ZSSS	SKEI
Sredstva	3.909.684	1.626.873
Prihodki od dejavnosti	2.146.673	1.110.849

Sprememba prihodkov iz poslovanja	5,52 %	-13,84
Presežek/primanjkljaj	-95.914	70.541

Vir: Lipnik in Mihajlovič (2014).

Če je članstvo ključnega pomena za mobilizacijsko sposobnost interesne skupine, so finančni viri nujni za njeno organizacijsko, kadrovsko in strokovno sposobnost, vendar pa sami po sebi še ne določajo njene družbene moči. Nekdanji minister za delo, družino in socialne zadeve Vlado Dimovski (Priloga C, 2015) pravi, da se finančni viri ne kažejo nujno v pogajalski moči interesne skupine oziroma da ni neposredne povezave med finančnimi viri in močjo interesne skupine. Dodaja pa, da brez finančnega zaledja ni niti drugih virov. Njegove besede potrjujejo podatki o premoženju sindikatov in delodajalcev (glej Tabela 9.3), ki kažejo, da je bilo premoženje GZS-ja leta 2004 sedemkrat večje od premoženja ZSSS-ja, vendar pa zaradi tega GZS takrat po oceni generalnega direktorja GZS-ja Sama Hribarja Miliča (Priloga B, 2015) ni bil močnejši socialni partner od sindikatov. In danes? »Gospodarska zbornica Slovenije ni bila še nikoli tako močna, kot je sedaj, čeprav je imela pred ukinitvijo obveznega članstva veliko močnejše finančno zaledje. Vendar je bila pod političnim pritiskom, da ji bo odvzeto obvezno članstvo, in ta zlizanost z državo ji je jemala ugled med podjetniki. Rekli so, mi vam ne verjamemo, članarina je kot nekakšen davek.« (Hribar Milič v Priloga B, 2015)

Tabela 9.3: Finančni viri sindikatov in delodajalskih organizacij leta 2004

Organizacija	Proračun leta 2004 (v evrih)
Sindikati	
Zveza svobodnih sindikatov Slovenije	3.400.000
Neodvisnost - KNSS	441.666
Pergam	-
Konfederacija 90	-

Delodajalske organizacije	
Gospodarska zbornica Slovenije	21.900.000
Združenje delodajalcev Slovenije	400.000
Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije	10.000.000
Združenje delodajalcev obrti in podjetništva	229.166

Vir: Kanjuro Mrčela (2005).

Predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Priloga A, 2015) poudarja, da upadanje finančnih sredstev zaradi nižjih plač in manjšega števila članov za zdaj še uspešno obvladujejo. Njegove besede potrjuje poročilo o delu ZSSS-ja med 5. in 6. kongresom, v katerem so zapisali, da materialna osnova ZSSS-ja, ki vpliva tudi na organizacijske in strokovne vire, kljub procesom desindikalizacije (še) vedno ni ogrožena (Poročilo o delu ZSSS 2012). Po drugi strani pa podatki kažejo, da je priliv finančnih sredstev v ZSSS-ju manjši kot odliv, zato je ZSSS prisiljen varčevati. Dušan Semolič (Priloga A, 2015) pravi, da se ZSSS organizacijsko, kadrovsko in strokovno prilagaja obstoječim razmeram in da zmanjšujejo število zaposlenih.

9.4 Organizacija in kadri

Zveza svobodnih sindikatov Slovenije je zveza 22 sindikatov dejavnosti, osmih območnih sindikatov in številnih podjetniških sindikatov. Organizacijsko torej zajema sektorsko in regionalno dimenzijo.

Pomena razvite mreže sindikalnih organizacij se v ZSSS-ju zavedajo že od svojih začetkov. Tako so v programu ZSSS-ja leta 1994 zapisali, da moč sindikatov zagotavljajo razvita mreža sindikalnih organizacij od podjetniške do državne ravni ter usposobljeni in zavzeti sindikalisti (Dokumenti II. kongresa ZSSS 1994, 37). Regionalna organiziranost omogoča ZSSS-ju, da na sedežih območnih organizacij in v številnih krajevnih pisarnah nudi pravno, strokovno in drugo pomoč svojim članov, ki tam živijo. Tudi izkušnje sindikatov iz razvitih evropskih

držav potrjujejo, da uspešnega sindikalnega dela ni mogoče opravljati iz centra (Dokumenti II. kongresa ZSSS 1994, 17–18).

V statutu ZSSS-ja (2015, čl. 8) piše, da zveza zagotavlja učinkovito koordinacijo interesov vseh organizacijskih struktur, strokovni servis za izvajanje nalog zveze, sistem pravnega varstva v okviru pravne službe, usklajuje, organizira in izvaja različne oblike sindikalnega boja posameznih ali vseh sindikatov in posreduje v sporih med sindikati.

Za vsako organizacijo, tudi za ZSSS, velja, da je notranje strukturirana. 23. člen statuta ZSSS-ja določa, da so organi zveze kongres, konferenca, predsedstvo, izvršni odbor in nadzorni odbor. Zveza ima tudi skupne službe, ki opravljajo strokovna, administrativno-tehnična in druga opravila. Najvišji organ zveze je kongres; sklicuje se najmanj vsako peto leto. Kongres obravnava in sprejema program zveze, poročilo o delu, poročilo nadzornega odbora, statut zveze in voli predsednika zveze, generalnega sekretarja in člane nadzornega odbora (Statut 2014, 24. in 25. čl.). Konferenca se sklicuje praviloma enkrat na leto, sprejema določene dokumente in obravnava programska in organizacijska vprašanja o delovanju in organiziranosti zveze (28. čl.). Predsedstvo sestavljajo predsednik, generalni sekretar in predsedniki sindikatov (29. čl.). Med drugim odloča o sprejemu dogovorov o izvedbi splošne stavke v državi in o izvajanju oblik sindikalnega boja (30. čl.). Izvršni odbor med drugim usklajuje delovanje sindikatov pri izvajanju skupnih nalog, medtem ko nadzorni odbor med drugim nadzira finančno poslovanje zveze kot pravne osebe in njenih regijskih organizacij (33. in 34. čl.)

Če sledimo poročilom o delu ZSSS-ja med kongresi od leta 1994 do leta 2012, ugotovimo, da se je ZSSS ves čas organizacijsko in kadrovske razvijal. Tako so leta 1998 zapisali, da je ZSSS z mrežo pokritosti na terenu ohranil prednost pred drugimi sindikalnimi organizacijami (Poročilo o delu ZSSS 1998, 15, 23 in 25). ZSSS se je organizacijsko krepil tudi po začetku gospodarske krize, ki se je začela leta 2008. Mreža območnih organizacij se je znova pokazala kot ena izmed pomembnih prednosti ZSSS-ja pred sindikalno konkurenco v državi (Dokumenti 6. kongresa ZSSS 2012, 64–66; Poročilo o delu ZSSS-ja 2012).

Veliko sredstev je bilo v letih od 2002 do 2007 vloženi v informatizacijo zveze, sindikatov dejavnosti in območnih organizacij, saj so ugotovili, da je vlaganje v informacijsko tehnologijo nujen pogoj za uspešno delovanje sindikata. Vzpostavili so tudi prve podlage za informacijsko povezanost sindikalnih zaupnikov v podjetjih in zavodih ter njihovo vstopanje v podatkovne baze ZSSS-ja (Dokumenti 5. kongresa ZSSS 2007, 12 in 17).

Ker se v ZSSS-ju zavedajo, da je njihov obstoj odvisen od povezanosti z delavci in njihovimi problemi »na terenu«, želijo, kot je dejal predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Priloga A, 2015) po vsej državi odpreti čim več pisarn, da bi bila njihova pomoč čim bolj dosegljiva članstvu.

Tabela 9.4: **Kadrovski viri sindikatov in delodajalcev leta 2004**

Organizacija	Število zaposlenih leta 2004	Odstotek žensk	Odstotek univerzitetno in več izobraženih
Sindikati			
ZSSS	50	64,0	20,0
KNSS	9	44,4	33,3
Pergam	6	66,6	83,3
Konfederacija 90	3	33,3	66,6
Delodajalske organizacije			
GZS	255	65,0	60,3
ZDS	5	80,0	60,0
OZS	89	69,6	51,6
ZDODS	3	100	66,6

Vir: Kanjuo Mrčela (2005).

Iz tabele 9.4 je razvidno, da je ZSSS kadrovsko najmočnejši sindikat v državi. Vendar pa se število zaposlenih v ZSSS-ju zaradi nujnosti varčevanja znižuje – leta 2004 so imeli zaposlenih 50 ljudi, danes jih je 39. Od tega jih je 6 funkcionarjev (predsednik ZSSS-ja, generalni sekretar ZSSS-ja in 4 izvršni sekretarji) in 14 zaposlenih v strokovnih službah.

Preostali zaposleni sodijo med tehnične in administrativne delavce. Izobrazbena raven je: 5 magistrrov znanosti, 14 zaposlenih z visoko izobrazbo, 2 zaposlena z višjo izobrazbo in 18 zaposlenih s srednjo ali nižjo stopnjo izobrazbe (Priloga A, 2015).

Če strnemo spoznanja – ZSSS ima na podlagi dolgoletne tradicije delovanja razvejano organizacijsko strukturo, tako sektorsko kot regionalno, ki ZSSS-ju omogočata veliko prednost pred drugimi sindikalnimi organizacijami. Upadanje članstva in s tem članarin se pozna predvsem pri kadrovskem razvoju, saj zaradi racionalizacije dela ZSSS zmanjšuje število zaposlenih v centrali, vendar pa po drugi strani krepi svojo navzočnost na terenu in strokovne službe na tistih področjih, ki so povezana s socialnim sporazumevanjem in kolektivnim dogovarjanjem (Priloga A, 2015). Na podlagi predstavljenih podatkov menimo, da je organizacijsko-kadrovski kapital še vedno pomemben vir moči ZSSS-ja.

9.5 Strokovno znanje in informacije

Kot poudarja predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Priloga A, 2015), se v ZSSS-ju zavedajo pomena strokovnosti kot strateškega vira moči. Na vprašanje, kako ocenjuje pomen strokovnosti, Semolič odgovarja, da je najpomembnejši vir moči sicer članstvo, vendar pa ko se odločijo za akcijo, je zelo pomembna tudi komunikacija s člani na podlagi strokovnih argumentov. Ob tem dodaja: »Upadanje finančnih virov je za nas problem, saj socialno sporazumevanje predvideva strokovnost. Imeti moramo pravnike, ekonomiste in druge profile, če želimo biti uspešni v dialogu pri sprejemanju zakonov. Ministrstva seveda s tem nimajo težav, saj imajo močne ekipe strokovnjakov, ki jih financirajo iz proračuna, mi pa smo dobesedno na trgu. Ja, to je problem, ki pa ga za zdaj uspešno premagujemo.« (Semolič v Priloga A, 2015).

Proces notranjega usposabljanja, ki zajema izobraževanja sindikalnih zaupnikov za učinkovito delo v sindikatih, ima v ZSSS-ju bogato tradicijo. Tako so od leta 1995 do leta 1998, na primer, izvedli dvanajst različnih izobraževalnih programov s področja soupravljanja,

pogajanj, kulture komuniciranja, osebnostne rasti in delavskega delničarstva (Poročilo o delu ZSSS 1998, 17, 38 in 39). Od leta 1995 do leta 2002 je v teh programih sodelovalo več kot 2.400 sindikalnih zaupnikov, profesionalnih sindikalistov, članov svetov delavcev in delavskih predstavnikov v nadzornih svetih gospodarskih družb (Poročilo o delu ZSSS 2002, 6–7).

V obdobju med letoma 2002 in 2007 so v ZSSS-ju z namenom medsebojnega strokovnega usklajevanja o najpomembnejših vprašanjih ustanovili svet pravnikov in svet ekonomistov. Vpeljali so sistem pogovorov stroke in funkcionarjev, pri nekaterih pomembnih projektih so vzpostavili sodelovanje z zunanjimi strokovnimi inštitucijami. Še posebno uspešno se je to pokazalo v postopku oblikovanja davčne zakonodaje in poskusu uvedbe enotne davčne stopnje leta 2005, saj so bili, kot ugotavljajo, s pomočjo zunanje strokovne inštitucije podatkovno boljše opremljeni kot vlada (Poročilo o delu ZSSS 2007, 56).

Da je posedovanje strokovnega znanja pomemben vir moči sindikata, je moč razbrati iz programa leta 2012, v katerem je poudarjeno, da je eden od temeljnih pogojev za učinkovito in uspešno delo sindikata nadaljnja krepitev njegovih strokovnih služb. Kot so zapisali, bodo za potrebe sindikatov oblikovali in sofinancirali strokovno usposobljene pogajalske skupine za pogajanja o panožnih kolektivnih pogodbah. Tako bo, na primer, pravna služba ZSSS-ja nudila strokovno pomoč sindikatom dejavnosti pri oblikovanju normativnega dela kolektivnih pogodb, ekonomska služba pa pri tarifnem delu kolektivnih pogodb (Poročilo o delu ZSSS-ja 2012).

Kot pravi predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Priloga A, 2015), se strokovno krepijo na tistih področjih, ki so povezana s socialnim sporazumevanjem in kolektivnim dogovarjanjem. Zveza ima 14 strokovnih delavcev, kar je približno četrtnina vseh zaposlenih.

ZSSS se zaveda tudi pomena obveščanja javnosti o svojem delu in stališčih kot potencialnega vira moči. V obdobju od leta 1994 do 1998 je vodstvo ZSSS-ja sklicalo več kot 100 novinarskih konferenc, z mediji pa so komunicirali tudi prek pošiljanja krajših obvestil,

informacij in izjav o določenih dogodkih (Poročilo o delu ZSSS 1998, 41–44). V obdobju od leta 2002 do leta 2007 je prišlo do pomembnega komunikacijskega preboja, ko so začeli neposredno prenašati novinarske konference, teh je bilo več kot 170, prek prenovljene spletne strani (Poročilo o delu ZSSS 2007, 17, 55 in 61).

Primer uspešne informativno-propagandne dejavnosti ZSSS-ja, s katero so pridobili, kot pravijo, javno mnenje na svojo stran, je bilo angažiranje proti uvedbi enotne davčne stopnje leta 2005. Sindikat je izdelal primerjavo izračunov nakupa stanovanja, cen zdravil in prehrabnenih izdelkov pred uvedbo enotne davčne stopnje in po njej, naročil izdelavo grafične podobe o posledicah reform, organiziral sestanke s sindikalnimi zaupniki podjetij, prek spletne strani prenašal posebne novinarske konference na to temo in predstavil posledice enotne davčne stopnje na Slovaškem in v Estoniji (Poročilo o delu ZSSS 2007, 60; Vrhovec 2010, 99).

Zavedajoč se pomena informacijsko-komunikacijske dejavnosti so se v ZSSS-ju lotili tudi založniško-publicistične dejavnosti, namenjene širjenju informacij in strokovnih znanj. Leta 1996 so prevzeli časopis Delavska enotnost in ga namenili informiranju članstva o delu zveze in njenih članov (Poročilo o delu ZSSS 1998, 18), vendar pa pri tem niso (bili) dovolj uspešni:

Pogosto je bilo slišati, zakaj je treba sploh biti član sindikata, kaj delavec sploh ima od tega, da plačuje članarino in posamezne trditve, da se sindikati še zmeraj ukvarjajo le z izleti, ozimnico in podobno. Takšna vprašanja se najpogosteje postavljajo iz nevednosti, ki je posledica pomanjkanja informacij med člani sindikatov, združenih v ZSSS. Mnogi še vedno namreč mislijo, da jim vse pravice, ki izhajajo iz dela, velikodušno poklanjajo vlada in delodajalci in da bi jim, na primer, pripadal regres za letni dopust, usklajevanje plač z inflacijo, nadomestilo za prevoz na delo, 30-minutni plačani odmor med delom in podobno tudi brez sindikatov. V ZSSS-ju ostaja problem, kako ob premajhni branosti nove Delavske enotnosti izboljšati informiranje članic in članov sindikatov. (Program dela ZSSS 2002, 2)

V obdobju od leta 2002 do leta 2007 se je Delavska enotnost kadrovske okrepila in uredila financiranje iz naročnine (Dokumenti 5. kongresa ZSSS 2007, 17). Vendar pa problem premajhne branosti glasila in s tem preslabe informiranosti članov sindikatov ostaja. V poročilu od delu ZSSS-ja iz leta 2012 samokritično ugotavljajo, da kljub okrepljenemu uredništvu Delavske enotnosti ni prišlo do bistvenega povečanja naklade.

Na podlagi zbranih podatkov sklepamo, da se v ZSSS-ju dovolj dobro zavedajo pomena strokovnega znanja kot vira moči. To na svoj način dokazuje tudi zamisel o ustanovitvi lastne izobraževalne ustanove - Sindikalne akademije z verificiranimi programi, ki pa ni zaživela (Program dela ZSSS 2007, 57). Menimo, da ima ZSSS pri informiranju javnosti še veliko manevrskega prostora. Njihova spletna stran je, denimo, nepregledna in polna zastarelih podatkov. Tudi Delavska enotnost je ne dovolj dobro izrabljen komunikacijski medij med centralo, sindikati in člani, medtem ko se odnosi z javnostjo izboljšujejo, vsaj sodeč po naraščajočem številu tiskovnih konferenc in sporočil za javnost.

9.6 Dostop do političnih odločevalcev

V političnem sistemu, vzpostavljenem po osamosvojitvi, so (bile) ekonomske interesne skupine uspešnejše pri uveljavljanju partnerskega odnosa z državo kot neekonomske, čeprav so se državni akterji le težko in postopoma učili odprtosti in posvetovalne politike (Fink Hafner 1998b, 833–844).

Sodelovanje z državnimi organi predvideva že statut Zveze svobodnih sindikatov Slovenije (2014, 4. čl.): »Zveza deluje za večjo materialno, socialno in pravno varnost zaposlenih, brezposelnih, mladih in upokojenih članov sindikatov, za svobodo sindikalnega organiziranja in delovanja, za vsestranski demokratični, gospodarski, socialni in družbeni razvoj Slovenije ter pri tem sodeluje z državnimi organi in sindikalnimi ter delodajalskimi organizacijami oziroma njihovimi združenji v Sloveniji.« A hkrati 3. člen statuta zapiše, da je zveza

demokratska organizacija, ki je neodvisna od parlamenta, vlade, organizacij delodajalcev, političnih strank in verskih skupnosti.

Nekateri stiki s političnimi odločevalci so pravno-formalno institucionalizirani, drugi potekajo po neinstitucionaliziranih poteh. Med institucionalizirane oblike sodelovanja ZSSS-ja s političnimi odločevalci sodi sodelovanje v Ekonomsko-socialnem svetu, državnem svetu, skupščinah treh zavodov (Zavod za zdravstveno varstvo Slovenije, Zavod za pokojninsko varstvo Slovenije in Zavod za zaposlovanje) ter v različnih delovnih in strokovnih telesih vlade in državnega zbora. Glede izbora načinov vplivanja na politične odločevalce predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Priloga A, 2015) pravi, da stavijo na socialno sporazumevanje, vendar se ne odrekajo niti drugim načinom vplivanja: »Imamo pa moč, in to smo pokazali pri vprašanju redefinicije minimalne plače, da gremo po neki drugi poti, če pri pogajanjih za socialni sporazum ne uspemo. Tako smo v zvezi z redefinicijo minimalne plače izkoristili legitimne pravice, ki nam jih daje zakon o referendumu in ljudski iniciativi, in dobili podporo.«

Kot primer institucionalnih stikov navajamo, da je ZSSS v obdobju med 2. in 3. kongresom (1994-1998) izvajal svoj vpliv prek svojih treh svetnikov v državnem svetu, dveh predstavnikov v Ekonomsko-socialnem svetu, trinajstih članov skupščine Zavoda za zdravstveno zavarovanje in trinajstih predstavnikov v skupščini Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Hkrati je imel ZSSS svojega člana v Jamstvenem skladu Republike Slovenije, dva predstavnika v Zavodu za zaposlovanje in enega predstavnika v Stanovanjskem skladu Republike Slovenije. Dva ZSSS-jeva predstavnika sta bila člana strokovnega sveta vlade za poklicno izobraževanje in en predstavnik član koordinacijskega odbora za poklicno izobraževanje med Obrtno zbornico Slovenije in Zavodom za šolstvo. ZSSS se je v zakonodajne in druge dejavnosti vključeval prek dela strokovnih skupin na resornih ministrstvih, s pisnimi predlogi k zakonom v delovnih telesih DZ-ja, s predlogi prek državnega sveta in tudi lobiranjem (Poročilo o delu ZSSS 1998, 17 in 63).

Zanimivo je, da so v 90. letih v ZSSS-ju nekateri sindikalni funkcionarji in zastopniki skušali tudi neposredno vstopiti v politiko, tako da so na državnozbornih volitvah leta 1996 kandidirali na listah različnih političnih strank. V poslanske klopi je bil izvoljen eden od njih. Ob teh volitvah se je v ZSSS-ju pojavil predlog za oblikovanje sindikalne liste kandidatov za poslance DZ-ja, vendar ga svet ZSSS-ja ni sprejel. Menil je, da je predlog sicer dober, a da so glede na vsa potrebna volilna opravila prepozni (Poročilo o delu ZSSS 1998, 39–41).

Ker ZSSS in drugi sindikati po veljavni zakonodaji nimajo možnosti neposrednega vlaganja zakonskih predlogov v obravnavo državnemu zboru, uporabljajo tudi druge, neinstitucionalizirane načine vplivanja na oblikovanje javnih politik, predvsem lobiranje v političnih strankah in pri poslancih (Poročilo o delu ZSSS-ja, 2002, 33 in 35). Vpliv na politične stranke in poslance je postal še posebej pomemben po letu 2002, ko je bil sprejet nov poslovnik državnega zbora, ki je omejil možnosti za neposredno sodelovanje zainteresiranih skupin v delu delovnih teles državnega zbora (Poročilo o delu ZSSS 2002, 9).

Glede lobiranja je predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Priloga A, 2015) zelo zadržan. Na vprašanje, ali skuša ZSSS svoje interese uveljavljati tudi prek stikov s parlamentarnimi strankami ali posameznimi poslanci, odgovarja: »Izjemno redko. Svoja stališča predstavljamo poslancem kar prek novinarskih konferenc in praviloma ne lobiramo.«

Semolič je že leta 1994 opozoril, da si mora sindikat prizadevati za sodelovanje z vsako parlamentarno stranko (Dokumenti II. kongresa ZSSS 1994, 9), kar je skladno z Lukšičevim (1995, 214–218) zapisom leta 1995, da ZSSS ne želi biti prepoznan kot sindikat Združene liste socialnih demokratov, čeprav so vodilni možje ZSSS-ja tudi člani te stranke. Semolič podobno razmišlja tudi dvajset let pozneje:

Izhajati moramo predvsem iz našega članstva, ki je, domnevamo, večinoma nestrankarsko in se do konkretnih problemov opredeljuje glede na svoja prepričanja. Le manjši del naših članov je verjetno v različnih strankah. To je njihova zasebna stvar, ki jo spoštujemo. Če bi šli v povezave s posameznimi strankami, bi lahko

zabredli v močvirje, zato iščemo zaveznike v vsaki stranki. Ni stranke, kjer bi bilo vse čisto zlato in tudi takšne ne, kjer bi bilo prav vse napačno. Ta drža se nam je do zdaj obnesla. (Semolič v Priloga A, 2015)

Po drugi strani tudi v SD-ju poudarjajo potrebo po sodelovanju, vendar pa so proti »instrumentalizaciji« katerega od sindikatov. Tedanji predsednik SD-ja Igor Lukšič je leta 2012 dejal:

Verjamem, da vsi sindikati opravljajo pomembno vlogo, ki za celotni levi spekter pomeni eno od bistvenih dimenzij identitete. Seveda je naš najpomembnejši zaveznik največji, Semoličev sindikat, ker ima podporo največjega števila zaposlenih, je najbolj reprezentativen. Pomembno je, da s sindikati sodelujemo, jih v njihovih vlogah podpiramo in jim dajemo tudi možnost, da pride njihov glas v državni zbor. Nimamo pa nobenih ambicij, da bi njihovo početje instrumentalizirali. Sindikati se morajo zavedati, da nismo njihovo naravno orodje, da bi morali vse narediti tako, kot si zamislijo. Gre za partnerski odnos dveh avtonomnih subjektov, ki iščeta skupne točke v dobrobit delavstva in Slovenije. Kot politična stranka pa merimo na vse ljudi v naši državi in ne zgolj na zaposlene. (Lukič v Roglič 2012)

Sklenemo lahko, da ima ZSSS najbolj intenzivne stike s političnimi odločevalci prek institucionaliziranih oblik sodelovanja, zlasti prek Ekonomsko-socialnega sveta, kjer lahko neposredno vpliva na oblikovanje gospodarsko-socialnih javnih politik. Med neinstitutionaliziranimi oblikami sodelovanja bi izpostavili sodelovanje s strankami, kjer pa ZSSS ostaja previden, saj mora zaradi (domnevno) različnih političnih prepričanj svojih članov, kot pravi Semolič (Priloga A, 2015), ostati strankarsko nevtralen.

9.7 Zunanja in notranja kohezija

9.7.1 Zunanja kohezija

V 4. členu Statuta ZSSS-ja (2014) je zapisano, da se zveza pri uresničevanju svojega programa lahko povezuje z drugimi sindikalnimi centralami, zvezami ali konfederacijami, reprezentativnimi na ravni države, ter v ta namen oblikuje trajne inčasne oblike sodelovanja.

Da se v ZSSS-ju zavedajo pomena notranje in zunanje enotnosti za uspešno uveljavljanje interesov, dokazujejo besede predsednika Dušana Semoliča (Dokumenti 3. kongresa ZSSS 1998, 16), ko pravi, da je sodelovanje z drugimi sindikati doma in po svetu poleg aktivnega članstva, močne centrale, razvite sindikalne mreže na terenu in zavzetih sindikalnih zaupnikov glavni dejavnik moči ZSSS-ja. Že leta 1994 je Semolič dejal: »Le povezani, združeni sindikati, ki spoštujejo medsebojne razlike, ki znajo povezati delavstvo za ključne cilje sindikalnega boja, so lahko produktivni za delavce. Zagotovo je prava nesreča za sindikalno gibanje, če eden od sindikatov vidi glavnega nasprotnika v drugem sindikatu. Nesreča je tudi vnašanje črno-bele ideologizacije v sindikalno delo.« (Dokumenti II. kongresa ZSSS 1994, 11)

Vendar pa pri ZSSS-ju ne gre le za potrebo po sodelovanju med sindikati, temveč si prizadevajo, kot pravi predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Priloga A, 2015) za združevanje sindikatov:

Res je, v Ekonomsko-socialnem svetu imamo sedem sindikalnih central, še dve centrali čakata, da bosta vanj vstopili. Ampak pomembno sporočilo je, da vodstva sindikalnih central zelo veliko in korektno sodelujejo in to je dobra popotnica za naprej. Potreba po sodelovanju je prevladujoče spoznanje večine sindikatov. Res, da nekateri sindikati v glavnem zastopajo le svoje posebne interese in jih širše teme ne zanimajo, kar je škoda. Namesto, da bi pomagali in s skupnim delovanjem okrepili sindikalno moč, si mislijo, to bodo pa že centrale naredile, saj zato jih imamo. Sindikalni pluralizem ni

ravno kvaliteta sindikalnega delovanja, ker več sindikatov še ne pomeni več pravic delavcev. Nasprotno, praviloma drži, gledano z evropskimi očali, da več sindikatov pomeni manj pravic. V skandinavskih državah ni tovrstne sindikalne razdrobljenosti, kot v sredozemskem območju, in slovenska sindikalna razdrobljenost sodi v ta tip organiziranosti. V zahodni oziroma severni Evropi je neprimerno manj sindikalnih organizacij, ki so zato močnejše. Želimo si, in na to temo smo že imeli kar nekaj pogovorov, da bi prišlo do združevanja sindikalnih central, vendar pa so to dolgotrajni procesi. Tudi v Nemčiji je združevanje v sindikat Verdi trajalo kar nekaj časa. Ja, v Sloveniji imamo še velike rezerve prav pri sindikalnemu združevanju. (Semolič v Priloga A, 2015)

V prvi polovici 90. let so bili temelj pluralizacije sindikatov konflikti politične narave. Ideološko-politične cepitve med največjima sindikatoma, Zvezo svobodnih sindikatov Slovenije in Konfederacijo neodvisnih sindikatov Slovenije – KNSS, so bile spodbujene z antagonizmom med »komunisti« in »antikomunisti« (Fink Hafner 1994, 39).

Po ustanovitvi Konfederacije neodvisnih sindikatov Slovenije – KNSS¹³ leta 1990 so začeli nastajati tudi drugi sindikati. Tomc (1994, 68) je na podlagi raziskave procesov postsocialistične modernizacije na začetku 90. let, v okviru katere so bili opravljeni intervjuji z ožjimi vodstvi štirih krovnih sindikalnih organizacij (Zveze svobodnih sindikatov Slovenije, Konfederacije neodvisnih sindikatov Slovenije, Konfederacije 90 in Pergama), ugotovil, da se sindikalni prostor v Sloveniji deli na dva pola; na eni strani je ZSSS (njegov vodilni člani so imeli v starem režimu tudi politične funkcije), na drugi strani pa sindikat Neodvisnost - KNSS, ki je nastal v političnem spopadu za demokracijo. K 90 in Pergam (njuni vodilni člani so imeli v starem režimu sindikalne funkcije, torej izhajata iz iste tradicije kot ZSSS) sta se skušala od starega režima čim bolj distancirati, vendar se pri tem nista pridružila KNSS-ju.

---

¹³ Ena najpomembnejših stavk v stavkovnem valu konec 80. let je izbruhnila decembra 1987. Od 9. do 15. decembra je France Tomšič vodil stavko 5.000 litostrojskih delavcev, med katero sta bila sprejeta sklep o ustanovitvi neodvisnih sindikatov Slovenije (današnja Neodvisnost - KNSS) in pobuda za ustanovitev socialdemokratske stranke Slovenije. Ta je bila ustanovljena 16. februarja 1989, Zveza neodvisnih sindikatov Slovenije pa 30. marca leta 1990. Na ustanovnem kongresu sindikata je izvoljeni predsednik France Tomšič dejal, da se je z ustanovitvijo novih sindikatov končalo avtomatično prisilno včlanjevanje v sindikate.

Vsi predstavniki sindikatov so v raziskavi svoj sindikat ocenili kot nestransko organizacijo, druge sindikate pa so ocenili kot stransko usmerjene (ZSSS naj bi bil povezan z Združeno listo, KNSS pa s SDSS oziroma politično desnico). V K 90 in Pergamu so poudarili nujnost sindikalne pluralizacije in v naslednji fazi nujnost integracije (Tomec 1994, 68).

Politično-ideološka razklanost sindikatov je izzvenela v drugi polovici 90. let s prevlado ZSSS-ja (Stanojević 1994, 79), zamenjala pa so jo nasprotja med sindikati zasebnega in javnega sektorja¹⁴, ki jih v novejšem času, kot je sklepati iz Semoličevih besed (Priloga A, 2015), več ni. Danes sindikalno prizorišče zaznamujeta dva, med seboj nasprotujoča si procesa: po eni strani se članstvo koncentrira v dveh velikih konfederacijah, v ZSSS-ju (modri ovratniki) in Konfederaciji sindikatov javnega sektorja (beli ovratniki), po drugi strani pa v procesu fragmentacije nastaja veliko število manjših sindikatov, ki niso vključeni v dve največji konfederaciji (Stanojević in Klarič 2013, 6). Proces fragmentacije sindikalnega prizorišča ima negativne posledice za pogajalsko moč sindikatov, o čemer je ob 20-letnici delovanja ESS-ja govorila tudi ministrica za delo Anja Kopač Mrak (v Kavčič 2014). Dejala je, da sindikati že dalj časa doživljajo padeč sindikaliziranosti zaposlenih, kar ob drobljenju sindikatov z vedno novimi poklicnimi sindikati slabi njihovo pogajalsko kredibilnost. Tudi Semolič (Priloga A, 2015) je prepričan, da »sindikalni pluralizem ni ravno kakovost sindikalnega delovanja, ker več sindikatov še ne pomeni več pravic delavcev. Nasprotno, praviloma drži, gledano z evropskimi očali, da več sindikatov pomeni manj pravic.«

ZSSS je dal pobudo za združevanje sindikatov že v 90. letih, ko je svet ZSSS-ja pozval k ustanovitvi sindikalne koalicije Slovenije kot stalne formalne oblike sodelovanja med vsemi samostojnimi reprezentativnimi sindikati in sindikalnimi centralami v Sloveniji. Vendar pa je

---

¹⁴ Zanimivo je, kako so se ti odnosi nasprotovanja med sindikati zasebnega in javnega sektorja pokazali leta 2002, ko so gospodarski sindikati in delodajalci v okviru ESS-ja skupaj začasno prekinili pogajanja o socialnem sporazumu, ker so se bali, da bo vlada popustila zahtevam javnega sektorja po zvišanju plač (STA 2002).

njihova pobuda pri drugih sindikatih naletela večinoma na negativnem odziv in občutek ogroženosti (Poročilo o delu ZSSS 1998, 15; Poročilo o delu ZSSS 2002, 13).

Prva znamenja boljšega sodelovanja med sindikalnimi konfederacijami zlasti v državnem svetu, v skupščinah zavodov, na Ekonomsko-socialnem svetu in pri skupnih akcijah, so se začela kazati po letu 1998 (Poročilo o delu ZSSS 2002, 37). Sodelovanje se je še posebej okrepilo po demonstracijah proti enotni davčni stopnji novembra leta 2005, ki so se jih udeležili predstavniki petih sindikalnih central in večjega števila samostojnih sindikatov. Sindikalne konfederacije so začele redno usklajevati stališča do pomembnih vprašanj, kot so spremembe zakona o delovnih razmerjih, zdravstvena in šolska reforma, in s poenotenimi predlogi sodelovati v socialnem sporazumevanju. V novem, pozitivnem ozračju je prišlo do podpisa sporazuma o razdelitvi premoženja bivše Zveze sindikatov Slovenije (Program ZSSS 2007, 61). Kljub tesnejšemu sodelovanju pa ni prišlo do formalizirane oblike sindikalnega povezovanja (Program ZSSS 2007, 61).

Na podlagi analize povezovalnega kapitala ZSSS-ja menimo, da se pomen tega dejavnika kot vira moči krepi, kar potrjujejo tudi besede predsednika ZSSS-ja Dušana Semoliča:

Med nami vlada visoka stopnja solidarnosti in razumevanja, čeprav je res, da si nekateri izven sindikatov iz različnih vzrokov želijo, da smo sprti. V 90. letih so prevladovali med nami konflikti politične narave, zdaj pa tega ni več. S kolegi iz drugih sindikalnih central se dobro razumemo. Redefinicija minimalne plače je plod prizadevanj vseh sedmih sindikalnih central in podobnih akcij je bilo v zadnjih desetih, petnajstih letih kar nekaj. Zaradi različne strukture članstva lahko pride med nami tudi do kakšnih razhajanj, vendar je tako tudi znotraj naše centrale, kjer moramo zaradi raznolikosti interesov iskati kompromise pri oblikovanju skupnih stališč. (Semolič v Priloga A, 2015).

V nujnost povezovanja vseh sindikatov je prepričan tudi predsednik druge največje konfederacije (KSJS) v Sloveniji Branimir Štrukelj. Pravi, da je konflikt med delavci v javnem in zasebnem sektorju, ki ga ustvarjata kapital in politika, le navidezen in namenjen

obvladovanju enih in drugih delavcev. Meni, da je potrebna skupna fronta, kakršna se je oblikovala leta 2005 ob nasprotovanju uvedbi enotne davčne stopnje in leta 2012, ko so se na velikih demonstracijah na Kongresnem trgu v Ljubljani prvič povezali sindikati in civilna družba (v Košak 2014).

9.7.2 Notranja kohezija

Poleg zunanje kohezije je kot vir moči sindikatov izpostavljena tudi notranja kohezija. Glede na to, da ZSSS sestavlja 22 sindikatov, je za krepitev notranje enotnosti še posebej pomembna neposredna komunikacija vodstva s sindikati, ki so vključeni v ZSSS. V obdobju med 4. in 5. kongresom (2002-2007) so v ZSSS-ju razvili sistem stalnega dogovarjanja in usklajevanja stališč z vsemi sindikati, člani ZSSS-ja, o vseh aktualnih vprašanjih (Dokumenti 5. kongresa ZSSS 2007, 17). Ti delovni razgovori s predstavniki sindikatov dejavnosti so postali učinkovit način skupnega oblikovanja poenotenih stališč ZSSS-ja (Poročilo o delu ZSSS 2007, 55).

Predsednik ZSSS-ja Semolič je v zvezi z notranjo enotnostjo dejal:

... zavedati se moramo, da moč ZSSS ni le v njeni velikosti, tudi ne v glasnosti, moč ZSSS-ja je predvsem v zaupanju članov v naše sindikate, v znanju, v medsebojni pomoči, v solidarnosti, enotnosti, trdnosti. Moč je v sposobnih in pokončnih sindikalnih zaupnikih, strokovni in razvejani mreži naših območnih organizacij, spoštovanju uspešnih sindikatov dejavnosti, v sodelovanju v Evropski konfederaciji sindikatov, v sodelovanju z vsemi sindikati, iskanju zaveznikov v vseh parlamentarnih strankah in drugih organizacijah civilne družbe, v krepitvi socialnega dialoga in krepitvi demokratičnih odnosov med člani ZSSS-ja. (Semolič v Dokumenti 4. kongresa ZSSS 2002, 8)

Eden od dejavnikov enotnosti ZSSS-ja je, kot pravijo v sindikatu, razvita notranja demokracija, ki se kaže tudi skozi delovanje skupnih organov in teles. Kot primer navajamo, da se je konferenca ZSSS-ja med 5. in 6. kongresom, torej v obdobju od leta 2007 do 2012,

sestala na devetih sejah, predsedstvo ZSSS-ja na 34 sejah, sindikati, člani ZSSS-ja so sodelovali na 56 posvetih, predstavniki območnih organizacij pa na 14 posvetih. Skupnih posvetov predstavnikov sindikatov, članov ZSSS-ja in območnih organizacij je bilo v petletnem obdobju 28. Zveza je tudi najmanj dvakrat na leto opravljala neposredne pogovore s sindikalnimi zaupniki v okviru območnih organizacij, ki so jih seznanjali z razmerami na terenu (Poročilo o delu ZSSS 2012).

Vendar pa se ZSSS pri krepitevi notranje enotnosti ni ustavil samo pri izboljševanju komunikacijskih povezav med centralo in sindikati dejavnosti, temveč skuša »strniti svoje vrste« predvsem z večjo navzočnostjo na terenu prek odpiranja novih pisarn (Priloga A, 2015). Stavka v Gorenju leta 2009 je namreč pokazala, da obstajajo težave pri zagotavljanju notranje kohezije. Na vprašanje, zakaj se jim je zgodilo Gorenje, če v ZSSS-ju zagotavljajo, da so jim najpomembnejši interesi članstva, je Semolič dejal:

Treba je vedeti, da so v podjetjih delavci člani nekega sindikata dejavnosti, ne centrale. Ta je namreč sestavljena iz sindikatov dejavnosti. Glavna bitka za pravice delavcev v podjetjih poteka prav v teh sindikatih. Pri Gorenju je prišlo do stavke zaradi nekaterih notranjih procesov. Res pa je, da je njihov protest sovpadal tudi z našimi prizadevanji, da bi dvignili minimalno plačo, ki je bila takrat v Sloveniji približno 48 odstotkov pod povprečno plačo v Sloveniji, okoli 460 evrov. To je bil izjemno nizek standard v okviru Evropske unije, in to v času konjunktore. Vprašanje minimalne plače smo skušali urediti v dialogu z delodajalci, a žal neuspešno, ker so bili odločno proti povišanju. In takrat je na srečo prišlo do stavke in protestov delavk in delavcev v Gorenju, katerih osnovna zahteva je bila med drugim prav dvig najnižjih plač. Zaradi protesta smo mi še bolj radikalizirali svoje stališče do tega vprašanja. V Ljubljani smo pripravili velike demonstracije in takrat je prišlo do povišanja minimalne plače za 23 odstotkov, torej za več kot 100 evrov. Dosegli smo pomemben uspeh, ki nam ga delodajalci še zdaj očitajo, češ da je zaradi tega propadlo veliko delovnih mest, kar dokazljivo ne drži. Bila pa je to dobra šola za delodajalce. Pogosto se namreč zgodi, da več izgubijo, ker nam trmasto nasprotujejo, namesto da bi z nami za pogajalsko mizo dosegli kompromis. (Semolič 2015, Priloga A)

9.8 Mednarodni stiki

V programu Zveze svobodnih sindikatov Slovenije (2012) piše, da mednarodna dejavnost ZSSS-ja prispeva k utrjevanju solidarnosti v evropskem sindikalnem gibanju, hkrati pa krepi zvezo in njen ugled v tujini. ZSSS napoveduje, da bo aktivno sodeloval v organih, komisijah in stalnih odborih ter posebnih skupinah Evropske konfederacije sindikatov pri oblikovanju politik v Sloveniji in na ravni EU-ja. Hkrati bodo proučili možnost včlanitve ZSSS-ja v Mednarodno konfederacijo sindikatov (ITUC). Mednarodne stike, kot so izpostavljeni v programu, bo ZSSS krepil tudi v Evropskem ekonomskem in socialnem odboru, v tristransko organiziranih upravnih organih evropskih agencij, s slovenskimi poslanci Evropskega parlamenta in s sindikati nekdanje Jugoslavije. Razvijali bodo dvostransko sodelovanje s sindikalnimi organizacijami v Evropi, zlasti tistimi, od katerih lahko dobijo informacije in znanja, potrebna za izvajanje dejavnosti zveze (Program ZSSS 2012).

Sodelovanje s sindikati iz drugih držav poteka že od same ustanovitve sindikata. Na 2. kongresu ZSSS-ja leta 1994 je predsednik Dušan Semolič (v Dokumenti II. kongresa ZSSS 1994, 11–28) dejal, da udeležba sindikalnih predstavnikov iz drugih držav kaže na visoko razvito mednarodno sindikalno solidarnost. V ilustracijo navajamo, da so na takratnem kongresu sodelovali predstavniki Evropske konfederacije sindikatov, Mednarodne konfederacije sindikatov, Avstrije, Belorusije, Francije, Hrvaške, Italije, Madžarske, Makedonije, Nemčije, Poljske, Ruske federacije in Srbije. ZSSS je v tem obdobju sodeloval s 16 sindikalnimi organizacijami iz 12 držav, bil pa je tudi član Foruma Evropske konfederacije sindikatov.

Mednarodno sodelovanje ZSSS se je v obdobju med 2. in 3. kongresom ZSSS-ja (1994-1998) zelo okrepilo. Po eni strani zato, ker je Slovenija zaprosila za članstvo v EU-ju in so se začele priprave na vstop v to evropsko integracijo, po drugi strani pa tudi zaradi usmeritve vodstva

ZSSS-ja, da okrepi stike s sindikalnimi organizacijami iz tujine. ZSSS je dobil status opazovalca v Evropski konfederaciji sindikatov (Poročilo o delu ZSSS 1998, 134–135).

V to organizacijo se je ZSSS polnopravno včlanil marca leta 1999 kot edini sindikat v Sloveniji. Sicer pa je mednarodno sodelovanje v obdobju od leta 1998 do leta 2002 vse bolj preraščalo v projektno sodelovanje, kjer se je ZSSS vključeval v različne projekte, ki jih je financirala Evropska unija, vlade posameznih držav članic unije ali sindikalne organizacije. Okrepilo se je tudi regionalno sodelovanje. In čeprav ZSSS (še) ni zaprosil za včlanitev v Mednarodno konfederacijo svobodnih sindikatov, je pričel sodelovati tudi z njo (Poročilo o delu ZSSS 2002, 3 in 13). Dušan Semolič je na 5. kongresu ZSSS-ja leta 2007 dejal:

Tudi sodelovanje s sindikati drugih držav in sodelovanje s sindikati znotraj EU-ja je pomembna naloga za naprej. Namreč, Evropska unija niso samo politiki, bankirji in podjetniki, je tudi delavstvo, je tudi približno 20 milijonov brezposelnih, ki imajo pravico živeti boljše življenje. Mnogi standardi in vrednote se krojijo v Bruslju, zato nam ne more biti vseeno, kaj se tam dogaja, čeprav vemo, da so glavne bitke pri nas v Sloveniji, v naših podjetjih. Narava življenja v EU-ju je taka, da od nas zahteva, da sodelujemo z Evropsko konfederacijo sindikatov. To je velika moč. Če se ne bi zavedali te moči – preko 60 milijonov članstva – če se ne bi zavedali moči, ki jo bomo tudi uporabili, če bo treba, bi to bil neodpustljiv greh do našega članstva. (Semolič v Dokumenti 5. kongresa ZSSS 2007, 12)

V ZSSS-ju torej sodelovanje z Evropsko konfederacijo sindikatov in drugimi sindikati razumejo kot krepitev lastne moči, čeprav se hkrati zavedajo omejenih možnosti za izvedbo skupnih akcij zaradi prevelikih razlik v položaju delavstva v državah članicah EU-ja. Predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Priloga A, 2015) pravi: »Želel bi si, da bi bila evropska organizacija sindikatov učinkovitejša v obrambi nekaterih sistemskih vprašanj. ... V Evropi je bilo tudi že kar nekaj skupnih protestov in demonstracij, vendar pa je stavka vseh evropskih delavcev, ki si jo sam iskreno želim, za zdaj iluzija. Razlike v položaju in ciljih delavcev so tudi v Evropi zelo velike.«

Kot smo ugotovili, mednarodni stiki dodatno krepijo nekatere druge vire moči, ki jih ZSSS obvladuje, zlasti strokovni kapital prek posredovanja znanj in informacij in finančni kapital prek projektov EU-ja. Krepitev mobilizacijskega kapitala prek skupnih akcij evropskega delavstva pa je za zdaj, kot pravi Semolič, zgolj iluzija.

9.9 Kredibilnost

Dober pokazatelj kredibilnosti kor vira moči ZSSS-ja je zaupanje javnosti v ta sindikat. Leta 1990, na točki prehoda iz starega v nov družbenopolitični sistem, so bili sindikati, sodeč po raziskavi Slovensko javno mnenje, deležni nizkega izhodiščnega zaupanja (glej Tabela 9.5), vendar pa so v vlogi varuhov socialnih pravic zaposlenih v zaostrenih socialnih razmerah pridobivali pomen in zaupanje (Rus in Toš 2005, 367).

Na javnomnenjsko podobo sindikatov sta v prvi polovici 90. let negativno vplivali že omenjeni spolitiziranost in neenotnost med sindikati, hkrati pa tudi neizpolnjena pričakovanja anketirancev, ki so izhajali iz visokega vrednotenja prvin socialne države in načela enakosti (Rus in Toš 2005, 367).

Tabela 9.5: Medčasovna primerjava zaupanja v sindikate

	Sploh nič	Le malo	Precej	V celoti	Ne vem
SJM91	28,9	41,3	12,8	2,5	14,6
SJM92	25,4	41,5	11,3	1,8	20,0
SJM93	34,1	37,2	10,2	1,2	17,4
SJM94	31,3	39,6	10,5	1,5	17,1
SJM95	32,5	41,7	12,1	2,4	11,3
SJM96	30,4	39,6	11,7	2,5	15,8
SJM97	34,8	37,5	11,0	2,0	14,8
SJM98	14,8	45,9	24,0	5,0	10,3
SJM99	26,9	43,0	13,5	2,2	14,5
SJM00	12,0	34,9	33,3	6,6	13,2
SJM01	12,0	43,9	30,9	5,4	7,6
SJM02	12,2	39,2	34,9	5,7	8,0
SJM03	11,0	41,4	32,8	6,4	8,4

SJM05	10,8	36,0	36,0	8,4	8,8
SJM09	16,5	46,2	25,6	3,6	8,2
SJM12	26,1	41,8	22,8	2,5	6,8

Vir: Slovensko javno mnenje 2013.

Primerjava meritev zaupanja v sindikate v letih od 1991 do 1998 v okviru longitudinalne raziskave Slovensko javno mnenje (glej Tabelo 9.5) razkriva, da je bilo zaupanje v sindikate v tem obdobju relativno stabilno (med 11 in 15 odstotki), v letu 1998 pa se je povzpelo na 29 odstotkov, kar kaže na prebujanje zavesti o zaščitniški vlogi sindikalnega gibanja (Rus in Toš 2005, 348).

Vtis je, da so na prehodu od leta 2000 do leta 2005 vse institucije političnega sistema doživljale vrh podpore in zaupanja, tudi zaradi ugodnega gospodarskega in družbenega razvoja ter uspešnega poteka vključevanja v EU. Visoke stopnje zaupanja so bile deležne tudi nadnacionalne institucije in civilnodružbene institucije. Anketiranci so, kot kaže, vse navedene institucije zaznavali kot celoto, se pravi kot režim (Rus in Toš 2005, 102–106).

Tudi v Poročilu o delu ZSSS-ja med 3. in 4. kongresom (1998-2002) so zapisali, da je ZSSS postal kredibilna delavska organizacija, še posebej po sprejetju zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju leta 1999 in zakona o delovnih razmerjih leta 2002, ko je ZSSS-ju kljub različnim pritiskom uspelo ohraniti pridobljene pravice delavcev.

Gospodarska kriza je znova znižala zaupanje javnosti v sindikate. Sodeč po raziskavi Slovensko javno mnenje 2013 so imeli anketiranci šibko zaupanje v sindikate, a večinoma pozitiven odnos do sindikalnih pravic in socialne enakosti. Pozitiven odnos do spremenljivke »majhne socialne razlike« je imelo 45,8 odstotka anketirancev, zelo pozitiven odnos pa 31,9 odstotka anketirancev. Hkrati je sindikate leta 2013 precej podpiralo 22,8 odstotka anketirancev, v celoti pa le 2,5 odstotka anketirancev.

Na podlagi predstavljenih podatkov ugotavljamo, da še vedno velja ugotovitev Fink Hafner iz leta 1998 (1998a, 817–818), da je zaupanje v sindikate nizko, ker nosijo breme nizkega

političnega kapitala tako kot državne institucije. Hkraten pozitiven odnos anketirancev do sindikalnih pravic sovпада z dejstvom, da je Slovenija ena najbolj egalitarnih držav v Evropi (Hribar Milič v Priloga B, 2015).

V javnomnenjski anketi Episcentra, narejeni med 15. in 16. oktobrom leta 2015 na vzorcu 670 ljudi, je na vprašanje, kakšno mnenje imate o sindikatih javnega sektorja, 28 odstotkov vprašanih odgovorilo, da ima pozitivno mnenje o teh sindikatih, 71 odstotkov pa jih ima negativno mnenje. Od tega jih 37 odstotkov meni, da skrbijo le za svoje koristi in se ne menijo za ljudi, 27 odstotkov jih pravi, da veliko govorijo in nič ne naredijo, 14 odstotkov jih meni, da se slabo pogajajo, 12 odstotkov, da imajo previsoke plače, 9 odstotkov, da imajo nerealne zahteve, 6 odstotkov jih meni, da se preveč podpira javni sektor, gospodarstva pa ne, 4 odstotki menijo, da sindikati izsiljuje in ne znajo popustiti, 3 odstotki menijo, da je sindikatov preveč, po en odstotek pa da ni menjav v vodstvu, da zavirajo razvoj in da niso enotni.

Omenjena anketa se sicer nanaša na sindikate javnega sektorja, vendar pa lahko njene ugotovitve po našem mnenju prenesemo tudi na sindikate v gospodarstvu. Na splošno lahko ugotovimo, da anketiranci v zdajšnjem obdobju sindikatom ne zaupajo, ker v njih ne vidijo zagovornikov interesov zaposlenih, temveč organizacije, ki skrbijo predvsem za svoje koristi.

Vendar pa predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič nad stopnjo zaupanja v sindikate ni zaskrbljen, saj meni da ostaja v evropskih okvirih:

Nekatere naše dejavnosti, zlasti dejavnosti kolegov iz javnega sektorja, imajo pri članih izjemno podporo, pri nečlanih pa so pogosto sprejete z nerazumevanjem, če uporabim blag izraz. Ampak temu se ne da izogniti, ker imamo sindikati pravico in dolžnost, da se bojujemo za interese svojih članov. Pri tem lahko prihajamo v konflikt s pričakovanji in interesi drugih. Takšen odnos javnosti do sindikalne dejavnosti je značilen tudi v drugih evropskih državah, tako da v Sloveniji nismo pri tem nič posebnega. (Semolič v Priloga A, 2015)

10 Prvi socialni sporazum leta 1995

10.1 Družbenopolitični kontekst obdobja prehoda

Za potrebe pričajuče naloge smo v okviru analize socialnih sporazumov v Sloveniji na podlagi značilnosti družbenopolitičnega konteksta identificirali tri obdobja: obdobje prehoda (od leta 1990 do leta 2004), obdobje preobrata (od leta 2004 do leta 2008) in obdobje krize (od leta 2008 do danes). V okviru teh obdobjev smo proučevali mednarodni in notranji družbenopolitični kontekst (vključno z vlogo delodajalskih organizacij), ki sta vplivala na potek pogajanj in končno vsebino socialnih sporazumov.

Osnovne značilnosti gospodarskih gibanj po letu 1991, ko je državni zbor 8. oktobra uvedel slovensko valuto tolar, so hitro usihanje gospodarske dejavnosti, visoka inflacija in naraščanje brezposelnosti. Okrevanje slovenskega gospodarstva se je začelo z letom 1993, ko je število brezposelnih doseglo svoj vrh, inflacija pa se je z 247 odstotkov leta 1991 znižala na 22,9 odstotka (glej Tabelo 10.1). Banka Slovenije (Letno poročilo BS 1993) je poročala o »populističnih« pritiskih splošnega nezadovoljstva glede plač in pokojnin. Na začetku leta 1993 je Slovenija postala članica Mednarodnega denarnega sklada in Svetovne banke, z Evropsko unijo pa je podpisala sporazum o sodelovanju. Gospodarska rast v Sloveniji je leta 1994 nadaljevala pozitivni trend, tako da se je realni BDP povečal za 5 odstotkov, zmanjšalo se je število brezposelnih. Produktivnost dela se je povečala in je bila višja od rasti plač. Inflacija je bila še vedno visoka, vendar se je glede na prejšnje leto znižala. V letnem poročilu Banke Slovenije (1994) so zapisali: »Protiinflacijska usmeritev bo morala predstavljati v letu 1995 jedro vseh ekonomskih politik, s težiščem na dohodkovni politiki in zadrževanju nominalne rasti povprečnih plač.«

Kljub temu da je bila gospodarska rast v letu 1995 nižja od načrtovane, a hkrati že tretje leto pozitivna, se je proces zmanjševanja inflacije uspešno nadaljeval in prvič po skoraj 20 letih se je leto končalo z enoštevlično inflacijo (glej Tabelo 10.1). Brezposelnost se je nekoliko

zmanjšala. Težišče ekonomske politike v letu 1995 je bilo na nadaljnjem zniževanju inflacije, 4- do 5-odstotni rasti BDP-ja, povečani produktivnosti dela za 3 do 4 odstotke, povečanju zaposlenosti za najmanj 1 odstotek, rasti bruto plač v okviru produktivnosti dela in stabiliziranju ekonomskih procesov. Konec julija leta 1995 je postala Slovenija 105. polnopravna članica Svetovne trgovinske organizacije, v začetku septembra leta 1995 pa je razglasila zunanjo konvertibilnost svoje nacionalne valute – slovenskega tolarja (Letno poročilo BS 1995).

Tabela 10.1: Makroekonomski kazalci za Slovenijo v obdobju 1990-1999

Leto	Realna rast BDP-ja (Surs)	Povprečna letna stopnja inflacije (Surs)	Povprečna letna stopnja registrirane brezposelnosti (Surs)	Javni dolg v % BDP (Eurostat)	Javnofinančni primanjkljaj v % BDP (Eurostat)	Realna rast bruto plače na zaposlenega v % (BS)	Rast produktiv. dela v % (BS)
Obdobje recesije							
1990	-7,5	-	4,7	-	-	-	-
1991	-8,9	247	8,2	-	-	-	-
1992	-5,5	93	11,5	-	-	-	-
1993	2,8	22,9	15,5 (129.087)	-	-	13,3	4,6
Obdobje uravnoteženega gospodarskega razvoja							
1994	5,3	20,0	14,4	-	-	3,6	5,0
1995	4,1	8,5	13,9	18,6	-8,3	5,1	3,3
1996	3,5	9,5	13,9	21,9	-1,1	5,1	4,4
1997	5,1	9,1	14,4	22,4	-2,3	2,4	5,2
1998	3,5	7,9	14,5	23,1	-2,4	1,6	3,6
1999	5,3	6,1	13,6	24,1	-3	3,3	1,8

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; Eurostat; Banka Slovenije (2015).

Politični kontekst nastajanja prvega (in drugega, glej 11. poglavje) socialnega sporazuma je zaznamovala koalicijska vlada Janeza Drnovška, ki je bila na oblasti od 25. januarja leta 1993 do 27. februarja 1997. Po zmagi Liberalne demokracije Slovenije (23,46 odstotka glasov oz. 22 sedežev) na volitvah 6. decembra leta 1992 je premier Janez Drnovšek januarja leta 1993 sestavil koalicijo (55 sedežev), v katero je povabil Slovenske krščanske demokrate (14,51

odstotka glasov oz. 15 sedežev v državnem zboru), Socialdemokratsko stranko Slovenije (3,34 odstotka glasov oz. 4 sedeže) in Združeno listo (13,58 odstotka glasov oz. 14 sedežev) (Državna volilna komisija).

Vlada je že marca leta 1994 doživela prvo večjo krizo, ko je stranka SDSS zaradi Drnovškovega predloga parlamentu, naj razreši obrambnega ministra Janeza Janša, prvaka SDSS-a, zapustila koalicijo (Stanojević in Krašovec 2011, 239 in 240). Septembra 1994 je odstopil zunanji minister Lojze Peterle. Po dobrem letu in pol mandata vlade Janeza Drnovška je zaradi afer ali slabih rezultatov zapustilo svoj položaj šest ministrov (STA 1994b). Koalicija je v tem kontekstu postala šibka, njena javnomnenjska podoba je slabela.

Vendar pa se je za boljše razumevanje okoliščin nastajanja prvega socialnega sporazuma potrebno ozreti v čas prve slovenske vlade, ki jo je vodil Lojze Peterle (od 16. maja 1990 do 14. maja 1992). Njegova vlada je želela obrzdati visoko inflacijo z zamrznitvijo plač, zato je na skrivaj pripravila zakon o zamrznitvi plač. Ker bi to zmanjšalo življenjski standard prebivalstva, je ZSSS odločno zahteval umik zakona. Skupščina je zakon vseeno sprejela, zanj je glasoval celo predsednik Neodvisnosti - KNSS France Tomšič (Vrhovec 2010, 21).

Sindikati so zahtevali, da se plače v prihodnje določajo s kolektivnimi pogajanjmi. Ob močni podpori javnosti je ZSSS 18. marca 1992 organiziral splošno opozorilno stavko, v kateri je sodelovalo okoli 400.000 delavcev Sindikata Neodvisnost - KNSS in Pergam se mu nista pridružila, medtem ko se mu je Konfederacija 90 pridružila za tri ure. Večina delavcev ni delala, ponekod po državi je bila prekinjena oskrba z električno energijo, nekatere ceste so bile blokirane (Vrhovec 2010, 23). Skupščina je kmalu zatem ukinila zakon o zamrznitvi plač. 27. julija leta 1992 sta ZSSS in GZS podpisala prvo splošno kolektivno pogodbo za gospodarstvo, 27. septembra pa je bila podpisana še splošna kolektivna pogodba za negospodarstvo. Sindikati so s to akcijo dokazali, da enostransko oblikovanje plačne politike v Sloveniji ne bo mogoče (Vrhovec 2010, 24; Stanojević in Krašovec 2011, 235 in 237).

11. novembra leta 1992 je bil po številnih zapletih sprejet zakon o privatizaciji. Rezultat procesa privatizacije, s katerim se je v Sloveniji dejansko začel prehod v tržno gospodarstvo, je bil nekakšen državni kapitalizem, kombiniran z najprej visoko, potem pa vse manjšo delavsko participacijo v lastništvu. Stavkovni val, ki je dosegel svoj vrh leta 1992, se je umiril (Stanojević in Krašovec 2011, 235–236 in 245; Stanojević in Klarič 2013, 2).

Kot ugotavlja Stanojević, je prav izredno močno delavsko gibanje ob začetku tranzicije, ko je Slovenijo zajela recesija zaradi izgube trgov, prepričalo vladajoče v nujnost postopnih tržnih reform, podprtih s socialnimi politikami (Stanojević, 2004b). Tudi Gospodarska zbornica Slovenije je podpirala javne politike, ki so omejevale inflacijo, ker je to koristilo največjim izvoznim podjetjem (Stanojević 2011, 112).

Na področje plač je skušala z zakonom, tako kot Peterletova vlada, poseči tudi Drnovškova vlada. Februarja leta 1993 je nameravala predlagati državnemu zboru v sprejem zakon o zamrznitvi plač. Predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Vrhovec 2010, 27) je o tem obvestil vse mednarodne sindikalne konfederacije in Svet Evrope, ki so opozorili predsednika vlade, da se »v Evropski skupnosti, v katero si želi priti tudi Slovenija, plače urejajo s kolektivnimi pogodbami in je zato zakonsko urejanje plač nesprejemljivo.« Kljub temu je državni zbor 25. februarja zakon sprejel. Kasneje je prišlo do odmrznitve plač, 21. aprila 1993 pa je bil prvi sestanek predstavnikov ZSSS-ja s predsednikom vlade Janezom Drnovškom o zahtevi ZSSS-ja, da se sklene socialni sporazum. Podoben je sestanek je bil tudi med ZSSS-jem in vodstvom GZS-ja. Kljub skoraj celoletnim dogovorom do podpisa socialnega sporazuma leta 1993 še ni prišlo (Vrhovec 2010, 28).

Do podpisa prvega, tripartitno sklenjenega dogovora o politiki plač za leto 1994 kot separata socialnega sporazuma je prišlo 25. aprila leta 1994, vendar šele po grožnji ZSSS-ja, da dogovora ne bo podpisal, če vanj ne bodo vključene naslednje zahteve: da se prepreči zmanjševanje plač v organizacijah, ki dobro poslujejo, da se ohrani sistem kolektivnih pogodb dejavnosti, da se v primeru znižanja izhodiščnih plač za 10 odstotkov upošteva mnenje sindikata podjetja, da se izboljša eskalacijska lestvica in ustanovi tripartitni organ –

Ekonomsko-socialni svet (Vrhovec 2010, 32). Hkrati so sindikati in delodajalci podpisali tarifno prilogo k splošni kolektivni pogodbi za gospodarstvo za leto 1994 kot implementacijo plačnega dogovora. Večina členov plačnega dogovora se je nanašala na plačno politiko, 9. člen pa je utemeljil Ekonomsko-socialni svet, ki je bil ustanovljen 26. septembra leta 1994 (STA 1994a).

Kot ugotavljata Stanojević in Krašovec (2011, 235 in 237), so sindikati v zameno za ustanovitev Ekonomsko-socialnega sveta, ki jim je omogočil institucionalni dostop do oblikovanja javnih politik, pristali na restriktivno politiko plač. Predsednik vlade Janez Drnovšek je namreč že na začetku decembra leta 1994 dejal, da se vlada in Banka Slovenije zavedata, da brez znatnega znižanja inflacije ne bo pričakovane gospodarske rasti, zato vlada v pogajanjih s socialnimi partnerji pričakuje, da ne bo več vnaprejšnjega vgrajevanja inflacije v plače in druge prejemke (STA 1994b).

10.2 Analiza socialnega sporazuma za leto 1995

Predsednik vlade Janez Drnovšek, predstavniki delodajalcev in sindikatov¹⁵ so 31. marca leta 1995 podpisali prvi socialni sporazum v Sloveniji kot izraz »skupnega interesa partnerjev za nadaljevanje gospodarske rasti, povečanje zaposlenosti, stabilizacijo gospodarstva in izboljšanje socialne ter pravne varnosti v državi« (STA 1995m). Socialnega sporazuma nista podpisala sindikata Pergam in Konfederacija sindikatov 90, saj sta vztrajala pri hkratnem podpisu socialnega sporazuma, dogovora o politiki plač in tarifne priloge k splošni kolektivni pogodbi, do česar pa ni prišlo. Dogovor o politiki plač v gospodarstvu in tarifna priloga k splošni kolektivni pogodbi za gospodarstva sta bila namreč zaradi neusklajenosti podpisana šele dva tedna pozneje (brez Pergama) (STA 1995m; 1995n).

---

¹⁵ Socialni sporazum so podpisali predsednik vlade, predsedniki Gospodarske zbornice Slovenije, Združenja delodajalcev, Obrtne zbornice Slovenije, Združenja podjetnikov in predsedniki Zveze svobodnih sindikatov Slovenije, Neodvisnosti – KNSS in Neodvisnega sindikata Slovenije.

Pred pogajanja za socialni sporazum so socialni partnerji na seji Ekonomsko-socialnega sveta 13. januarja 1995 prvič predstavili svoja stališča. Predsednik vlade Janez Drnovšek (STA 1995a) je opozoril, da so plače leta 1994 v Sloveniji sorazmerno visoko narasle, kar po mnenju vlade ne bo mogoče vzdrževati na daljši rok. Zveza svobodnih sindikatov Slovenije je bila po besedah njenega predsednika Dušana Semoliča (STA 1995c) »zainteresirana za socialni sporazum, vendar ne kakršenkoli". Glede dogovora o politiki plač za leto 1995 je ZSSS izpostavil problem najnižjih plač, posebno v tekstilni in usnjarskopredelovalni industriji in poudaril, da pri tem vprašanju zahtevajo takojšnje spremembe, »sicer jih pri socialnem sporazumu ne bo zraven" (STA 1995e). Predsednik Gospodarske zbornice Slovenije Dagmar Šuster pa je pozval k takojšnjemu sprejetju socialnega sporazuma, saj so se plače v decembru leta 1994 povečale kar za 10,3 odstotka. Sindikate je opomnil, da v letu 1995 ne morejo pričakovati višjih realnih plač kot v lanskem letu, ker bi sicer drugačna politika plač povzročila večjo inflacijo, vplivala na načrtovano gospodarsko politiko ter ogrozila rast gospodarstva (STA 1995a; 1995b; 1995d; 1995f).

Pogajanja za socialni sporazum so trajala le tri mesece, saj med socialnimi partnerji glede vsebine socialnega sporazuma ni bilo večjih nesoglasij (STA 1995i). ZSSS je tako že 14. marca sporočil, da je pripravljen podpisati usklajeno besedilo socialnega sporazuma za leto 1995, medtem ko je dogovor o plačah zaradi izračuna osnove veliko bolj problematičen (STA 1995g). Tudi predsednik Združenja delodajalcev Miran Goslar je sredi marca potrdil, da problemov pri sprejemanju socialnega sporazuma ne bo (STA 1995h).

Glavni poudarki konec marca podpisanega socialnega sporazuma za leto 1995 so bili: najmanj 5-odstotna gospodarska rast; največ 10-odstotna inflacija; 1- do 2-odstotna rast zaposlenosti v gospodarstvu; zmanjševanje direktnih davkov ter povečevanje premoženjskih davkov; ohranjanje in odpiranje delovnih mest; poenotenje mehanizmov usklajevanja pri plačah vseh zaposlenih, pokojninah, drugih osebnih prejemkih in pri obrestnih merah ter prilagajanje teh mehanizmov predvideni inflaciji; realno ohranjanje vrednosti povprečne bruto plače v gospodarstvu, s tem da bodo pri posameznem delodajalcu odvisne od njegovih poslovnih rezultatov; prizadevanje za zmanjšanje razponov med najnižjimi in najvišjimi plačami;

izhodiščna plača mora biti v vseh segmentih družbe primerljiva; kolektivne pogodbe so osnovni instrument za določanje izhodiščnih plač; minimalno plačo je treba določiti z zakonom; znižanje obrestnih mer in postopna odprava revalorizacijskega mehanizma; izboljšanje socialne in pravne varnosti z zagotavljanjem učinkovitejšega dela delovnih sodišč, socialnih sodišč in inšpekcij dela (Socialni sporazum za leto 1995).

Veliko bolj težavna so bila pogajanja za dogovor o politiki plač, ki so sicer potekala skupaj s pogajanjimi za socialni sporazum. ZSSS je celo pogojeval sprejetje socialnega sporazuma s sprejetjem dogovora o politiki plač.

Kot smo ugotovili po analizi medijskega poročanja o pogajanjih, je bila plačna politika za vse socialne partnerje najpomembnejša tema pogajanj. Ker v pogajanjih za socialni sporazum ni bilo spornih vprašanj, smo analitično pozornost zato usmerili na pogajanja o dogovoru o politiki plač, ki je bil kot del socialnega sporazuma (separat¹⁶) podpisan 15. aprila leta 1995 (STA 1995a; 1995b; 1995c, 1995d; 1995e; 1995o; 1995p; 1995g).

Analiza poročanja STA-ja o pogajanjih za sklenitev dogovora o politiki plač v gospodarstvu nam je razkrila najspornejše točke pogajanj in izhodiščne predloge vseh treh socialnih partnerjev pri teh točkah. Predstavljamo jih v tabeli 10.2 skupaj s končnimi rešitvami, zapisanimi v dogovoru o politiki plač.

Pogajalci so bili pri dogovoru o politiki plač najbolj neusklajeni glede osnove za izračun izhodiščne plače, vprašanja najnižje mesečne plače in regresa. ZSSS se je zavzemal za najnižjo plačo 45.000 tolarjev bruto in hkrati vztrajal pri regresu za letni dopust v višini poprečne bruto plače v gospodarstvu. Glede osnove za izračun izhodiščne plače je vlada predlagala povprečje celoletne plače od januarja do decembra 1994, povišane za 8,6 odstotka, zaradi česar bi po mnenju ZSSS-ja približno 30 odstotkov večjih podjetij morale znižati plače. ZSSS je namesto tega predlagal, da se za osnovo vzame plačo v januarju leta 1995, povečano

---

¹⁶ Socialni partnerji svoje delovanje na posameznih področjih, za katera menijo, da je to potrebno, podrobneje določajo s posebnimi separati, ki so del socialnega sporazuma.

za 4,7 odstotka. Delodajalci pa so predlagali za osnovo izračuna izhodiščne plače obdobje od januarja do decembra leta 1994 z 10,8-odstotnim povišanjem ali pa obdobje od oktobra do decembra leta 1994 s 4,1-odstotnim povišanjem (STA 1995i; 1995l; 1995n; 1995o; 1995p).

Tabela 10.2: Kaj je ZSSS dosegel v pogajanjih za dogovor o politiki plač v okviru socialnega sporazuma za leto 1995

Naziv	Predlog delodajalcev	Predlog vlade	Predlog ZSSS-ja in drugih sindikatov	Končni dokument
Osnova za izračun plač	Za obdobje od januarja do decembra leta 1994 z 10,8-odstotnim povečanjem ali pa za obdobje od oktobra do decembra leta 1994 s 4,1-odstotnim povišanjem.	Povprečje celoletne plače od januarja do decembra 1994, povišanega za 8,6 odstotka.	Plače za januar 1995, povečane za 4,7 odstotka. ----- Neodvisnost - KNSS: povprečno izplačana plača pri delodajalcu za obdobje od januarja do decembra 1994, povečana za 10,6 odstotka.	Povprečno izplačana plača pri delodajalcu za obdobje januar-december 1994, povečana za 11 odstotkov ali povprečna izplačana plača pri delodajalcu od oktobra do decembra leta 1994, povečano za 2,5 odstotka.
Najnižja mesečna plača	39.215 tolarjev bruto.	45.000 tolarjev bruto.	45.000 tolarjev bruto. ----- Neodvisnost-KNSS: 47.500 tolarjev	45.000 tolarjev bruto.
Ločeno spremljanje plač			Podatki o gibanju plač poslovnih delavcev se spremljajo ločeno.	Podatki o gibanju plač poslovnih delavcev se spremljajo ločeno.
Regres			Regres v višini poprečne bruto plače v gospodarstvu.	Regres za letni dopust znaša bruto 70 odstotkov bruto plače oz. 100 % za zaposlene, katerih plača je nižja od povprečja.

Vir: Dogovor o politiki plač in drugih prejemkov zaposlenih v gospodarstvu (1995); STA (1995).

Na podlagi predstavljene analize oblikovanja dogovora o politiki plač v okviru prvega socialnega sporazuma za leto 1995 sklepamo, da je bil ključni interes ZSSS-ja v pogajanjih zaščita zaposlenih z najnižjimi plačami. ZSSS-ju je uspelo uveljaviti najnižjo mesečno plačo 45.000 tolarjev bruto in 100-odstotni regres za delavce s plačami, nižjimi od povprečja v gospodarstvu, medtem ko je bila končna rešitev osnove za izhodiščne plače bližja predlogu delodajalcev. Kot vidimo iz analize družbenopolitičnega konteksta, v katerem so pogajanja za socialni sporazum in dogovor o politiki plač potekala, so vlada in delodajalci sprejeli zahteve ZSSS-ja po dvigu najnižjih plač, kljub temu da je bila protiinflacijska politika z zadrževanjem plač gospodarska prioriteta obeh socialnih partnerjev. Na podlagi analize virov moči ZSSS-ja sklepamo, da je pripravljenost popuščati ZSSS-ju temeljila na strahu pred novimi delavskimi nemiri in akcijsko močjo ZSSS-ja zaradi uvajanja restriktivne plačne politike.

Predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič je po podpisu obeh dokumentov izrazil zadovoljstvo:

Ti dokumenti niso idealni, smo pa dosegli, da se bodo lahko zmanjšale razlike med najnižjimi in najvišjimi plačami v korist tistih, ki živijo najtežje in imajo bedne plače. S tem ko smo postavili spodnjo mejo 45.000 bruto tolarjev, ki je še vedno seveda nizka, omogočamo, da se v naslednjem mesecu dvignejo plače 33.000 delavcem, ki prejemajo plače izpod 45.000 bruto tolarjev. Ko smo se pogajali, je bila alternativa, ali podpisati ali ne, vendar z našim podpisom smo izhodiščne plače dvignili za 7,2 odstotka in če vemo, da je v prvih treh mesecih letos inflacija znašala 2,5 odstotka, je to ob vseh problemih vendarle pomemben dosežek sindikatov. Poleg tega smo omejili najvišje plače tudi v tem, da se bodo ločeno prikazovale in ne bodo načenjale mase plač delavcev. (Semolič v STA 1995o; 1995p)

Predstavnik delodajalcev sta v izjavi po podpisu dogovora o politiki plač izrazila mnenje, da gre za kompromis, ki bi lahko bil boljši. Predsednik Gospodarske zveze Slovenije Dagmar Šuster je dejal: "Vsi smo na nek način nezadovoljni, kar je naravno, saj je narava pakta taka, da vsak nekaj da, da bi vsi skupaj nekaj dobili«. Premier Janez Drnovšek pa je dejal, da je podpis prvega socialnega sporazuma v samostojni Sloveniji simbolnega pomena in dokazuje

pripravljenost države, partnerjev in vlade, da se najtežja vprašanja gospodarskega in socialnega razvoja razrešujejo z dogovorom, ne pa s socialnimi konflikti in na podlagi zakona močnejšega (STA 1995e).

11 Drugi socialni sporazum leta 1996

11.1 Družbenopolitični kontekst

Druga polovica 90. let je bila v znamenju uravnotežene gospodarske rasti ter še vedno visoke inflacije in brezposelnosti. Od leta 1993 do leta 2000 je povprečna letna stopnja rasti BDP-ja znašala 4,5 odstotka, s čimer je Slovenija za dve odstotni točki na leto prehitevala tempo gospodarske rasti v Evropski uniji. Slovenija je vzpostavila mehanizme prilagajanja evropskemu pravnemu redu in izpolnjevanja konvergenčnih kriterijev za vstop v evroobmočje. Primarna gospodarska naloga države je ostajal boj proti inflaciji s pomočjo omejevalne dohodkovne politike (Letno poročilo BS 2000). Banka Slovenije je ob tem zapisala: »Znano je, da je slovenska inflacija v veliki meri stroškovnega značaja, zato je nujno, da bomo pri nadaljnjem zniževanju inflacije naredili vse, da bodo javne finance ostale zdrave, da bo dohodkovna politika temeljila na doseženih rezultatih, povezanih s produktivnostjo in gospodarsko rastjo ...« Rast plač leta 1996 (glej Tabelo 10.1) je bila še hitrejša od povprečja glede na leto 1995, kar je pomenilo, da je bila dohodkovna politika še naprej osrednji problem gospodarske politike (Letno poročilo BS 1996). Na začetku leta se je Slovenija kot polnopravna članica pridružila srednjeevropskemu sporazumu o prosti trgovini CEFTA. 10. junija 1996 je Slovenija z EU-jem podpisala pridružitveni sporazum in vložila prošnjo za polnopravno članstvo v EU-ju.

26. januarja leta 1996 je vlado, ki se ji je v tem letu iztekel mandat, zaradi razrešitve gospodarskega ministra Maksa Tajnikarja zapustil tudi ZLSD (z njim so poleg Tajnikarja odšli še trije ministri iz te stranke), kar je še poslabšalo pogajalski položaj vlade (STA 1996a).

Po izstopu ZLSD-ja iz vlade so različni sindikati javnega sektorja začeli izvajati pritisk na vlado, najbolj sindikat zdravnikov Fides, ki je organiziral tritedensko stavko za zvišanje plač (Stanojević in Krašovec 2011, 238–239, 243–244). Manjšinska vlada, ki sta jo tvorili le še LDS in SKD s skupaj 37 poslanci, je vzdržala do konca svojega mandata, to je do parlamentarnih volitev, ki so bile 10. novembra 1996 (Stanojević in Krašovec 2011, 237).

11.2 Analiza socialnega sporazuma za leto 1996

Drugi socialni sporazum je bil podpisan¹⁷ 29. maja 1996, tudi tokrat brez Konfederacije sindikatov 90 Slovenija in Pergama.

Trije socialni partnerji so se 14. marca na seji Ekonomsko-socialnega sveta (ESS) opredeljevali do predloga socialnega sporazuma za leto 1996, ki ga je pripravila pogajalska skupina partnerjev v začetku marca. "Če pogledamo, kaj prinaša ta socialni sporazum, se bojim, da se nekatere pravice prej zmanjšujejo kot večajo", je menil predsednik Zveze svobodnih sindikatov Slovenije Dušan Semolič (STA 1996c), ki je med drugim izjavil, da bi regres za letni dopust, kot ga v letošnjem letu predlagajo delodajalci (70 odstotkov povprečne bruto plače), prizadel 61 odstotkov delavstva ali 270.000 zaposlenih v gospodarstvu, ki bi tako prejeli nižji regres od lanskoletnega. Opozoril je, da bodo radikalizirali svoj boj predvsem glede regresa za letni dopust in v primeru, če bo vlada po 31. marcu posegla na področje plač z zakonom. Predsednik Neodvisnosti - KNSS France Tomšič (STA 1996c) je povedal, da je sindikat proti administrativnemu omejevanju plač, ki se je doslej izkazalo negativno. Opozoril je tudi, da je dosedanja eskalacijska lestvica, po kateri se plače usklajujejo samo z 80-odstotno stopnjo inflacije, neprimerna.

---

¹⁷ Sporazum so podpisali predsednik vlade, predsedniki Gospodarske zbornice Slovenije, Združenja delodajalcev, Obrtne zbornice Slovenije, Združenja delodajalcev obrti, gostinstva, intelektualnih storitev, turizma, trgovine, avtoprevoznitva OGISTA in predsedniki Zveze svobodnih sindikatov Slovenije, Neodvisnosti-KNSS, Neodvisnega sindikata Slovenije in Sindikata delavcev tehničnih pregledov.

Gospodarska zbornica Slovenije se je zavzemala za kolektivne pogodbe kot temelj za določanje politike plač, za povečevanje minimalnih in izhodiščnih plač na osnovi eskalacije, za zaostajanje plač za rastjo produktivnosti tudi na podjetniški ravni, za enotno izplačevanje stroškov v zvezi s službenimi potovanji in za zmanjševanje prispevnih stopenj delodajalcev in delojemalcev. Predsednik Združenja delodajalcev Slovenije Miran Goslar je med drugim navedel, da bi morda v zvezi z regresom delodajalci popustili, glede izplačevanja plač pa vztrajajo pri svojem predlogu: izgubarji in nelikvidna podjetja naj ne bi povečevali plač, tisti, ki letos uspešneje poslujejo, naj bi povečali plače v skladu z 80-odstotno rastjo inflacije, za uspešna podjetja pa naj ne bi veljala nobena omejitev (STA 1996c).

Nadaljnja pogajanja so tekla zelo počasi, ker so bile med delodajalci in ZSSS-jem velike razlike. Ker so delodajalci skušali kršiti pravice iz kolektivnih pogodb, je ZSSS na seji 22. aprila napovedal splošno opozorilno stavko z naslednjimi zahtevami: dosledno spoštovanje kolektivnih pogodb, določitev minimalne plače, regres za letni dopust v skladu s kolektivno pogodbo, usklajevanje plač z rastjo inflacije in ločeno prikazovanje delavskih in direktorskih plač.

S podpisom socialnega sporazuma 29. maja se je minimalna plača že na samem začetku zvišala za 11 odstotkov, s čimer se je izboljšal položaj več kot 34.000 delavcem v gospodarstvu in okoli 3.000 v negospodarstvu. Določena je bila zakonska obveznost izplačila regresa za prehrano in letni dopust kot minimalnega zneska, ki ga je bilo možno v uspešnih podjetjih povečati do povprečne plače v gospodarstvu (Vrhovec 2010, 56). Socialni sporazum je tudi potrdil kolektivne pogodbe kot edini instrument politike plač.

Na dokončno določitev minimalne plače je odločilno vplivala poteza vlade, s katero je za 4 odstotke znižala prispevke delodajalcev za socialno varnost. Hkrati je vlada uvedla davek na izplačane plače, kar je pri delodajalcih sprožilo neodobravanje. Izboljšana je bila tudi eskalacija z 0,80 v preteklem obdobju na 0,85 v letu 1996, a ne za vse plače. Za tako rešitev, ki naj ne bi spodbujala avtomatskega povečanja plač, so se zavzemali zlasti delodajalci. Hkrati so se socialni partnerji dogovorili, da bo realna rast plač v gospodarstvu za 2-odstotni

točki počasnejša v primerjavi z realno rastjo BDP-ja (Poročilo o delu ZSSS 1998; Vrhovec 2010, 56; Stanojević in Krašovec 2011, 241). Pred podpisom socialnega sporazuma so v ZSSS-ju ugotovili, da so bili na pogajanjih o socialnem sporazumu doseženi vsi cilji sindikata, zato ni več razlogov za opozorilno stavko, so pa dopustili možnost za njeno ponovno napoved, če do podpisa socialnega sporazuma ne bi prišlo ali če državni zbor ne bi sprejel ustreznih zakonov (Vrhovec 2010, 39).

Na podlagi analize poročanja STA-ja o pogajanjih za sklenitev socialnega sporazuma za leto 1996 in Poročila o delu ZSSS-ja med 2. in 3. kongresom 1998 smo identificirali ključne interese in izhodiščne predloge ZSSS-ja, delodajalcev in vlade za uresničitev teh interesov. Predstavljamo jih v tabeli 11.1 skupaj s končnimi rešitvami, zapisanimi v socialnem sporazumu.

Tabela 11.1: **Kaj je ZSSS dosegel v socialnem sporazumu za leto 1996**

Naziv	Predlog delodajalcev	Predlog vlade	Predlog ZSSS in drugih sindikatov	Končni dokument
Znižanje prispevne stopnje	Znižati prispevke za socialno zavarovanje iz bruto plač.	4-odstotno znižanje prispevkov za socialno zavarovanje.		4-odstotno znižanje prispevkov iz bruto plač z 42 na 38 odstotkov.
Davek na plačilno listo		Davek na izplačane plače.		Davek na izplačane plače.
Minimalna plača	48.000 tolarjev.		54.000 tolarjev.	53.500 tolarjev (40 odstotkov povprečne bruto plače).
Kolektivne pogodbe	Večji poudarek na splošni kolektivni pogodbi.		Plače se urejajo s kolektivnimi pogodbami.	Kolektivne pogodbe so osnovni in obvezni instrumenti politike plač.

Regres za letni dopust	70 odstotkov povprečne plače v gospodarstvu.		105.000 tolarjev bruto.	Najmanj 102.000 tolarjev bruto in do povprečne plače v gospodarstvu v zadnjih treh mesecih pred izplačilom regresa.
Eskalacija	0,80 % (uskaljevanje plač z 80-odstotno rastjo drobnoprodajnih cen) in velja le za izhodiščno in minimalno plačo, ne pa za osnovno plačo. To velja za podjetja, ki poslujejo leta 1996 uspešneje, pri izgubarjih ni nobene eskalacije, za uspešna podjetja nobene omejitve.		100-odstotno usklajevanje plač z rastjo drobnoprodajnih cen.	0,85-odstotno usklajevanje za izhodiščne in minimalne plače po tarifnih in plačilnih razredih, osnovne plače pa le za razliko v ugotovljenih povečanjih izhodiščnih plač.
Plače poslovnih delavcev	Skupno prikazovanje plač za delavce po kolektivnih in individualnih pogodbah.		Ločeno prikazovanje plač.	Ločeno obračunavanje in prikazovanje plač za poslovodne delavce in za delavce po kolektivnih pogodbah.
Ureditev stroškov	Enotna ureditev obračuna dnevnic in drugih stroškov.		Enotna ureditev dnevnic in drugih stroškov.	Enotna ureditev dnevnic in drugih stroškov.
Plače iz uspešnosti poslovanja	75 odstotkov plače.		Ena plača na leto.	Ena plača na leto.

Vir: Socialni sporazum za leto 1996; STA (1996); Poročilo o delu ZSSS med 2. in 3. kongresom (1998).

Na podlagi analize nastajanja socialnega sporazuma za leto 1996 in končnega dokumenta lahko torej ugotovimo, da je ZSSS-ju uspelo uveljaviti dve glavni zahtevi, regres in minimalno plačo, medtem ko je popustila delodajalcem pri vprašanju usklajevanja plač z

rastjo drobnoprodajnih cen (Poročilo o delu ZSSS 1998, 8). Glavno obeležje družbenopolitičnega konteksta, v katerem je nastajal socialni sporazum, je bila oslabljena vlada, ki si pol leta pred volitvami ni želela konfrontacije ne s sindikati ne z delodajalci. Vlada, razpeta med zahtevami delodajalcev po zmanjšanju obremenitev gospodarstva in zahtevami sindikatov po dvigu minimalne plače, se je zato odločila za korak v svojo škodo: pristala je na 4-odstotno znižanje prispevkov za socialno zavarovanje. Analiza virov moči ZSSS-ja razkriva, da je bilo članstvo s svojo akcijsko močjo najpomembnejša valuta politične menjave tudi v pogajanjih leta 1996, še posebej potem ko je ZSSS zagrozil s stavko.

Predsednik Zveze svobodnih sindikatov Slovenije Dušan Semolič (STA 1996e) je po podpisu socialnega sporazuma dejal, da je za sindikate zelo pomembno, da bodo delavci letos dobili regres najmanj v višini 102.000 tolarjev bruto oziroma tudi več, hkrati pa je pomembno tudi to, da se bodo dvignile minimalne plače tistim, ki živijo najtežje. Opozoril je na pomen ločitve mas direktorskih in delavskih plač, kar bo pripomoglo k temu, da se za relativno visokimi slovenskimi povprečji ne bodo skrivale nizke delavske plače (Poročilo o delu ZSSS 1998; Vrhovec 2010, 56).

Za predsednika Gospodarske zbornice Slovenije Jožka Čuka (STA 1996e) je sporazum predstavljal velik kompromis za vse tri partnerje, a je bil po njegovem mnenju nujen za stabilizacijo razmer v državi in socialni mir. Sicer so delodajalci ocenili, da so v pogajanjih s sindikati potegnili krajši konec, predvsem zaradi popuščanja vlade pred zahtevami sindikatov. Zaradi višine regresa je bil učinek gospodarskih ukrepov vlade za razbremenitev gospodarstva manjši. Tudi podpredsednik GZS-ja Valter Drozg je dejal, da gospodarski kazalci ne dopuščajo tako visoke minimalne plače, kot je bila sprejeta, ker pa so se pogajali pod pritiskom stavkovnih groženj, so delodajalci pristali na zahteve sindikatov (STA 1996e).

Predsednik vlade Janez Drnovšek (STA 1996f) pa je poudaril, da bo socialni sporazum zagotavljal gospodarstvu možnost prilagajanja novim razmeram in konkurenčnost, za kar je potreben socialni mir. Minister za delo, družino in socialne zadeve Tone Rop (STA 1996e) je dejal, da so s pomočjo ekonomskih ukrepov vlade našli formulo in način, kako na eni strani

povečati minimalno plačo zaposlenim, na drugi strani pa zmanjšati obremenitve gospodarstva, še posebej v delovno intenzivnih panogah.

12 Tretji socialni sporazum 2003-2005

12.1 Družbenopolitični kontekst

Slovensko gospodarstvo je že leta 2002, štiri leta po uradnem začetku pogajanj med Slovenijo in EU-jem, izpolnjevalo vse maastrichtske kriterije za vstop v Evropsko unijo razen stopnje inflacije. Ta je bila najvišja med državami kandidatkami (Letno poročilo BS 2002). Leto 2003 je za Slovenijo minilo predvsem v pospešenih pripravah gospodarstva in vlade na bližajoči se vstop Slovenije v Evropsko unijo. Inflacija (glej Tabelo 12.1) se je pomembno znižala, predvsem zaradi počasnejše rasti stroškov dela zlasti v javnem sektorju. Tudi fiskalna pozicija Slovenije je bila ugodna, primanjkljaj proračuna je bil pod maastrichtskim kriterijem, zadolženost države je bila še naprej nizka. Gibanje zaposlenosti je bilo precej umirjeno oz. skladno z gibanjem gospodarske aktivnosti (Letno poročilo BS 2003).

Tabela 12.1: Makroekonomski kazalci za Slovenijo v obdobju 2000-2003

Leto	Realna rast BDP-ja (Surs)	Povprečna letna stopnja inflacije (Surs)	Povprečna letna stopnja registrirane brezposelnosti (Surs)	Javni dolg v % BDP (Eurostat)	Javnofinan. primanjkljaj v % BDP (Eurostat)	Realna rast bruto plače na zaposlenega v % (BS)	Rast produktiv. dela v % (BS)
2000	4,3	8,9	12,2	26,3	-3,7	1,6	2,6
2001	2,9	8,4	11,6	26,5	-4	3,3	1,8
2002	3,8	7,5	11,6	27,8	-2,4	9,8	2,1
2003	2,9	5,6	11,2	27,2	2,7	7,6	3,2

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; Eurostat; Banka Slovenije (2015).

Pred letom 2003 sta bila sprejeta dva, za delavce izredno pomembna zakona, in sicer zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju in zakon o delovnih razmerjih. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju je bil sprejet decembra leta 1999, potem ko so

sindikati na čelu z ZSSS-jem zaradi nestrinjanja s predlagano reformo 28. marca leta 1998 v Ljubljani pripravili protestno zborovanje, ki se ga je udeležilo okoli 20.000 delavcev iz vse Slovenije. Aprila leta 2002 pa je bil za pogajalsko mizo sprejet nov zakon o delovnih razmerjih, ki je po 12 letih na novo podrobno uredil razmerja med delavci in delodajalci (Kavčič 2004).

Na parlamentarnih volitvah 15. oktobra leta 2000 je daleč največ glasov znova zbrala Liberalna demokracija Slovenije - LDS (36,26 odstotka glasov oz. 34 mandatov). Janez Drnovšek je skupaj z Združeno listo socialnih demokratov – ZLSD (12,08 odstotka glasov oz. 11 mandatov), Slovensko ljudsko stranko – SLS + SKD (9,54 odstotka glasov oz. 9 mandatov) in Demokratično stranko upokojencev – DeSUS (5,17 odstotka glasov oz. 4 mandate) sestavil močno koalicijsko vlado (skupaj 58 mandatov), ki je nastopila mandata 30. novembra. Konec leta 2002 je Janez Drnovšek, ki je bil deset let predsednik vlade, kandidiral za predsednika države in bil izvoljen, zato je odstopil s položaja predsednika vlade, vlado pa je do novih volitev konec leta 2004 vodil Tone Rop, podpredsednik LDS-a in dotakratni finančni minister. Njegovo vlado, ki je bila imenovana 19. decembra 2002, so sestavljale stranke LDS, ZLSD, SLS in DeSUS (STA, Letni pregled dogodkov 2000).

12.2 Analiza socialnega sporazuma za obdobje 2003-2005

Sporazum, podpisan¹⁸ 22. aprila leta 2003 z veljavnostjo do konca leta 2005, je bil sklenjen po sedmih letih od podpisa prejšnjega in po več kot letu dni pogajanj. To je bil najbolj obširen dokument te vrste dotlej, ki so ga prvič podpisale vse delojemalske in vse delodajalske organizacije, članice Ekonomsko-socialnega sveta (Stanojević in Krašovec 2011, 247). Med pogajanci sta bila med sindikati najaktivnejša Zveza svobodnih sindikatov

---

¹⁸ Socialni sporazum so podpisali minister za delo, družino in socialne zadeve, predsedniki Združenja delodajalcev Slovenije, Gospodarske zbornice Slovenije, Združenja delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije in Obrtne zbornice Slovenije ter predsedniki Zveze svobodnih sindikatov Slovenije, Konfederacije sindikatov Pergam, Konfederacije sindikatov 90 Slovenije, Neodvisnosti – Konfederacije novih sindikatov Slovenije, Slovenske zveze sindikatov – Alternativa, Sindikata delavcev Slovenije Solidarnost in Novega sindikata Slovenije. Sopotpisniki: Policijski sindikat Slovenije in Sindikat zdravstva in socialnega varstva.

Slovenije in Pergam (STA 2002f). Pred podpisom socialnega sporazuma je bil julija leta 2002 sklenjen dogovor o politiki plač.

Razdelitev pogajanj na plačni in neplačni del je predlagal minister za delo, družino in socialne zadeve Vlado Dimovski:

Za pogajanja o socialnem sporazumu sem bil kot predstavnik vlade ves čas pooblaščen jaz, sestali smo se okoli 40-krat. Predlagal sem razdelitev pogajanj na plačni in neplačni del. Pri plačnem delu smo kot vlada vztrajali, da plače zaostajajo za eno odstotno točko za rastjo produktivnosti in to nam je tudi uspelo. (Dimovski v Priloga C, 2015)

Predstavniki vlade, delodajalcev in sindikatov so 14-mesečna pogajanja o predlogu socialnega sporazuma začeli 25. februarja leta 2002, in sicer s poglavjem o plačni politiki. Dogovor o plačni politiki, v katerem so zastavljeni kratkoročni cilji plačne politike, so podpisali 10. julija 2002 kot separat socialnega sporazuma. Več težav je bilo z besedilom socialnega sporazuma. Najbolj sporni poglavji davčne in plačne politike (za daljše časovno obdobje) sta bili po večmesečnih pogajanjih o socialnem sporazumu usklajeni šele na začetku aprila leta 2003 (STA 2003a; STA 2003b; 2003c, 2003d).

Minister za družino in socialne zadeve Vlado Dimovski je glede plačne in davčne politike dejal:

Plače so vedno centralna točka sporazuma. Do takrat so bili večinoma letni plačni sporazumi. Jaz, kot minister za delo, sem naredil dvoje: ločil sem plačna pogajanja za javni in zasebni sektor, za javni sektor so bila bipartitna pogajanja, za zasebni pa tripartitna. In drugo, plačni del smo umestili v socialni sporazum, do takrat so bili le aneksirani letni sporazumi, na osnovi katerih je potekala letna eskalacija. Jaz sem želel plačno politiko imeti za daljše časovno obdobje, medtem ko je minister za finance želel, da se dogovorimo tudi o davkih na izplačane plače, tako da smo v socialnem sporazumu sprejeli že nekatere zadeve iz paketa davčne reforme. ... Vsak je nekaj

prinesel na pogajalsko mizo. Vladna pogajalska izhodišča, pri tem je bil zelo aktiven finančni minister, so bila napoved davčne reforme. (Dimovski v Priloga C, 2015)

Vzrok za dolgotrajna in težavna pogajanja vidi Dimovski tudi v tem, da socialnega sporazuma ni bilo kar sedem let:

Socialnega sporazuma namreč ni bilo kar sedem let in se je nabralo veliko zamer. Meni se ni zdelo nič narobe, če se vsa vprašanja, ki so se nabrala, razčistijo, še posebej zato, ker socialni sporazum ni nujno vezan na mandat ene vlade, ampak je to dolgoročni sporazum. Tudi sporazum iz leta 2003 je presegel mandat takratne vlade in je veljal še v letu 2005, ko naše vlade ni bilo več, kar se mi zdi še posebej pozitivno. (Dimovski v Priloga C, 2015)

Ključno vprašanje pogajanj v okviru dogovora o politiki plač je bil način usklajevanja plač. V Zvezi svobodnih sindikatov Slovenije so že takoj na začetku pogajanj februarja 2002 poudarili, da si socialnega sporazuma brez zaščite plač pred visoko inflacijo ne predstavljajo, zato so vztrajali pri stoo odstotnem usklajevanju plač z rastjo življenjskih stroškov (STA 2002a; 2002b; 2002d; 2002e). Temeljno pogajalsko izhodišče GZS-ja je bila počasnejša rast plač od rasti produktivnosti in zaostajanje izhodiščnih plač za rastjo inflacije. Po mnenju delodajalcev bi stoo odstotna uskladitev vseh plač z inflacijo med drugim povzročila propad 11.000 podjetij s 110.000 zaposlenimi (STA 2002b). Minister za delo, družino in socialne zadeve Vlado Dimovski je predlagal kompromisni predlog, po katerem bi 100-odstotno eskalacijo izhodiščnih plač dosegli postopno, v dveh letih (STA 2002e). Na koncu so se socialni partnerji sporazumeli za 100-odstotno usklajevanje plač z rastjo življenjskih potrebščin v obdobju januar – november, torej brez upoštevanja rasti cen v decembru (Dogovor o politiki plač za obdobje 2002-2004).

Vendar pa je sklenjeni dogovor predvideval samo usklajevanje izhodiščnih plač, kar je veljalo že dotlej. "To je manj, kot smo sindikati pričakovali, saj smo želeli z dogovorom zaščititi vse plače," je dejal predsednik Zveze svobodnih sindikatov Slovenije Dušan Semolič (STA 2002f) in dodal, da je bil to maksimalni mogoči kompromis, zato je z dogovorom o plačni

politiki zadovoljen. Zadovoljstvo je izrekel tudi predsednik Pergama Dušan Rebolj (STA 2002f), ki je dejal, da so sindikati dosegli zastavljeni cilj, saj se bodo plače usklajevale s 100-odstotno rastjo inflacije za 11 mesecev. Neupoštevanje rasti inflacije v decembru pa po njegovem mnenju ne predstavlja prevelike težave, saj običajno rast življenjskih stroškov decembra ni tako visoka. S sklenjenim dogovorom so bili po besedah podpredsednika Gospodarske zbornice Slovenije Sama Hribarja Miliča zadovoljni tudi delodajalci, saj so se uspeli dogovoriti o nižjem usklajevanju plač z inflacijo (STA 2002f; STA 2002e).

Kot smo že omenili, so bila pogajanja za socialni sporazum težavna predvsem na področju plačne in davčne politike. Da bi lažje dosegli kompromis, so iz poglavja o plačni politiki v zadnjih mesecih pogajanj črtali besedilo o plačnih modelih in povračilih stroškov v zvezi z delom, doseči pa so morali še dogovor o minimalni plači, rasti plač in regresu. Na koncu so se dogovorili, da se bo minimalna plača urejala s posebnim zakonom, da bodo plače tudi v prihodnje rastle za odstotno točko počasneje od produktivnosti in da regres za letni dopust za leto 2003 znaša minimalno 125.805 tolarjev bruto in največ 70 odstotkov povprečne bruto plače Sloveniji, kar je bilo v skladu s stališči ZSSS-ja (STA 2003a; 2003b; 2003c; 2003e; 2003f).

V poglavju o davčni politiki sta bili sporni zlasti dve vprašanji, in sicer časovni potek postopnega dviga neobdavčitve minimalnega dohodka v zakonu o dohodnini, kar so zahtevali sindikati, in dvig spodnjega praga obdavčitve izplačanih plač, kar so zahtevali delodajalci. Sindikati so tudi zahtevali, da so v novem zakonu o dohodnini vse odpravnine, ki zaposlenim pripadajo v skladu z zakonom o delovnih razmerjih, po 1. januarju 2004 neobdavčene (STA 2002h; STA 2003a; STA 2003b; STA 2003c; STA 2003e; STA 2003f).

Analiza poročanja STA-ja o pogajanjih za sklenitev dogovora o politiki plač v gospodarstvu za leto 2002 in socialnega sporazuma za obdobje 2003-2005 je razkrila najspornejša vprašanja pogajanj in izhodiščne predloge vseh treh socialnih partnerjev pri teh vprašanjih. Predstavljamo jih v tabeli 12.2 skupaj s končnimi rešitvami, zapisanimi v dogovoru o politiki plač in socialnem sporazumu.

Tabela 12.2: Kaj je ZSSS dosegel v socialnem sporazumu za obdobje 2003-2005 in dogovoru o politiki plač kot separatu socialnega sporazuma

Naziv	Predlog delodajalcev	Predlog vlade	Predlog ZSSS-ja in drugih sindikatov	Končni dokument
Dogovor o politiki plač				
Usklajevanje plač	Zaostajanje izhodiščnih plač za rastjo inflacije.	Postopno 100-odstotno usklajevanje izhodiščnih plač.	100-odstotno usklajevanje vseh plač z rastjo življenjskih stroškov dvakrat na leto, januarja in julija.	100-odstotno usklajevanje izhodiščnih plač z rastjo življenjskih potrebščin v obdobju januar-november, torej 11 mesecev.
Socialni sporazum				
Regres	Regres za zasebni sektor za leto 2002 znaša največ 70 odstotkov povprečne plače v Sloveniji.	Regres za zasebni sektor za leto 2002 znaša največ 70 odstotkov povprečne plače v Sloveniji.	Regres za zasebni sektor za leto 2002 znaša največ 70 odstotkov povprečne plače v Sloveniji.	Regres za zasebni sektor za leto 2002 znaša 70 odstotkov povprečne plače v Sloveniji.
Počasnejša rast plač od rasti produktivnosti	Za eno odstotno točko počasnejša rast plač od rasti produktivnosti oziroma bruto domačega proizvoda.	Za eno odstotno točko počasnejša rast plač od rasti produktivnosti.		Realna rast bruto plač na zaposlenega mora zaostajati vsaj za eno odstotno točko za rastjo produktivnosti.

Davek na odpravnino zaradi odpovedi pogodbe o zaposlitvi		Brez davka le odpravnina iz poslovnega razloga.	Proti davku na vse odpravnine.	Odpravnine zaradi odpovedi pogodbe o zaposlitvi se ne obdavčujejo že s 1. januarjem 2004.
Obdavčitev minimalnega dohodka v zakonu o dohodnini	Postopen dvig neobdavčitve minimalnega dohodka naj se podaljša še za dve leti.	Do neobdavčitve minimalnega dohodka bi prišli med letoma 2005 in 2007.	Do neobdavčitve minimalnega dohodka, ki znaša 42 odstotkov minimalne plače, bi prišli med letoma 2005 in 2007.	V letu 2005, 2006 in 2007 postopno dvigovanje neobdavčljivega dela na raven osnovnega zneska minimalnega dohodka.
Davek na izplačane plače	Ukinitev ali vsaj zvišanje spodnje meje obdavčitve s sedanjih 130.000 tolarjev na 180.000 tolarjev.	Leta 2005 naj se davčna osnova zviša na 145.000 tolarjev.		Do leta 2005 se bo dvignil prag obdavčitve z dosedanjih 130.000 tolarjev na 150.000 tolarjev.

Vir: Socialni sporazum za obdobje 2003-2005; STA (2002 in 2003).

Na podlagi predstavljene analize oblikovanja dogovora o politiki plač in socialnega sporazuma za obdobje 2003-2007 ugotavljamo, da je bil ključni pogajalski interes ZSSS-ja stoddostno usklajevanje vseh plač z rastjo življenjskih stroškov, kar so dosegli le delno. Sindikat je tudi pristal, da v času priprav na sprejem evra plače zaostajajo za rastjo produktivnosti za eno odstotno točko, s čimer so zmanjšali pritisk na inflacijo (Poročilo o delu ZSSS 2007, 4 in 26). Ključni interes vlade in delodajalcev je bilo zaostajanje plač za produktivnostjo, kar so dosegli.

Glavno obeležje tretjega socialnega sporazuma, sodeč po analizi družbenopolitičnega konteksta, v katerem je ta sporazum nastajal, je bila skorajšnja vključitev Slovenije v Evropsko unijo. V samem socialnem sporazumu je bilo izrecno zapisano, da bodo socialni partnerji delovali v smeri, da do vstopa v EU izpolnijo maastrichtske kriterije glede inflacije. Na podlagi tega lahko sklepamo, da so bila temu cilju prirejena že pogajalska izhodišča. To je v intervjuju potrdil tedanji minister za delo, družino in socialne zadeve Vlado Dimovski (Priloga C, 2015): »Pogajalska izhodišča so bila pripravljena z vedenjem, da vstopamo v Evropsko unijo«. Kot je dejal, so bili pod pritiskom vstopanja v EU vsi socialni partnerji (»vsi smo bili v istem čolnu«), ne samo vlada in zato je bil ključni interes vseh socialni mir. Dodal je, da so bili socialni partnerji zaradi vstopanja v EU pripravljene na marsikateri kompromis, ki ga v drugačnih razmerah ne bi sprejeli. In izkupiček? »Delodajalci so dobili socialni mir, stabilno gospodarsko okolje, vlada je dobila uravnoteženo plačno politiko v zasebnem in javnem sektorju, razvojno komponento in obrise davčne reforme. Sindikati pa so dobili stabilno plačno politiko, ki je pomenila zaščito najranljivejših slojev.« (Dimovski v Priloga C, 2015)

13 Četrty socialni sporazum 2007-2009

13.1 Družbenopolitični kontekst obdobja preobrata

Obdobje preobrata zajema čas od leta 2004, ko je bila gospodarska rast v Sloveniji najvišja, inflacija pa najnižja v novem tisočletju (glej Tabelo 13.1), do konca leta 2008, ko se začne finančna in gospodarska kriza. 1. maja 2004 je Slovenija tudi uradno postala članica EU-ja, le slaba dva meseca zatem pa je stopila v ERM II, t. i. čakalnico za evro. Do uvedbe je morala doseči stroge konvergenčne kriterije, predvsem glede inflacije, ki jo je vlada brzdala tudi z uresničevanjem dogovora o rasti plač (Letno poročilo BS 2004).

Slovenija je 1. januarja 2007, prva med državami, ki so leta 2004 postale članice EU-ja, uvedla evro kot nacionalno valuto. Leta 2007 je bila gospodarska rast najvišja po

osamosvojitvi, predvsem zaradi investicij v gradbeništvu, finančnem posredništvu, trgovini in predelovalni industriji. Posledica visoke gospodarske rasti je bila rast zaposlenosti. Na področju plač so se že ob koncu leta 2006 kazala znamenja pritiskov za povečevanje. Banka Slovenije je zapisala, da bo nadaljnja usoda konkurenčnosti slovenskega gospodarstva v veliki meri odvisna od rezultatov plačnih pogajanj (Letno poročilo BS 2007).

Hkrati je zaradi poceni posojil in izjemne gospodarske rasti znova rastla inflacija. Privatizacijsko zadolževanje je bilo le del širšega procesa zadolževanja podjetij v tem obdobju na podlagi velike ponudbe poceni posojil (Stanojević v Krašovec 2014).

Tabela 13.1: **Makroekonomski kazalci za Slovenijo v obdobju 2004-2008**

Leto	Realna rast BDP-ja (Surs)	Povprečna letna stopnja inflacije (Surs)	Povprečna letna stopnja registrirane brezposelnosti (Surs)	Javni dolg v % BDP (Eurostat)	Javnofinan. primanjkljaj v % BDP (Eurostat)	Realna rast bruto plače na zaposlenega v % (BS)	Rast produktiv. dela v % (BS)
2004	4,4	3,6	10,6	27,3	-2,3	4,6	4,1
2005	4,0	2,5	10,2	26,7	-1,5	4,9	4,0
2006	5,8	2,5	9,4	26,4	-1,4	4,8	4,5
2007	6,9	3,6	7,7	23,1	0	5,9	3,3
2008	3,6	5,7	6,7	22,0	-1,9		

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; Eurostat; Banka Slovenije (2015).

Politični kontekst obdobja preobrata je zaznamoval prihod desnosredinske vlade po 12 letih vladavine levosredinskega LDS-a. Relativna zmagovalka državnozborskih volitev 3. oktobra leta 2004 je bila Slovenska demokratska stranka – SDS (29,08 odstotka glasov ali 29 mandatov), Liberalna demokracija Slovenije – LDS (22,80 odstotka glasov ali 23 mandatov) pa je kljub uspešnim gospodarskim kazalcem in uspešno zaključenemu projektu včlanitve v Evropsko unijo pristala v opoziciji. 3. decembra je Slovenija dobila novo vlado pod vodstvom Janeza Janše, ki so jo sestavljale Slovenska demokratska stranka - SDS, Nova Slovenija – NSi (9,09 odstotka glasov ali 9 mandatov), Slovenska ljudska stranka - SLS (6,82 odstotka glasov

ali 7 mandatov) in Demokratična stranka upokojencev (DeSUS) (4,04 odstotka glasov ali 4 mandate) (Državna volilna komisija).

Vlada Janeza Janše (z 49 mandati) je na podlagi visoke javnomnenjske podpore 3. novembra leta 2005 predstavila sveženj neoliberalnih reform in korenito posegla v tedanjo prakso socialnega partnerstva. Sodelovanja s sindikati ni bilo več in Ekonomsko-socialni svet, katerega vloga se je zmanjšala že po vstopu v EU, je praktično nehal delovati (Stanojević in Krašovec 2011, 248; Stanojević in Klarič 2013, 3).

V sklopu neoliberalnih reform je vlada pripravila 70 ukrepov, ki so se nanašali na zmanjšanje socialnih transferjev, zlasti nadomestil za brezposelne, fleksibilizacijo trga dela, privatizacijo velikih državnih družb, reformo pokojninskega sistema in zdravstva z mehanizmi trga, spremembe na področju visokega šolstva, davek na nepremičnine in uvajanje enotne davčne stopnje namesto progresivnega davčnega sistema (20-odstotni davek na dohodek, davek na dobiček in davek na dodano vrednost) (Guardiancich 2012, 384).

V protest proti enotni davčni stopnji je ZSSS 26. novembra leta 2005 organiziral množični shod v Ljubljani, pri katerem so sodelovale vse sindikalne centrale razen Alternative in Solidarnosti, študentske in dijaške organizacije ter druge sindikalne organizacije, skupaj okoli 40.000 ljudi. V Ljubljano se je iz vseh krajev po Sloveniji pripeljalo več kot 400 avtobusov. Solidarnost sta izrazili tudi evropska in mednarodna zveza sindikatov. Predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič je dejal, da podpirajo krepitev konkurenčne sposobnosti slovenskega gospodarstva, a ne na račun delavskih pravic in življenjskega standarda. Vendar pa tudi v koaliciji glede reform niso bili enotni. Najbolj kritični so bili v DeSUS-u, kjer so v primeru poslabševanja položaja socialno ogroženih in upokojencev napovedali izstop iz koalicije. Končni predlog davčne reforme je bil zatem dogovorjen skozi pogajanja za socialni sporazum leta 2007 (Grdešić 2006; Vrhovec 2010, 99).

Po zborovanju v Ljubljani je javna podpora vladi prvič resno upadla: s 70 odstotkov decembra leta 2004 na 45 odstotkov leto pozneje (Stanojević in Klarič 2013, 4). V drugi polovici

novembra leta 2006 je premier Janez Janša sprejel na pogovor predsednike sedmih sindikalnih central. Seznanili so ga z nezadovoljstvom sindikatov nad socialnim dialogom in še posebej načinom, kako minister za delo, družino in socialne zadeve Janez Drobnič vodi pogajanja o spremembah zakona o delovnih razmerjih. 1. decembra je premier predlagal državnemu zboru, naj Drobniča razreši, njegovo mesto pa je prevzela Marjeta Cotman (Vrhovec 2010, 114).

K boljšemu sodelovanju s sindikati je vlado prisilila tudi naraščajoča inflacija po sprejetju v evroobmočje leta 2007, ki je povzročala pritisk na višje plače. Vladni interes za omejevalno plačno politiko se je znova povečal in hkrati s tem tudi pripravljenost pogajati se s sindikati, še posebej v letu pred državnoborskimi volitvami.

Pomembna značilnost tega obdobja je rast sindikalizacije javnega sektorja, ki pa ni bila tako hitra, da bi lahko nadomestila izgube sindikalnega članstva v gospodarstvu. Leta 2006 se je nekaj največjih sindikatov iz javnega sektorja združilo v Konfederacijo sindikatov javnega sektorja. Hkrati se je leta 2006 spremenil status Gospodarske zbornice Slovenije – obvezno članstvo je bilo odpravljeno z zakonom o gospodarski zbornici (Stanojević 2011, 122). Z uvedbo prostovoljnega članstva v zbornicah se je, kot pravi Kavčič (v Kšela 2011), poslabšala verodostojnost in moč Gospodarske zbornice Slovenije in tudi zato so delodajalci skušali svoje cilje namesto s sodelovanjem dosegati z radikalizacijo svojih pogajalskih stališč. O »trdih« pogajanjih z delodajalci in »poslabšanih razmerah« je na 5. kongresu ZSSS-ja leta 2007 spregovoril tudi Dušan Semolič (Dokumenti 5. kongresa ZSSS 2007, 6).

Aprila leta 2007 so podpisali spremenjena in dopolnjena pravila delovanja Ekonomsko-socialnega sveta, ki so omogočila pristop še trem sindikalnim centralam: Alternativi, Solidarnosti in Konfederaciji sindikatov javnega sektorja Slovenije, delodajalsko stran pa so okrepili predstavniki Trgovinske zbornice Slovenije in Združenja delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije (Kavčič 2014).

13.2 Analiza socialnega sporazuma za obdobje 2007-2009

Četrti socialni sporazum je bil podpisan¹⁹ 2. oktobra 2007 za triletno obdobje po letu in pol pogajanj.

Socialni sporazum je vključeval ključna ekonomska, socialna in pravna vprašanja, oblikovana v 19 poglavjih, in je bil najobsežnejši dotlej. Največ težav so imeli pogajalci s tremi poglavji: o davčni politiki (predloga uvedbe enotne davčne stopnje in odprave davka na izplačane plače), o trgu dela in zaposlovanju (predlog sprememb pri odpravninah, nadomestilih za brezposelnost, odpovednih rokih, dodatku na delovno dobo) ter o plačah (zahteve sindikatov po usklajevanju plač z inflacijo in produktivnostjo dela).

Socialni partnerji so pogajanja za nov socialni sporazum začeli 9. januarja leta 2006 v razmerah omajanega zaupanja med sindikati in vlado. Kot je dejal predsednik Zveze svobodnih sindikatov Slovenije Semolič, dediščina odnosov med vlado in sindikati iz leta 2005 ni bila dobra, saj je v tem letu vlada skušala zmanjšati vpliv sindikatov (STA 2006b). Sindikate je dodatno razburila odločitev vladne strani, da pogajanj v imenu vlade ne bo vodil minister za delo, družino in socialne zadeve Janez Drobnič, temveč Dušan Krajnik, namestnik generalnega sekretarja za gospodarstvo pri Obrtni zbornici Slovenije. Kot so dejali, je vlada skušala s to odločitvijo vnaprej zmanjšati pomen socialnega sporazuma (STA 2006e; Vrhovec 2010, 105).

Predstavniki Zveze svobodnih sindikatov Slovenije, Neodvisnosti – KNSS, Pergama, Konfederacije sindikatov 90 in Konfederacije sindikatov javnega sektorja, ki so združevali okoli 90 odstotkov sindikalnega članstva, so poudarili, da so pogajanja o socialnem sporazumu brezpredmetna, če bo vlada vztrajala pri enotni davčni stopnji. Zagovarjali so dve

---

¹⁹ Sporazum so podpisali ministrica za delo, družino in socialne zadeve, predstavniki Združenja delodajalcev Slovenije, Gospodarske zbornice Slovenije, Obrtne zbornice Slovenije, Združenja delodajalcev obrtnih dejavnosti Slovenije in Trgovinske zbornice Slovenije ter predstavniki Zveze svobodnih sindikatov Slovenije, Konfederacije sindikatov Pergam, Konfederacije sindikatov 90 Slovenije, Neodvisnosti – Konfederacije novih sindikatov Slovenije, Slovenske zveze Alternativa, Zveze delavskih sindikatov Slovenije – Solidarnost, Konfederacije sindikatov javnega sektorja Slovenije in Neodvisnega sindikata Slovenije.

stopnji pri davku na dodano vrednost in progresivno obdavčitev pri dohodnini. Pri DDV-ju bi imeli višjo stopnjo za luksuzno blago in nižjo za prehrano, zdravila, kulturne dobrine in nekatere storitve (STA 2006g; STA 2006h). Uvedba enotne davčne stopnje bi namreč pomenila "katastrofo" za standard velike večine delavcev, je dejal predsednik Zveze svobodnih sindikatov Slovenije Dušan Semolič (STA 2006c).

24. julija 2006 je minister za finance Andrej Bajuk predstavil okvir davčnih reform. Sindikati so bili s predlaganimi spremembami davčne zakonodaje zadovoljni, saj predlog ni več vseboval enotne davčne stopnje, temveč je ohranjal progresivnost davčnega sistema in dve stopnji DDV-ja. Delodajalci so spremembe označili za premalo ambiciozne, čeprav so hkrati v GZS-ju opozarjali, da bi morebitna uvedba enotne davčne stopnje določene panoge zelo prizadela. Zavzeli so se za odpravo davka na izplačane plače, ki predstavlja kar 48 odstotkov stroškov dela (STA 2006d; STA 2006e; STA 2006f; STA 2006n; STA 2006p).

V plačnem poglavju novega socialnega sporazuma je bilo največ nesoglasij v zvezi z usklajevanjem plač z rastjo produktivnosti na ravni države. Sindikati so zahtevali omilitev restriktivne plačne politike, ki so jo podpirali do vstopa v evroobmočje oziroma da se osnovne plače delavcev usklajujejo z rastjo življenjskih stroškov in delom rasti produktivnosti na ravni posameznih dejavnosti (Stanojević 2011, 126). Tudi vlada je menila, da zaostajanje ni več potrebno, zato je predlagala, da se plače usklajujejo z rastjo inflacije in produktivnosti. Delodajalci so v nasprotju z vlado in sindikati menili, da je zaostajanje plač za produktivnostjo nujno, saj to omogoča nadaljnje investicije v nove tehnologije, znanja in nove trge (STA 2007a; STA 2007c).

Težavna so bila tudi pogajanja glede sprememb zakona o delovnih razmerjih. Začetek socialnega sporazumevanja pri tem zakonu je pomenil tudi odprtje poglavja o trgu dela in zaposlovanju v pogajanjih za socialni sporazum (STA 2006i). Še pred svojo razrešitvijo konec leta 2006 je minister za delo, družino in socialne zadeve Janez Drobnič v okviru pogajanj o zakonu o delovnih razmerjih v paketu ponudil spremembe odpravnin, odpovednih rokov in nadomestil za brezposelne, ki so jih kot neustrezne zavrnili tako delodajalci kot delojemalci.

ZSSS je zahteval, da je pri spreminjanju delovnopravne zakonodaje nujno popolno soglasje vseh socialnih partnerjev, ne le da se socialni partnerji strinjajo z večino sprememb. Drugače so menili vlada in delodajalci - mnenje partnerjev naj bi služilo bolj iskanju in določitvi ciljev, medtem ko bi vlada morala kasneje sama prevzeti odgovornost in sprejeti zakone in ukrepe po potrebi tudi brez absolutnega soglasja (STA 2006j; STA 2006k; STA 2006l). V okviru pogajanj o spremembah zakona o delovnih razmerjih je sindikate močno razburil tudi predlog delodajalcev, da bi se znova začeli pogovarjati o ukinitvi dodatka na delovno dobo in da bi se delovni čas in pogoje dela urejalo na individualni ravni pogodb o zaposlitvi (STA 2006j; STA 2006m).

Socialni partnerji so imeli težave tudi z vprašanjem, v kolikšni meri mora vsak posameznik sam poskrbeti za svojo socialno varnost. Sindikati so vztrajali, da so za socialno politiko ključni razvoj, plače in nove zaposlitve. Delodajalci so očitali sindikatom, da zagovarjajo, da ni dopustno uvesti niti najmanjše odgovornosti posameznika za lastno socialno varnost (STA 2007b).

Na podlagi analize poročanja STA-ja o pogajanjih za sklenitev socialnega sporazuma za obdobje 2007-2009 smo identificirali ključne interese socialnih partnerjev in njihove izhodiščne pogajalske predloge. Predstavljamo jih v tabeli 13.2 skupaj s končnimi rešitvami, zapisanimi v socialnem sporazumu.

Tabela 13.2: **Kaj je ZSSS dosegel v socialnem sporazumu za obdobje 2007-2009**

Naziv	Predlog delodajalcev	Predlog vlade	Predlog ZSSS-ja in drugih sindikatov	Končni dokument
Enotna davčna stopnja	Podpora enotni davčni stopnji ob opozarjanju na morebitne negativne posledice za nekatere panoge.	Uvedba enotne davčne stopnje.	Proti uvedbi enotne davčne stopnje. Predlagajo dve stopnji DDV-ja in progresivno dohodnino.	Dve stopnji pri davku na dodano vrednost in progresivna obdavčitev pri dohodnini.

Davek na izplačane plače	Takojšnja odprava davka na izplačane plače.			-
Usklajevanje plač s produktivnostjo	Plače morajo zaostajati za produktivnostjo dela, oziroma če se že usklajujejo, se morajo na ravni podjetja, nikakor pa na ravni države.	Plače naj se usklajujejo z inflacijo in produktivnostjo dela.	Plače morajo biti usklajene z inflacijo in s produktivnostjo dela na državni ravni oz. na ravni dejavnosti.	Usklajevanje plač z inflacijo in s produktivnostjo v kolektivnih pogodbah dejavnosti in podjetij, stopnja usklajenosti odvisna od pogajanj.
Način sprejemanja delovno-pravne zakonodaje	Proti določilu o konsenzualnem sprejemanju delovno-pravne zakonodaje.	Proti določilu o konsenzualnem sprejemanju delovno-pravne zakonodaje.	Popolno soglasje glede spreminjanja delovnopravne zakonodaje.	Vlada mora omogočiti dejavno vlogo socialnih partnerjev pri sprejemanju odločitev in izvajanju politik na področju trga in zaposlovanja.
Ukinitiv dodatka na delovno dobo	Ukinitiv dodatka na delovno dobo. Pogoje dela naj se ureja na individualni ravni v pogodbi o zaposlitvi.	Kot delovna doba naj se štejejo tudi delovne izkušnje.	Proti ukinitvi dodatka na delovno dobo.	Iz novele zakona o delovnih razmerjih izključen predlog o ukinitvi dodatka na delovno dobo.
Socialna varnost	Odgovornost posameznika za lastno socialno varnost.	Odgovornost posameznika za lastno socialno varnost.	Za socialno politiko ključni razvoj, plače in nove zaposlitve.	Za socialno varnost morajo poskrbeti država in socialni partnerji ob ustreznih aktivnostih posameznikov.

Vir: Socialni sporazum za obdobje 2007-2009; STA (2006 in 2007).

Pri četrtem socialnem sporazumu, ki je, kot je pokazala analiza družbenopolitičnega konteksta, nastajal v razmerah gospodarske konjunktore in oslabljenih sindikatov ter delodajalcev, sta bila ključna interesa ZSSS-ja in drugih sindikatov odprava predloga o enotni davčni stopnji in končanje restriktivne plačne politike, s katero so vlade od osamosvojitve v zaostrenih gospodarskih razmerah in pred vstopom v evrointegracije brzdale inflacijo. Ali, kot se je na demonstracijah za višje plače 17. novembra 2007 v Ljubljani vprašal predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Vrhovec 2010, 129; Poročilo o delu ZSSS-ja 2012): »Kdaj naj se dvignejo plače, če ne zdaj, ko imamo visoko gospodarsko rast, visoko produktivnost, visoke dobičke, visoke nagrade uprav, visoko inflacijo, naraščajoče cene hrane in padajočo realno vrednost delavskih plač.«

Na podlagi analize socialnega sporazuma sklepamo, da je ZSSS-ju ključna interesa uspelo realizirati predvsem zaradi strahu vlade pred socialnimi nemiri v predvolilnem letu. Glavni valuti politične menjave v pogajanjih za socialni sporazum sta bila mobilizacijski in povezovalni kapital – množične proteste novembra leta 2005 je ZSSS namreč prvič pripravil skupaj z drugimi sindikalnimi centralami in civilno družbo. Samo Hribar Milič, generalni direktor GZS-ja (Priloga B, 2015), je dejal: »Mi smo reforme iz leta 2006 podprli, ker so bile dobre za gospodarstvo, ne ker bi politično podpirali Janšo. Ko so sindikati šli v protest, so se v vladi ustrašili, in šele po tistem začeli socialni dialog in pogajanja za socialni sporazum«.

Po podpisu socialnega sporazuma je predsednik vlade Janez Janša kljub negativnemu odnosu do socialnega partnerstva na začetku svojega mandata dejal, da je socialno dogovarjanje in usklajevanje eden tistih dejavnikov, ki so prispevali k temu, da je Slovenija od osamosvojitve naprej beležila kontinuirano rast in razvoj ter da se je vse dogajalo v obdobju relativnega socialnega miru. Predsednik Zveze svobodnih sindikatov Slovenije Dušan Semolič pa je izrazil prepričanje, da je socialni sporazum dogovor, po kateri poti priti do evropskih plač. Zagotovo ne samo s sledenjem inflaciji, ampak z upoštevanjem tudi produktivnosti dela (STA 2007d).

Kmalu po podpisu socialnega sporazuma oktobra leta 2007 se je znova odprlo vprašanje usklajevanja plač. 17. novembra leta 2007 so ZSSS in še pet sindikalnih konfederacij skupaj z upokojenci in študenti pripravili množične demonstracije »Skupaj za večje plače«, marca leta 2008 pa je sedem sindikatov ZSSS-ja organiziralo splošno opozorilno stavko, na kateri so zahtevali dvig vseh osnovnih plač za 6 odstotkov. Po dolgotrajnih pogajanjih je bila maja leta 2008 podpisana kolektivna pogodba o izredni uskladitvi plač za leto 2007 in načinu usklajevanja plač, povračilu stroškov v zvezi z delom in drugih prejemkov za leti 2008 in 2009 (Poročilo od delu ZSSS-ja 2012).

14 Peti socialni sporazum 2015-2016

14.1 Družbenopolitični kontekst obdobja krize

Konec leta 2008, po najavi stečaja investicijske banke Lehman Brothers, je velik del sveta zajela gospodarsko-finančna kriza. Slovenija se je soočila z enim največjih padcev gospodarske dejavnosti med državami EU-ja (v Sloveniji 8,5-odstotni padec v letu 2009, povprečje EU-ja 4,5-odstotni padec), kar se je odražalo v povečani stopnji brezposelnosti (od leta 2008 do leta 2013 se je število zaposlenih zmanjšalo za 9,7 odstotka), povečanemu pritisku na sisteme socialne varnosti (28-odstotno povečanje proračunskih transferjev v obdobju od leta 2009 do leta 2013), zmanjšanih prihodkih države in naraščanju javnega dolga (Socialni sporazum 2015). Leta 2010 je Slovenija postala članica OECD-ja (Letno poročilo Banke Slovenije 2013).

Po sprejetih ukrepih za stabilizacijo bančnega sektorja je v Sloveniji v letu 2014 prišlo do izboljšanja zaupanja v celotnem gospodarstvu in do ugodnih gibanj skoraj vseh makroekonomskih kazalnikov (glej Tabelo 14.1). Rast slovenskega BDP-ja je presegla povprečno rast v evrskem območju. Razmere na trgu dela so se z vidika zaposlenosti in plač izboljšale, povprečna inflacija pa je bila na ravni povprečne inflacije v evrskem območju. Hkrati so se precej izboljšali pogoji financiranja države (Letno poročilo Banke Slovenije 2014).

Enostranske odločitve, sprejete zaradi gospodarske in finančne krize v ozkem krogu voditeljev EU-ja, so negativno vplivale na ustaljene sisteme pogajanj med socialnimi partnerji in pridobljene delavske ter socialne pravice (Dokumenti 6. kongresa ZSSS 2012, 24). Pistotnik (v Cerar 2015), avtorica študije o vplivu mednarodnih ustanov na slovensko politiko, pravi, da je Slovenija pod vplivom mednarodnih inštitucij (Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka, Evropska komisija, Evropska centralna banka) sprejela vrsto ukrepov, reform in pravnih podlag, na primer zakon o uravnoveženju javnih financ, rekonstrukcijo bančnega sistema, ustanovitev Družbe za upravljanje terjatev bank, privatizacijo prek SDH-ja in zapis fiskalnega pravila v ustavo. Varčevalni ukrepi in predlagane strukturne reforme mednarodnih institucij so postale prioriteta zadnjih štirih vlad, kljub temu da so te imele različne politične programe.

Tabela 14.1: Makroekonomski kazalci za Slovenijo v obdobju 2008-2014

Leto	Realna rast BDP-ja (Surs)	Povprečna letna stopnja inflacije (Surs)	Povprečna letna stopnja registrirane brezposelnosti (Surs)	Javni dolg v % BDP (Eurostat)	Javnofinančni primanjkljaj v % BDP (Eurostat)
2008	3,6	5,7	6,7	22,0	-1,9
2009	-8,0	0,9	9,1	35,2	-6,3
2010	1,4	1,8	10,7	38,7	-5,9
2011	-0,2	1,8	11,8	47,1	-6,4
2012	-2,6	2,6	12,0	54,4	-4
2013	-1,0	1,8	13,1	71,7	-14,7
2014	2,6	0,2	13,1	80,9	-4,9

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; Eurostat; Banka Slovenije (2015).

Prva vlada, ki se je morala leta 2008, in zlasti leta 2009, soočiti z gospodarsko krizo, je bila vlada Boruta Pahorja. Na volitvah 21. septembra leta 2008 so namreč prvič v zgodovini slovenske države zmagali Socialni demokrati – SD, ki so skupaj s strankami Liberalna demokracija Slovenije – LDS, Zares in Demokratična stranka upokojujencev - DeSUS sestavili koalicijsko vlado. Pahorjeva vlada je skušala protikrizne zahteve evropskih inštitucij

zadovoljiti s svežnjem strukturnih reform, ki je vključeval zmanjšanje stroškov javnega sektorja, reformo trga delovne sile in uvedbo pokojninske reforme. Soočena z nasprotovanjem socialnih partnerjev je vlada sklenila reforme oblikovati in izvajati enostransko, kar se je izkazalo za usodno odločitev. Zaradi velikega osipa članstva leta 2005 in spontanih stavk radikalizirani sindikati so svoje politično in socialno nezadovoljstvo izrazili z nepričakovano visoko stopnjo mobilizacije na referendumih (Stanojević in Kanjuo Mrčela 2014, 6–8).

Konec septembra leta 2009 je zaradi nizkih plač prišlo do spontanega delavskega upora v Gorenju in potem še v Muri. Dušan Semolič je kmalu zatem napovedal, da bo ZSSS zahteval od vlade dvig minimalne plače na najmanj 600 evrov neto, obvezno delitev tretjine ustvarjenega dobička med delavce, dohodninsko obremenitev najbolj in razbremenitev najmanj plačanih ter znižanje razmerja med najvišjimi in najnižjimi plačami (Vrhovec 2010, 159–160).

Ker v ZSSS-ju s svojimi opozorili v zvezi z neprimerno višino minimalne plače in neprimernim načinom njenega usklajevanja v okviru socialnega partnerstva niso bili uspešni, so novembra leta 2009 organizirali množične demonstracije na Prešernovem trgu v Ljubljani pod naslovom Za dostojne plače in varno starost, ki se jih je udeležilo več kot 30.000 članov sindikatov. Poleg tega da so zahtevali dvig minimalne plače, so na njih zavrnilo tudi predlagano pokojninsko reformo. Vlada je nato kljub nasprotovanju delodajalske strani januarja leta 2010 sprejela predlog zakona o minimalni plači, vendar pa ZSSS-ju takrat ni uspelo uveljaviti zahteve po spremembi definicije minimalne plače (Poročilo o delu ZSSS-ja 2012).

Vendar pa politična menjava - dvig minimalne plače za podporo strukturnim reformam – ni uspela. Sindikati kljub dvigu minimalne plače niso podprli napovedanih strukturnih reform.

10. aprila leta 2011 je potekal referendum o malem delu, za katerega je 40.000 predpisanih podpisov pomagal zbirati tudi ZSSS, in sicer zaradi nasprotovanja zaposlovanju brezposelnih s pomočjo malega dela. Na njem je ob 33,99-odstotni udeležbi 80 odstotkov udeležencev glasovalo proti predlaganim spremembam. To je bil prvi poraz vlade. Drugi je sledil kmalu

zatem na trojnem referendumu v juniju, ko se je 70 odstotkov udeležencev izreklo proti reformi pokojninskega sistema (to je vlada leta 2010 neusklajeno poslala v državni zbor, ki jo je tudi potrdil) ter predlogoma o delu na črno in arhivskemu gradivu. Vztrajanje na reformah, ki niso imele javne podpore in ki niso bile usklajene s socialnimi partnerji, je povzročilo močan padeč javnomnenjske podpore vlade – ta je zdrsela pod 20 odstotkov, kar se do takrat še ni zgodilo nobeni drugi vladi (Guardiancich 2012, 395 in 396; Poročilo o delu ZSSS-ja 2012; Stanojevič in Klarič 2013, 7).

V ZSSS-ju so ugotavljali, da je raven socialnega dialoga padla na najnižjo točko. Vlada ni čutila nobene potrebe, da bi s socialnimi partnerji sklenila socialni sporazum (Dokumenti 6. kongresa ZSSS 2012). Predsednik ZSSS-ja Semolič (v Kavčič 2014) je julija leta 2010 na seji ESS-ja dejal: »Vlada ne more socialnega dialoga postaviti na stranski tir zato, ker nima časa in se ji mudi. Pri vseh zahtevnih projektih smo z vsemi vladami uspeli doseči dovolj visoko soglasje. Pri tej vladi pa je razprava o socialnem paktu takoj zamrla. Če socialnega dialogu ne bo, bodo demonstracije in stavke pogostejše.«

Politična kriza Pahorjeve vlade je dosegla vrh s predčasnimi volitvami 4. decembra leta 2011, ki so na oblast pripeljale desnosedinsko vlado Janeza Janše. Nova vladna koalicija, v kateri so bile poleg Slovenske demokratske stranke – SDS še stranke Državljanska lista Gregorja Viranta - DLGV, Demokratična stranka upokojujencev Slovenije – DeSUS, Slovenska ljudska stranka – SLS in Nova Slovenija – NSi, se je soočila s problemi v bančnem sektorju in proračunskim primanjkljajem. Že takoj na začetku mandata je vlada napovedala vrsto varčevalnih ukrepov za znižanje proračunskega primanjkljaja in tretji val privatizacije. Predlagani ukrepi so posegli v nadomestila za brezposelne, regres za dopust, porodniški dopust, otroške dodatke, državne praznike, odpravo finančne podpore za mlade družine pri nakupu prvega stanovanja, nižje standarde v izobraževanju, spremembe v zdravstvenem in pokojninskem sistemu ter pri zaposlovanju v javnem sektorju. Sindikati so bili še posebej ogorčeni zaradi napovedi 15-odstotnega linearnega znižanja plač za vse zaposlene v javnem sektorju (Stanojevič v Kavčič 2014). Sindikati so opozarjali vlado, da skuša reševati fiskalno krizo (povečevanje primanjkljaja in zunanjega dolga države) zgolj z zmanjševanjem

javnofinančnih odhodkov in s tem znižanjem plač, pokojnin in socialnih transferjev, nič pa ne naredi na prihodkovni strani (uvedba novih davkov, zlasti večja davčna obremenitev bogatejših, siva ekonomija, nepobrani davki itn.) (Poročilo o delu ZSSS-ja 2012).

Janševa vlada je v začetku leta 2013 pod pritiskom splošnega javnega upora in notranjih pretresov začela razpadati – iz nje so izstopili trije koalicijski partnerji - DL, DeSUS in SLS (Stanojević v Kavčič 2014). 27. februarja ji je bila izglasovana konstruktivna nezaupnica, hkrati s tem pa je bila izvoljena nova predsednica vlade Alenka Bratušek iz Pozitivne Slovenije, ki je oblikovala koalicijsko vlado s Socialnimi demokrati – SD, Državljansko listo – DL in Demokratično stranko upokojencev – DeSUS. V njenem mandatu je maja leta 2013 parlament potrdil vpis fiskalnega pravila v ustavo, po katerem morajo biti prihodki in izdatki proračunov države uravnoteženi, potem pa sprejel še spremembe referendumske ureditve, ki omejujejo pravico do referenduma. Med drugim na referendumu ni več mogoče odločati o zakonih, katerih padeč bi imel javnofinančne posledice (Stanojević in Kanjuo Mrčela 2014, 9). Po mnenju predsednika ZSSS-ja Semoliča so fiskalno pravilo in spremembe referendumske zakonodaje usmerjene proti sindikatom:

Politiki so uveljavili dve ustavni spremembi, ki sta po eni strani zadovoljili zahteve iz Evropske komisije, po drugi strani pa sta namenjeni zmanjšanju vpliva sindikatov. Za nekatere politike je namreč socialno partnerstvo moteče, saj menijo, da bi lahko brez njega hitreje in lažje prišli do reform po meri evropskih institucij in kapitala. Gre za zlato fiskalno pravilo, s katerim želijo zmanjšati proračunski primanjkljaj, kar vodi v krčenje izdatkov za socialne pravice in s tem v konflikte. In ker so želeli preprečiti, da bi se s pomočjo referendumov preverjala volja državljanov, so hkrati uvedli drastične spremembe pogojev za izvedbo referendumov. (Semolič v Priloga A, 2015)

Po odstopu Alenke Bratušek maja leta 2014 s položaja predsednice vlade zaradi poraza na kongresu Pozitivne Slovenije je na predčasnih volitvah 13. julija zmagala Stranka Mira Cerarja s 34,49 odstotka glasov (36 mandatov). Premier Miro Cerar je oblikoval koalicijsko vlado s Socialnimi demokrati – SD (5,98 odstotka glasov ali 6 mandatov) in Demokratično

stranko upokojencev Slovenije – DeSUS (10,8 odstotka glasov ali 10 mandatov), ki je prisegla 16. septembra 2014 (skupaj 52 mandatov).

Vlada in sindikalni pogajalci javnega sektorja so z dogovori o varčevalnih ukrepih za leto 2015 začeli 23. oktobra 2014 in 9. decembra 2014 podpisali dogovor. Od predvidenih dodatnih 127 milijonov evrov (poleg podaljšanja že veljavnih ukrepov v višini 313 milijonov evrov) zmanjšanja stroškov v javnem sektorju jih je vlada dosegla le 30 milijonov, s čimer se je po mnenju GZS-ja praktično odrekla varčevanju v javnem sektorju. Predsednik GZS-ja Samo Hribar Milič je zaradi »popuščanja« vlade sindikatom izrazil dvom v smiselnost sodelovanja v pogajanjih za dveletni socialni sporazum (STA 2014b). GZS so razjezile tudi okoljske dajatve, ki jih je sprejela vlada, zato je skupaj s sindikatom Pergam 22. decembra leta 2014 v Ljubljani pripravil protestni shod, ki se ga je udeležilo okoli 300 udeležencev. Udeleženci protestnega shoda so vlado pozvali, naj takoj umakne vse predloge, ki bodo dodatno obremenili podjetja, poslabšali njihovo konkurenčnost, ogrozili delovna mesta in proizvodnjo (STA 2014i).

7. februarja leta 2015 so se vse sindikalne centrale zasebnega in javnega sektorja združile v protestnem shodu proti privatizaciji podjetij, ki se ga je udeležilo približno 1.000 ljudi, vendar pa je vlada nadaljevala privatizacijske postopke.

14.2 Analiza socialnega sporazuma za obdobje 2015-2016

Socialni partnerji so 5. februarja leta 2015 po 16 krogih pogajanj podpisali socialni sporazum 2015–2016²⁰, s katerim so se dogovorili o 140 ukrepih na 11 ključnih področjih²¹.

---

²⁰ Socialni sporazum so podpisali ministrica za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, predstavniki Združenja delodajalcev Slovenije, Obrtno-podjetniške zbornice Slovenije, Združenja delodajalcev obrti in podjetnikov Slovenije, Trgovinske zbornice Slovenije in predstavniki Zveze svobodnih sindikatov Slovenije, Konfederacije sindikatov javnega sektorja, Neodvisnosti – KNSS, Zveze delavskih sindikatov Slovenije – Solidarnost, Konfederacije sindikatov 90 Slovenije, Konfederacije sindikatov Pergam.

²¹ 11 poglavij se nanaša na: finance, vzdržni model gospodarskega razvoja, nov zagon investicij, javni sektor, zdravstvo, plače, trg dela, pokojninski sistem, izvajanje evropske kohezijske politike, kakovostni sistem vzgoje in izobraževanja, pravno varnost.

Največ pogajalskih težav so imeli socialni partnerji pri pogajanjih o plačah. Pogajanja za nov socialni sporazum so sicer stekla že spomladi 2014, a zaradi padca vlade Alenke Bratušek propadla, znova pa so se pod vlado Mira Cerarja začela 28. novembra. Država je bila torej od leta 2007 pa vse do leta 2015, v obdobju najhujše gospodarske krize, brez dokumenta, ki opredeljuje temeljne zaveze vlade, delodajalcev in delojemalcev za uspešen gospodarski in socialni razvoj na podlagi socialnega miru in stabilnosti.

Socialni sporazum iz leta 2015 je poseben po tem, da ga prvič v zgodovini socialnega sporazumevanja zaradi uvajanja dodatnih energetske dajatev za podjetja in popuščanje vlade javnemu sektorju ni podpisala Gospodarska zbornica Slovenije, hkrati pa se je prvič zgodilo, da je socialni sporazum prenehal veljati še pred potekom veljavnosti. Vse delodajalske organizacije (Združenje delodajalcev Slovenije, Trgovinska zbornica Slovenije, Združenje delodajalcev obrti in podjetnikov ter Obrtno-podjetniška zbornica), ki so ga podpisale, so namreč zaradi spremembe definicije minimalne plače konec leta 2015 odstopile od njega. Delodajalci so ob odstopu opozorili, da gre za kršitev socialnega sporazuma, saj ta določa, da je potrebno o temeljnih vprašanjih s področja delovnopravne zakonodaje, zdravstva in pokojninskega zavarovanja ter plačnega sistema doseči soglasje vseh socialnih partnerjev. Predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič pa jim je odgovoril, da so sindikati ob umiku redefinicije minimalne plače iz socialnega sporazuma povedali, da bo šli »po drugi poti«, vendar so delodajalci to podcenjevali (STA 2015m).

Med pogajanja za sklenitev socialnega sporazuma so se pri vprašanju minimalnih plač sicer vsi strinjali, da ta ostane zakonska kategorija in da se morajo vse z njo povezane spremembe sprejemati v popolnem soglasju med socialnimi partnerji. Nesoglasja so se pojavila pri problemu definicije minimalne plače. Delojemalci so namreč zahtevali postopen izvzem dodatkov za nočno, nedeljsko in praznično delo iz minimalne plače. Delodajalci so trdili, da bo to prizadelo podjetja in panoge, ki so bili že tako v težavah (STA 2014g; 2014h; STA 2015c). Izvzemu dodatkov je bila naklonjena tudi ministrica za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti Anja Kopač Mrak, saj so delavci "težko enako stimulirani, če prejemajo

enako višino plače, ne glede na to, ali delajo ponoči ali preko dneva" (STA 2015f). Sindikati so na koncu zaradi ostrega nasprotovanja delodajalcev odstopili od zahteve, da se v dokument zapiše zavezo o postopnem izvzemu dodatkov iz minimalne plače, a so poudarili, da se bodo za to borili z drugimi sredstvi (STA 2015g).

Sindikati in delodajalci so se razhajali tudi pri vprašanju zagotavljanja realne rasti plač. Sindikati so predlagali, da se upošteva rast življenjskih stroškov in v nekem delu tudi rast produktivnosti dela, vendar po panogah, ne na ravni države (STA 2014g; STA 2014h). Ob tem je imela veliko pomislekov predvsem vlada, ki ji ni, kot je rekel predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič, dišalo usklajevanja plač z rastjo cen življenjskih potrebščin (STA 2015f). Na koncu so se socialni partnerji strinjali z usklajevanjem glede na rast življenjskih potrebščin in deloma s produktivnostjo.

Minister za pravosodje Goran Klemenčič in delodajalci so v okviru poglavja pravna država pristali na dva pomembna predloga sindikatov. Dogovorili so se namreč za spremembo zakona o izvršbi in zavarovanju, tako da v prihodnje ne bo več mogoča izvršba na minimalno plačo in poseg v insolvenčno zakonodajo, s katerim bodo absolutno prednost pri poplačilu terjatev imeli delavci. "Vsi si želimo pravne države, zato to poglavje ni nič bolj v interesu sindikatov kot delodajalcev," je ta del pogajanj komentiral generalni sekretar Združenja delodajalcev Slovenije Jože Smole (STA 2015e). Tik pred podpisom socialnega sporazuma so se tej rešitvi uprli v Obrtno-podjetniški zbornici, češ da mali upniki ne smejo biti izvzeti iz poplačila, saj bodo sicer primorani zapreti svoja podjetja (STA 2015h).

Analiza poročanja STA-ja o pogajanjih za sklenitev socialnega sporazuma za obdobje 2015-2016 je razkrila najspornejše točke pogajanj in izhodiščne predloge vseh treh socialnih partnerjev pri teh točkah. Predstavljamo jih v tabeli 14.2 skupaj s končnimi rešitvami, zapisanimi v dogovoru o politiki plač.

Tabela 14.2: **Kaj je ZSSS dosegel v socialnem sporazumu za obdobje 2015-2016**

Naziv	Predlog delodajalcev	Predlog vlade	Predlog ZSSS in drugih sindikatov	Končni dokument
Razbremenitev gospodarstva	Proti dodatnemu obremenjevanju gospodarstva v letih 2015 in 2016.	Proti dikciji sporazuma, ki bi preprečevala kakršenkoli dvig davkov, prispevkov in drugih dajatev iz gospodarstva v letih 2015 in 2016.		V letu 2015 in 2016 se dosedanje nominalne stopnje davkov, taks, prispevkov in drugih javnofinančnih dajatev ne bodo povečevale niti se uvajale nove, razen v primeru višje sile.
Minimalna plača	Proti izločitvi dodatkov za nedeljsko, praznično in nočno delo iz minimalne plače.	Podpora izločitvi dodatkov iz minimalne plače.	Postopna izločitev dodatkov za nedeljsko, praznično in nočno delo iz minimalne plače.	Umik predloga iz socialnega sporazuma.
Usklajevanje plač		Proti usklajevanju plač z rastjo življenjskih stroškov.	Usklajevanje plač z rastjo življenjskih stroškov in delno tudi z rastjo produktivnosti dela.	Pri pogajanjih o plačah v okviru kolektivnih pogodb dejavnosti se upošteva inflacija in del rasti produktivnosti dela po panogah.
Zakon o izvršbi in insolvenčna zakonodaja	Združenje delodajalcev Slovenije se strinja s predlogom sindikatov glede poplačila delavcev.	Soglasje z obema predlogoma sindikatov.	Izvršba na minimalno plačo ne bo mogoča. Absolutno prednost pri poplačilu terjatev imajo delavci.	Izvršba na minimalno plačo ne bo mogoča. Umik predloga o prednostnem poplačilu delavcev iz sporazuma.

	Obrtno-podjetniška zbornica: Mali upniki ne smejo biti izvzeti iz poplačila terjatev.			
--	---	--	--	--

Vir: Socialni sporazum za obdobje 2015-2016; STA (2015).

Predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič je po podpisu socialnega sporazuma izrazil obžalovanje, da jim ni uspelo rešiti vprašanja minimalne plače že v sporazumu in napovedal nadaljnje ukrepe (STA 2015j). Združenje delodajalcev Slovenije pa je med največje dosežke socialnega sporazuma uvrstilo zavezo vlade, da z izjemo davka na nepremičnine ne bo novih obremenitev gospodarstva, razen v primeru višje sile (2015j).

Na podlagi analize oblikovanja socialnega sporazuma za obdobje 2015-2016 in končnega dokumenta ugotavljamo, da je bil ključni interes ZSSS-ja zaščita najnižje plačanih delavcev prek redefinicije minimalne plače, čemur so se delodajalci odločno uprli, saj je bilo to v nasprotju z njihovim interesom za razbremenitev gospodarstva. Samo Hribar Milič, generalni direktor GZS-ja, je v intervjuju »upor delodajalcev« pojasnil, takole:

Odločnejši obraz smo začeli kazati ne samo zaradi redefinicije minimalne plače, temveč zaradi napovedi, da bo vlada dodatno obremenila gospodarstvo s prispevki, taksami in drugimi dajatvami. Slovensko gospodarstvo je v primerjavi z gospodarstvi drugih članic EU-ja najbolj obremenjeno z dajatvami, zato smo se temu odločno postavili po robu, in ker ni šlo drugače, smo se organizirali na »sindikalni način«. Socialnega sporazuma pa GZS ni podpisal zaradi tega, ker ni prinesel praktično ničesar. (Hribar Milič v Priloga B, 2015)

Analiza družbenopolitičnega konteksta, v katerem je nastajal peti socialni sporazum, razkriva, da so bile po letu 2008 vse vladne koalicije nestabilne in pod močnim mednarodnim vplivom zaradi gospodarske krize. Kot pravi predsednik ZSSS-ja Dušan Semolič (Priloga A, 2015), socialni sporazum leta 2015 ni nastal samo po želji vlade, temveč so prišla priporočila zanj iz

Evropske komisije z namenom stabilizacije odnosov v Sloveniji, ki bi pozitivno vplivala na kapital.

Na podlagi analize virov moči ZSSS-ja ugotavljamo, da je sindikat skušal svoj mobilizacijski kapital okrepiti s povezovalnim kapitalom, to je sodelovanjem z drugimi sindikati (skupen nastop za redefinicijo minimalne plače) in civilnodružbenimi organizacijami v skupnih akcijah. Delodajalci, ki jim je članstvo ravno tako upadlo, pa so skušali ta primanjkljaj nadomestiti z radikalizacijo svoje pogajalske drže. Zlasti to velja za Gospodarsko zbornico Slovenije. Generalni direktor GZS-ja Samo Hribar Milič je v intervjuju glede izkupička delodajalskih organizacij pri pogajanjih za socialni sporazum dejal:

GZS je najmočnejša delodajalska organizacija, imamo tudi največ članov, približno 7.000, ki predstavljajo 60 odstotkov slovenskega gospodarstva. Ko smo izstopili iz pogajanj o socialnem sporazumu za leto 2015, so nekatere delodajalske organizacije skušale s poudarjanjem pomena socialnega sporazuma okrepiti svojo vlogo kredibilnega partnerja v očeh javnosti in pri vladi. Ampak mislim, da so bili sami sebi precej nezvesti, ker če pogledamo, kakšna so bila nekaj mesecev prej njihova pogajalska izhodišča za socialni sporazum in kaj so potem podpisali, vidimo, da so zelo popustili. Nobene davčne razbremenitve, deregulacije, socialne kapice, manjših stroškov dela ... Tega, o čemer smo se skupaj dogovorili, ni bilo v socialnem sporazumu, pa so ga kljub temu podpisali. (Hribar Milič v Priloga B, 2015)

15 Zaključek

Raziskovalna pot, ki nas je vodila od teoretične konceptualizacije politične moči sindikatov do empirične analize določnic te moči na primeru Slovenije in konkretno ZSSS-ja ter socialnih sporazumov, je končana. Čas je, da preverimo hipotezi, ki sta nas usmerili k analizi virov moči ZSSS-ja, oblikovanja socialnih sporazumov in družbenopolitičnega konteksta, v katerem so nastajali. Prva hipoteza implicira predpostavko, da tvorita spremenljivki »viri moči ZSSS-ja« in »družbenopolitični kontekst« dialektično celoto, kar pomeni, da lahko moč ZSSS-ja pri oblikovanju socialnih sporazumov ugotovljamo le prek sočasnega proučevanja obeh spremenljivk, pri čemer je družbenopolitični kontekst pomembnejši dejavnik. Druga hipoteza predpostavlja prevladujočo moč ZSSS-ja med socialnimi partnerji v procesu oblikovanja socialnih sporazumov.

Na podlagi ugotovitev, pridobljenih iz analize virov moči ZSSS-ja, socialnih sporazumov in družbenopolitičnega konteksta, smo prvo hipotezo potrdili, drugo pa zavrnili.

Izkazalo se je, da je ZSSS uspešno uveljavljal svoje ključne interese pri oblikovanju socialnih sporazumov predvsem zaradi dveh virov moči, mobilizacijskega kapitala (članstvo in njegova akcijska moč) in po letu 2005 tudi povezovalnega kapitala (sodelovanje z drugimi sindikati in civilnodružbenimi skupinami v skupnih akcijah). Vendar pa mobilizacijski in povezovalni kapital nista bila najpomembnejši valuti politične menjave sama po sebi, temveč zaradi specifičnega družbenopolitičnega konteksta prvih štirih socialnih sporazumov: šibkih oziroma nestabilnih vlad in/ali vlad, ki so se soočale z bližnjimi volitvami, zaradi visoke inflacije in razmeroma močnih, a popustljivih delodajalcev, katerih ključni interes je bil socialni mir. Pri zadnjem, petem socialnem sporazumu, se je položaj spremenil: v okoliščinah okrepljenega pritiska mednarodnih finančnih institucij, nizke inflacije in naraščajočega javnega dolga ZSSS-ju kljub še vedno relativno močnemu mobilizacijskemu in povezovalnemu potencialu

ni uspelo uveljaviti ključnega interesa v socialnem sporazumu zaradi odločnega nasprotovanja oslabljenih delodajalskih organizacij, ki so radikalizirale svoja pogajalska izhodišča.

Viri moči torej le delno pojasnjujejo (ne)uspešnost ZSSS-ja pri uveljavljanju interesov v okviru pogajanj za socialni sporazum, kot je trdil že npr. Kingdon (2003). Če hočemo v celoti razumeti vlogo ZSSS-ja v javnopolitičnem procesu, moramo, tako kot pravita npr. Howlett in Ramesh (2003), obravnavati tudi družbenopolitični kontekst, v katerem sindikat deluje (in v okviru tega konteksta značilnosti delodajalcev, ki predstavljajo nasprotne interese).

Na teh spoznanjih utemeljena ugotovitev je lahko dobro izhodišče za nadaljnje znanstveno proučevanje socialnega partnerstva kot javnopolitičnega omrežja: v praksi je moč v socialnem partnerstvu - v nasprotju s teoretičnimi predpostavkami (npr. Bohinc 2000) - porazdeljena neenakomerno, in se spreminja glede na vire moči, s katerimi socialni partnerji razpolagajo, in predvsem glede na značilnosti družbenopolitičnega konteksta. Govorimo o pluralističnih prvinah v sicer neokorporativistični instituciji socialnega partnerstva (Lukšič 1994).

Podrobnejši pregled analize virov moči ZSSS-ja razkriva, da ZSSS razpolaga z več viri moči, kar je sicer ena od glavnih teoretičnih predpostavk za uspešnost interesne skupine pri uveljavljanju interesov v procesu oblikovanja javnih politik (Ippolito in Walker 1980; Grdešič 1995). Na primeru ZSSS-ja lahko potrdimo ugotovite npr. Howletta in Ramesha (2003), da je članstvo najpomembnejši vir moči interesne skupine, kar potrjuje tudi Semolič (Priloga A 2015). ZSSS ima kljub procesom desindikalizacije še vedno upoštevanja vredno število članov, okoli 150.000. Kot je pokazala analiza, ZSSS v socialnem partnerstvu torej kot valuto politične menjave uporablja predvsem mobilizacijski kapital, ki ga od leta 2005, ko je znova zabeležil večji padec članstva, kombinira s povezovalnim kapitalom. Povezovalni kapital, zlasti zunanji, ki je bil v 90. letih izrazito nizek, ima zdaj po eni strani negativen predznak zaradi procesov fragmentacije sindikatov, po drugi strani pa prek sodelovanja z drugimi sindikati in civilnodružbenimi organizacijami vse bolj pridobiva pomen strateškega vira ZSSS-ja. Trditev Wilsona (1995, 275), da so istorodne interesne skupine naklonjene oblikovanju koalicij, če so njihovi viri moči ogroženi, se je, kot je razkrila naša analiza, v

primeru slovenskih sindikatov potrdila. Pomembno je tudi, da je ZSSS imel in še vedno ima stabilne finančne vire, ki so pogoj za organizacijsko, kadrovsko in strokovno usposobljenost sindikata, medtem ko ima moralni kapital večja nihanja: vrh je dosegel v obdobju od leta 1998 do leta 2005.

Vendar pa lahko z viri moči, kot smo že ugotovili, le delno razložimo (ne)moč ZSSS-ja pri oblikovanju socialnih sporazumov. Ta je odvisna predvsem od notranjega in mednarodnega družbenopolitičnega konteksta, ki določata, kot pravita Molina in Rhodes (2002), s katerimi viri moči bodo interesne skupine sodelovale v politični menjavi, če sploh. Medtem ko so nastajanje prvih štirih socialnih sporazumov zaznamovale šibke in nestabilne vlade, visoka inflacija in popustljivi delodajalci, so na neuspeh ZSSS-ja pri petem socialnem sporazumu, kot je razkrila naša analiza, vplivali predvsem zaradi izgube članstva »prebujeni« delodajalci. Do leta 2006 so delodajalci v imenu socialnega miru in boja proti visoki inflaciji popuščali sindikatom. Generalni direktor GZS-ja Samo Hribar Milič (Priloga B, 2015) je strah vlade in delodajalcev pred akcijsko močjo sindikatov strnil takole: »Včasih smo potrebovali stabilnost. Predvsem stabilnost. Menili smo, da moramo popuščati sindikatom, ker lahko s svojimi ravnanji ustavijo državo in povzročijo veliko škodo.«

Po letu 2006, ko je bilo odpravljeno obvezno članstvo GZS-ja, so se začela kazati prva znamenja radikalizacije delodajalcev, ki je dosegla vrhunec prav pri oblikovanju petega socialnega sporazuma leta 2015. Ta je prvi v zgodovini slovenskega socialnega partnerstva, ki ga GZS ni podpisal, in prvi, ki je zaradi odstopa vseh delodajalskih organizacij nekaj mesecev po podpisu padel še pred potekom veljavnosti. Semolič (Priloga A, 2015) pojasnjuje, da delodajalske organizacije, ki niso dovolj močne, v želji da bi pridobile in ohranile članstvo, radikalizirajo svoj odnos do sindikatov in njihovih predlogov. Kompromis, ki ga zahteva socialno partnerstvo, je po njegovem namreč privilegij močnega, ne šibkega.

Odvisnost (ne)moči interesne skupine od mednarodnega družbenopolitičnega konteksta, o kateri govorita npr. Howlett in Ramesh (2003), se razkriva zlasti pri oblikovanju tretjega in petega socialnega sporazuma. Tretji socialni sporazum je namreč nastajal tik pred vključitvijo

v evropske integracije, ko so socialni partnerji svoje pogajalske predloge konsenzualno podredili izpolnjevanju maastrichtskih kriterijev, peti socialni sporazum pa v času gospodarske krize, ko so se vlade, ne glede na njihovo politično usmeritev, uklonile pritiskom mednarodnih inštitucij.

Ali, kot pravi Fink Hafner (2001, 1229), na eni strani vlade s krepitvijo evropskih povezav in gospodarske krize izgubljajo suverenost pri oblikovanju javnih politik, po drugi strani pa pridobivajo moč v razmerju do nacionalnih parlamentov in socialnih partnerjev. To ugotovitev ilustrirata primera uvedbe zlatega fiskalnega pravila in sprememb referendumske zakonodaje – obema so sindikati močno nasprotovali.

Analiza oblikovanja socialnih sporazumov je razkrila ključne interese ZSSS-ja pri oblikovanju sporazumov. Pri prvih dveh socialnih sporazumih, ki sta nastajala v času zaostrenih gospodarskih razmer v Sloveniji, je bil ključni interes ZSSS-ja zaščita delavcev z najnižjimi plačami. Pri tretjem socialnem sporazumu 2003-2005 je težko izpostaviti ključni interes ZSSS-ja, saj je sindikat svoje interese prilagodil zahtevam včlanitve v EU in evroobmočje. Pogajanja za četrti socialni sporazum 2007-2009 so potekala v času gospodarske konjunktore, zato se je ZSSS pri pogajanjih kljub visoki inflaciji zavzel zlasti za odpravo restriktivne plačne politike, zvišanje plač in odpravo predloga o enotni davčni stopnji. Pri petem socialnem sporazumu za obdobje 2015-2016, ki je nastajal še vedno v kontekstu gospodarske krize in njenih posledic, pa je ZSSS z redefinicijo minimalne plače znova izpostavil potrebo po zaščiti najslabše plačanih delavcev.

Naše ugotovitve o odvisnosti politične moči ZSSS-ja (uspešnost pri uveljavljanju ključnih interesov ZSSS-ja) od virov moči in značilnosti družbenopolitičnega konteksta socialnih sporazumov shematično predstavljamo v tabeli 15.1.

Tabela 15.1: Viri moči ZSSS-ja, družbenopolitični kontekst socialnih sporazumov in (ne)uveljavitev ključnih interesov ZSSS-ja

Socialni sporazum	Viri moči ZSSS-ja	Družbenopolitični kontekst socialnih sporazumov	Ključni interes ZSSS-ja pri pogajanjih	(Ne)uveljavitev ključnega interesa
Socialni sporazum 1995	Močan mobilizacijski kapital, šibek povezovalni kapital.	Visoka inflacija, visoka brezposelnost, šibka vlada.	Zaščita delavcev z najnižjimi plačami.	Uveljavljen (najnižja mesečna plača in regres).
Socialni sporazum 1996	Močan mobilizacijski kapital, šibak povezovalni kapital.	Visoka inflacija, manjšinska vlada, predvolilno leto.	Zaščita najnižje plačanih delavcev.	Uveljavljen (minimalna plača in regres).
Socialni sporazum 2003-2005	Močan mobilizacijski in moralni kapital.	Leto pred vstopom v EU vsi maastrichtski kriteriji, razen inflacije, izpolnjeni; predvolilno leto.	Stoodstotna uskladitev vseh plač z rastjo inflacije.	Ni uveljavljen. Hkrati pristanek ZSSS-ja, da plače rastejo za eno odstotno točko počasneje od rasti produktivnosti.
Socialni sporazum 2007 -2009	Velik padec članstva, a še vedno relativno velika akcijska moč, naraščanje povezovalnega kapitala.	Visoka inflacija, najvišja gospodarska rast, predvolilno leto, ukinitve obveznega članstva v GZS-ju, prva znamenja radikalizacije delodajalcev in sindikatov. Rast članstva sindikatov v javnem sektorju in spremembe pravilnika ESS-ja leta 2007.	Odprava restriktivne plačne politike – usklajevanje plač z inflacijo in delom rasti produktivnosti. ----- Odprava predloga o enotni davčni stopnji.	Uveljavljen, a kmalu po sprejetju sporazuma znova o usklajevanju plač. ----- Uveljavljen.

Socialni sporazum 2015-2016	Upad finančnega in moralnega kapitala, nespremenjena mobilizacijski in povezovalni kapital.	Gospodarska kriza z naraščajočima proračunskim primanjkljajem in javnim dolgom, pritisk mednarodnih finančnih ustanov, nestabilne vlade, radikalizacija delodajalcev.	Zaščita delavcev z najnižjimi plačami prek redefinicije minimalne plače.	Ni uveljavljen. Pokaže se moč delodajalcev, ki so temu nasprotovali
------------------------------------	---	---	--	---

Vir: Lastna analiza (2016).

Če po metodi indukcije z zavedanjem metodoloških omejitev posplošimo naša spoznanja o moči ZSSS-ja pri pogajanjih o socialnih sporazumih na raven politične moči sindikatov v slovenski družbi, ugotavljamo, da so sindikati še vedno vplivne interesne organizacije, kar potrjujeta tudi Stanojević in Kanjuo Mrčela (2014), vendar pa njihova politična moč zaradi spremenljivih virov moči, predvsem pa spremenljivega družbenopolitičnega konteksta ni konstanta.

Domnevamo lahko, da bo (ne)moč slovenskih sindikatov v prihodnosti vse bolj določal mednarodni družbenopolitični kontekst. Po eni strani je namreč, kot ugotavlja Kotar (2007), vse več javnih problemov mogoče rešiti le na nadnacionalni ravni, po drugi strani pa se zaradi procesov globalizacije krepi pritisk mednarodnih političnih in finančnih inštitucij na nacionalna gospodarstva. To ugotovitev dobro ilustrirajo Semoličeve (Priloga A, 2015) besede, da socialni sporazum leta 2015 ni nastal samo po želji vlade, temveč so prišla priporočila iz Evropske komisije z namenom stabilizacije odnosov v Sloveniji.

V takšnem družbenopolitičnem kontekstu bo uspešnost sindikatov pri uveljavljanju interesov odvisna ne samo od števila članov, temveč vse bolj od povezovalnega kapitala in skupnih akcij ne samo v domači, temveč tudi v mednarodni politični areni. Ali, kot bi rekel Cerny (2002), od prilagodljivosti oziroma sposobnosti sindikatov, da delujejo v različnih zaveznih, na različnih ravneh in v različnih smereh.

16 Literatura

Avdagic, Sabina. 2011a. The Conditions for Pacts. A Fuzzy-Set Analysis of the Resurgence of Tripartite Concertation. V *Social Pacts in Europe: Emergence, Evolution and Institutionalization*, ur. Sabina Avdagic, Martin Rhodes in Jelle Visser, 17–42. New York: Oxford University Press.

--- 2011b. The Emergence of Social Pacts Analysing Negotiation Processes and Bargaining Outcomes. V *Social Pacts in Europe: Emergence, Evolution and Institutionalization*, ur. Sabina Avdagic, Martin Rhodes in Jelle Visser, 45–60. New York: Oxford University Press.

Banka Slovenije. Dostopno prek: <https://www.bsi.si/> (15. junij 2014).

Blöm-Hansen, Jens. 2001. Organized interests and the state: A disintegrating relationship? Evidence from Denmark. *European Journal of Political Research* 39: 391–416.

Bohinc, Rado. 2000. *Nova delovna razmerja. Kolektivna delovna razmerja in pogodba o zaposlitvi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Cerar, Gregor. 2015. Intervju z Ajdo Pistotnik: "Pri reševanju krize smo poslušali tuje akterje in implementirali, kar so nam svetovali". Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/slovenija/pri-resevanju-krize-smo-poslusali-tuje-akterje-in-implementirali-kar-so-nam-svetovali/377448> (30. oktober 2015).

Cerny, Philip G. 2002. *Globalization at the micro level: The uneven pluralization of world politics*. Manchester papers in politics: CIP series 5/2002. Dostopno prek: [http://ducis.jhfc.duke.edu/wp-content/uploads/archive/documents/\(Neo\)pluralism.BISA-Duke.doc.pdf](http://ducis.jhfc.duke.edu/wp-content/uploads/archive/documents/(Neo)pluralism.BISA-Duke.doc.pdf) (27. maj 2014).

Cox, Terry. 2007. State and Organized Interests in Post-Communist Hungarian Politics, *Perspectives on European Politics and Society* 8 (2): 212–228.

D'Antonio, William V. in Howard J. Erlich. 1961. Democracy in America: Retrospect and Prospect. V *Power and Democracy in America*, ur. William V. D' Antonio in Howard J. Ehrlich. Indiana: University of Notre Dame Press.

Della Porta, Donatela. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Založba Sophia.

Dernovšek, Igor. 2007. Podpisan socialni sporazum. *Dnevnik*, 3. oktober. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/272409> (20. oktober 2015).

--- 2012. *Sindikati so v petih letih izgubili kar tretjino članstva*. Dostopno prek: <https://www.dnevnik.si/1042551766> (4. september 2015).

- Dogovor o politiki plač v gospodarstvu za leto 1994.* Ur. l. RS 23/1994 (6. maj 1994).
- Dogovor o politiki plač in drugih zaposlenih v gospodarstvu.* Ur. l. RS 22/1995 (22. april 1995).
- Dogovor o politiki plač za obdobje 2002-2004.* Ur. l. RS 52/2002 (14. junij 2002).
- Dokumenti II. kongresa Zveze svobodnih sindikatov Slovenije.* 1994. Ljubljana: ČZP Enotnost.
- Dokumenti 3. kongresa Zveze svobodnih sindikatov Slovenije.* 1998. Ljubljana: Predsedstvo Zveze svobodnih sindikatov Slovenije.
- Dokumenti 4. kongresa Zveze svobodnih sindikatov Slovenije.* 2002. Ljubljana: Predsedstvo ZSSS.
- Dokumenti 5. kongresa Zveze svobodnih sindikatov Slovenije.* 2008. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije.
- Dokumenti 6. kongresa Zveze svobodnih sindikatov Slovenije.* 2012. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije.
- Donaghey, Jimmy in Paul Teague. 2005. The persistence of social pacts in Europe. *Industrial Relations Journal* 36 (6): 478–493.
- Državna volilna komisija.* Dostopno prek: <http://www.dvk-rs.si/index.php/si/> (25. maj 2015).
- Dunn, William N. 2008. *Public Policy Analysis: An introduction.* New Jersey: Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs.
- Dye, Thomas R. 1995. *Understanding public policy.* New Jersey: Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs.
- Eurostat.* Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/eurostat> (18. september 2015).
- Feldmann, Magnus. 2013. *Coalitions and Corporatism: The Slovenian Political Economy and the Crisis. Government and Opposition.* Dostopno prek: <http://speri.dept.shef.ac.uk/wp-content/uploads/2013/06/Gov-and-Opp-forthcoming.pdf> (25. maj 2015).
- Fink Hafner, Danica. 1994. Sindikati v procesu oblikovanja politik. *Družboslovne razprave* 10 (17–18): 30–46.
- 1998a. Raziskovanje policy omrežij. *Teorija in praksa* 35 (5): 816–829.

--- 1998b. (Pre)oblikovanje policy omrežij v kontekstu demokratičnega prehoda – slovenski primer. *Teorija in praksa* 35 (5): 830–549.

--- 1998c. Organized interests in the policy-making process in Slovenia. *Journal of European Public Policy* 5 (2): 285–302.

--- 2000. Evropsko povezovanje interesnih skupin in javne politike v Sloveniji. *Teorija in praksa* 37 (1): 82–95.

--- 2001. Analiza politik – akterji, modeli in načrtovanje politike skupnosti. V *Jadranje po nemirnih vodah managementa nevladnih organizacij*, ur. Dejan Jalovec, 53–63. Ljubljana: Radio Študent. Dostopno prek: <http://old.radiostudent.si/projekti/ngo/teksti/virtuNGO.pdf> (10. marec 2015).

--- 2007. Znanost »o« javnih politikah in »za« javne politike. V *Uvod v analizo politik: Teorije, koncepti, načela*, ur. Danica Fink Hafner, 9–30. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2011. Vloga svetovne gospodarske krize pri spreminjanju razmerij moč v nacionalnih političnih sistemih. *Teorija in praksa* 48: 1223–1241.

Fink Hafner, Danica in Alenka Krašovec. 2005. Is consultation everything? The influence of interest groups on parliamentary working bodies in Slovenia. *Sociologički časopis* 41 (3): 401–421.

Grdešić, Ivan. 1995. *Političko odlučivanje*. Zagreb: Alinea.

--- 2006. *Osnove analize javnih politika*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Guardiancich, Igor. 2012. The Uncertain Future of Slovenian Exceptionalism. *East European Politics and Societies* 26 (2) : 380–399.

Hague, Rod in Martin Harrop. 2007. *Comparative Government and Politics: An introduction*. Palgrave Macmillan.

Hague, Rod, Martin Harrop in Shaun Breslin. 2001. *Komparativna vladavina i politika. Uvod*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Hays, R. Allen in Melvin I. Urofsky. 2001. *The Role of Interest Groups*. Office of International Information Programs, U.S. Department of State. Dostopno prek: <http://www.ait.org.tw/infousa/zhtw/DOCS/Demopaper/dmpaper9.html> (30. april 2015).

Heywood, Andrew. 2004. *Political Theory: An Introduction*. Palgrave Macmillan.

Hill, Michael. 2009. *The Public Policy Process*. Harlow: Pearson Education.

Howlett, Michael in M. Ramesh. 2003. *Studying public policy: Policy cycles and policy subsystems*. Ontario: Oxford University Press.

Ippolito, S. Dennis in Thomas G. Walker. 1980. *Political Parties, Interest Groups and Public Policy*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, inc.

Kavčič, Franček. 2004. *Ekonomsko-socialni svet 1994-2004*. Dostopno prek: www.socialnidialog.si/UserFiles/File/publikacijaFK.pdf (10. avgust 2015).

--- 2014. *Ekonomsko-socialni svet 2004-2014*. Dostopno prek: [http://www.ess.si/ess/ess-si.nsf/c7c1db093afdbbffc12578020059cc52/7cbcd2e1f1219618c12578aa0030b481/\\$FILE/ESS_2004_2014_za%20splet.pdf](http://www.ess.si/ess/ess-si.nsf/c7c1db093afdbbffc12578020059cc52/7cbcd2e1f1219618c12578aa0030b481/$FILE/ESS_2004_2014_za%20splet.pdf) (12. avgust 2015).

Kingdon, John. W. 2003. *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. Longman Classics in Political Science.

Kocmur, Majda. 1995. Izkušnje socialnega partnerstva v Sloveniji po letu 1990 z vidika delodajalcev. V *Interesna združenja in lobiranje*, ur. Igor Lukšič, 221–234. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.

Košak, Klemen. 2014. Intervju z Branimirjem Štrukljem: Sindikati smo bili preveč kooperativni. *Mladina* (5. december).

Kotar, Mirjam. 2007. Država kot javnopolitični igralec. V *Uvod v analizo politik: Teorije, koncepti, načela*, ur. Danica Fink Hafner, 69–86. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Krašovec, Alenka. 2002. *Oblikovanje javnih politik: Primer kulturnih politik v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Krašovec, Alenka in Ladislav Cabada. 2013. Kako smo si različni: značilnosti vladnih koalicij v Sloveniji, Češki republiki in na Slovaškem. *Teorija in praksa* 50 (5–6): 717–735.

Kšela, Tomaž. 1911. Intervju s Frančkom Kavčičem: *Do pokopa socialnega partnerstva ni daleč*. Dostopno prek: <http://www.socialnidialog.si/> (5. maj 2015).

Kustec Lipicer, Simona. 2007. Javnopolitična omrežja. V *Uvod v analizo politik: Teorije, koncepti, načela*, ur. Danica Fink Hafner, 87–101. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lajh, Damjan in Simona Kustec Lipicer. Proces oblikovanja in izvajanja javnih politik. V *Uvod v analizo politik: Teorije, koncepti, načela*, ur. Danica Fink Hafner, 125– 143. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lipnik, Karel in Novica Mihajlovič. 2014. V NLB imajo najuspešnejši sindikat. *Finance* (27. maj).

Lukić, Goran. 2014. *Annual Review of Labour Relations and Social Dialogue in South East Europe: Slovenia*. Beograd: Friedrich-Ebert-Stiftung Regional Project for Labour Relations and Social Dialogue in South East Europe. Dostopno prek: http://www.fesmoe.eu/en/publications_project_south.php (6. junij 2015).

Lukšič, Igor. 1994. *Liberalizem versus korporativizem*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

--- 1995. Interest organisation in the field of social partnership. V *Interesna združenja in lobiranje*, ur. Igor Lukšič, 205–220. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.

--- 1997. Changing Patterns of Social Partnership. V *Making a New Nation: The Formation of Slovenia*, ur. Danica Fink Hafner in John R. Robbins, 106–113. Aldershot : Dartmouth Publishing Company Limited.

--- 2001. *Corporatism packed in pluralist ideology: The Case of Slovenia*. Dostopno prek: <http://www.er.uqam.ca/nobel/sociopo/docs/eisfeld.pdf> (25. januar 2015).

--- 2013. *Politična kultura: Političnost morale*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Mandič, Srna. 1998. Stanovanjska politika in policy-omrežje. *Teorija in praksa* 35 (5): 895–917.

Mansfeldova, Zdenka. 2008. *Europeanization and multilevel employee interest representation*. 38. Svetovni kongres Mednarodnega inštituta za sociologijo, Budimpešta. Dostopno prek: http://kvalitazivota.vubp.cz/prispevky/europeanization_and_multilevel_employee_interest-mansfeldova.pdf (5. maj 2015).

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve Republike Slovenije. 2013. *Seznam reprezentativnih sindikatov*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/delovna_razmerja_in_pravice_iz_dela/socialno_partnerstvo/seznam_reprezentativnih_sindikato_v/ (21. januar 2014).

Molina, Oscar in Martin Rhodes. 2002. Corporatism: The past, Present, and Future of a Concept. *Annual Review of Political Science* 5: 305–331.

Morozov, Sebastjan. 2015. Intervju z Aleksandrom Zalaznikom: Včasih težko razumemo, zakaj so sindikati v pogajanjih z vlado močnejši od gospodarstvenikov. *Dnevnik* (15. april).

Mrčela, Aleksandra Kanjuo. 2005. *Social dialogue capacity building in Slovenia*. Workshop on Social Dialogue Capacity Building for the new EU Member States. Bukarešta, 15–16. Dostopno prek: <http://www.socialndialog.si/UserFiles/File/Capacity%20for%20Social%20Dialogue%20Report%20Slovenia.pdf> (28. april 2015).

Nahtigal, Matjaž. 2004. Ustavna demokracija in vloga predsednika republike. *Javna uprava* 40 (2): 357–373.

Olson, Mancur. 1971. *The logic of collective action. Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge: Harvard University Press.

Pavlović, Vukašin. 2011. Moč i političko odlučivanje. *FNP* 6: 87–104. Dostopno prek: <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/Vuka%C5%A1in-Pavlovi%C4%87-Mo%C4%87-i-politi%C4%8Dko-odlu%C4%8Divanje.pdf> (10. april 2015).

Poročilo o delu Zveze svobodnih sindikatov Slovenije in njenih organov med 2. in 3. kongresom. 1998. Ljubljana: Svet Zveze svobodnih sindikatov Slovenije.

Poročilo o delu Zveze svobodnih sindikatov Slovenije med 3. in 4. kongresom. 2002. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije.

Poročilo o delu Zveze svobodnih sindikatov Slovenije med 4. in 5. kongresom. 2007. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije.

Poročilo o delu Zveze svobodnih sindikatov Slovenije med 5. in 6. kongresom. 2012. Dostopno prek: http://www.sindikat-zsss.si/attachments/article/822/porocilo%20med%205%20in%206%20kongresom_koncno.pdf (1. september 2015).

Pravila delovanja Ekonomsko-socialnega sveta. Ur. l. RS 82/2007. Dostopno prek <https://www.uradni-list.si/1/content?id=82155> (20. julij 2015).

Predsednik vlade Republike Slovenije. 2015. *Vlada s socialnimi partnerji podpisala socialni sporazum 2015-2016*. Dostopno prek: http://www.kpv.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/225/7639/da0535948fb6de1086cbabdd010f32d2/ (28. december 2015).

Program Zveze svobodnih sindikatov Slovenije. 2012. Dostopno prek: http://www.sindikat-zsss.si/attachments/article/822/program_6kongres%20zsss_koncno.pdf (10. september 2015).

Rhodes, Martin. 1996. The Political Economy of Social Pacts: »Competitive Corporatism« and European Welfare Reform. V *The New Politics of the Welfare State*, ur. Paul Pierson, 165–194. Oxford University Press.

Rugelj, Bojana. 2016. Intervju s Samom Hribarjem Miličem: »Problem Slovenije ni nepravilna razdelitev bogastva, ampak to, da premalo ustvarimo«. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/gospodarstvo/problem-slovenije-ni-nepravilna-razdelitev-bogastva-ampak-to-da-premalo-ustvarimo/382797> (19. januar 2016).

--- 2016. Intervju z Dušanom Semoličem: »Dokler bo obstajal kapital, bo obstajala tudi potreba po sindikatih«. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/gospodarstvo/dokler-bo-obstajal-kapital-bo-obstajala-tudi-potreba-po-sindikatih/383586> (22. januar 2016).

Rupar, Ana. 2015. *Skrbijo le za svojo korist, veliko govorijo in nič ne naredijo*. Dostopno prek: http://www.siol.net/novice/slovenija/2015/10/episcenter_sindikati_javnega_sektorja.aspx (25. november 2015).

Rus, Veljko in Niko Toš. 2005. *Vrednote Slovencev in Evropejcev. Analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Shively, W. Phillips. 1995. *Power and Choice.: An introduction to political science*. New York: McGraw-Hill, inc.

Slovensko javno mnenje – SJM 2013. *Pregled sumarnih rezultatov, medčasovna primerjava. Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij*. Ljubljana: FDV (za interne potrebe).

Smith, Martin J. 1993. *Pressure, Power and Policy*. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.

Socialni sporazum za leto 1995. 1995. Ur.l. RS 22/1995.

Socialni sporazum za leto 1996. 1996. Ur.l. RS 29/1996.

Socialni sporazum za obdobje 2003 – 2005. Ur. l. RS 40/2003.

Socialni sporazum za obdobje 2007 – 2009. Ur. l. RS 93/2007

Socialni sporazum za obdobje 2015 – 2016. Ur. l. RS 29/2015.

STA. 1994a. *ZSSS bo podpisala tarifno prilogo in dogovor o plačah* (22. april).

--- 1994b. *Peterletov odstop - šesti v Drnovškovi vladi* (16. september).

--- 1995a. *Drnovšek: Vlada želi vzpostaviti socialni sporazum za leto 1995* (3. januar).

--- 1995b. *Združenje delodajalcev pripravilo pogajalske usmeritve* (18. januar).

--- 1995c. *ZSSS: "Največji problem so najnižje plače"* (23. januar).

- 1995d. *Zbornica o določitvi najnižje plače* (31. januar).
- 1995e. *Tomšič: "Minimalna plača naj ne bo manjša od 47.500 SIT* (3. februar).
- 1995f. *Predvidoma 10. marca sprejem dogovora o letošnji politiki plač* (15. februar).
- 1995g. *ZSSS je pripravljena podpisati socialni sporazum, ne pa tudi dogovora o politiki plač 95* (14. marec).
- 1995h. *Združenje delodajalcev o sprejemu socialnega sporazuma* (14. marec).
- 1995i. *Socialni sporazum in dogovor o politiki plač naj bi socialni partnerji podpisali 23. marca* (17. marec).
- 1995j. *GZS pripravljena podpisati socialni sporazum* (30. marec).
- 1995k. *Svet ZSSS odločno zavrnil podpis dogovora o politiki plač* (30. marec).
- 1995l. *Socialni sporazum '95 je podpisan - dogovor o plačah in kolektivna pogodba pa nista* (31. marec).
- 1995m. *Socialni partnerji podpisali dogovor o politiki plač in tarifno prilogo 95* (13. april).
- 1995n. *Tema tedna. Podpisana temeljna dokumenta o politiki plač* (15. april).
- 1996a. *Združena lista izstopila iz koalicije* (26. januar).
- 1996b. *Nasprotna stališča partnerjev do socialnega sporazuma* (14. marec).
- 1996c. *Za jutri napovedan podpis socialnega sporazuma* (28. maj).
- 1996d. *Socialni partnerji podpisali socialni sporazum* (29. maj).
- 2002a. *ZSSS od socialnega sporazuma pričakuje spremembe na področju politike plač* (11. februar).
- 2002b. *UO GZS: Pred sprejetjem plačnega modela določiti smer plačne politike* (10. april).
- 2002c. *Še brez dogovora glede usklajevanja plač z rastjo življenjskih stroškov* (16. maj).

- 2002d. *Socialni partnerji glede načina t.i. eskalacije še vztrajajo pri svojih predlogih* (24. maj).
- 2002e. *Socialni partnerji končali pogajanja o plačni politiki* (4. junij).
- 2002f. *Socialni partnerji letos niso uspeli skleniti socialnega sporazuma* (25. december).
- 2003a. *Sindikati za zastoj pogajanj o plačah in socialnem sporazumu krivijo GZS. Ta vse očitke zavrača* (2. april).
- 2003b. *Davčna in plačna politika končno pod streho* (9. april).
- 2003c. *Socialni partnerji parafirali socialni sporazum* (15. april).
- 2003d. *Vlada potrdila predlog socialnega sporazuma za obdobje od leta 2003 do konca leta 2005* (18. april).
- 2003e. *Socialni partnerji bodo v torek podpisali socialni sporazum za obdobje od 2003 do 2005* (20. april).
- 2003f. *Podpisan socialni sporazum za obdobje od leta 2003 do konca leta 2005* (22. april).
- 2006a. *Pogajanja o prihodnjem socialnem sporazumu ali enotni davčni stopnji?* (2. januar).
- 2006b. *ZSSS za letos upa na sprejem socialnega sporazuma* (4. januar).
- 2006c. *Davčna politika v središču pogajanj o socialnem sporazumu* (6. januar).
- 2006d. *Socialni partnerji v ponedeljek prvič o novem socialnem sporazumu* (8. januar).
- 2006e. *Vsebina pogajanj o socialnem sporazumu ostaja odprta* (9. januar).
- 2006f. *GZS: Socialni sporazum naj zagotovi dinamično gospodarsko rast* (27. januar).
- 2006g. *Socialni partnerji uskladili načela novega davčnega sistema* (6. marec).
- 2006h. *Socialni partnerji danes tudi o enotni davčni stopnji pri DDV* (20. marec).
- 2006i. *Začela so se usklajevanja za spremembe zakona o delovnih razmerjih* (9. maj).
- 2006j. *Pogajanja o socialnem sporazumu partnerji končali nezadovoljni* (15. maj).
- 2006k. *Na pogajanju o socialnem sporazumu še vedno brez napredka* (5. junij).

- 2006l. *Poglavje o trgu dela in zaposlovanju danes morda pod streho* (12. junij).
- 2006m. *Delodajalci za odpravo dodatka na delovno dobo* (7. julij).
- 2006n. *Semolič o vzrokih za zastoj pogajanj o socialnem sporazumu* (13. julij).
- 2006o. *Sindikati zadovoljni s predlaganimi davčnimi spremembam* (30. avgust).
- 2007a. *Delodajalci proti usklajevanju plač s splošno produktivnostjo* (11. februar).
- 2007b. *Socialni partnerji znova običali pri socialni varnosti* (21. februar).
- 2007c. *Socialni partnerji parafirali sporazum* (26. julij).
- 2007d. *Podpisali socialni sporazum 2007-2009* (2. oktober).
- 2012a. *Sindikati po Evropi za zaposlovanje in socialno pravičnost* (29. februar).
- 2012b. *Slovenija pred novimi množičnimi demonstracijami* (15. november).
- 2012c. *Janša ob čestitki Pahorju napovedal predloge za spremembe političnega sistema* (2. december).
- 2014a. *Cerar pred sindikalisti izrazil željo po dialogu, ti skeptični zaradi privatizacije in varčevanja* (14. november).
- 2014b. *Optimizem glede časovnice sprejemanja socialnega sporazuma nekoliko splahnel* (17. december).
- 2014c. *Upanja na sklenitev socialnega sporazuma v letošnjem letu ni več* (19. december).
- 2014d. *Protest proti okoljskim dajatvam: Če bo šlo gospodarstvu bolje, bo šlo bolje vsem* (23. december).
- 2015a. *Socialni dialog: Leto 2014 zaznamovale obremenitve gospodarstva in varčevalna politika* (3. januar).
- 2015b. *Socialni partnerji zblížali stališča glede davkov, plačna vprašanja ostajajo odprta* (6. januar).
- 2015c. *V socialnem sporazumu rešena osrednja vprašanja pravne države in zdravstva* (13. januar).

--- 2015d. *Uskladitev socialnega sporazuma danes preprečil spor o minimalni plači* (16. januar).

--- 2015e. *Slovenija tik pred petim socialnim sporazumom v svoji zgodovini* (18. januar).

--- 2015f. *Pred domnevno zadnjimi pogajanjimi o socialnem sporazumu precej napetost* (19. januar).

--- 2015g. *Socialni partnerji podpisali socialni sporazum 2015-2016* (5. februar).

--- 2015h. *Novi predsednik GZS je Marjan Mačkošek* (21. maj).

--- 2015i. *Leto 2015: Socialni sporazum padel po manj kot letu dni* (7. december).

Stanojević, Miroslav in Mojca Omerzu. 1994. Javnomenjske podobe sindikatov. *Družboslovne razprave* 17–18: 120–140.

--- 1994. Neokorporativizem in sindikalni pluralizem. *Družboslovne razprave* 17–18: 77–90.

--- 1997. Tripartitni potencial slovenskih sindikatov v primerjalni perspektivi. *Teorija in praksa* 34 (2): 295–306.

--- 2000. Slovenian Trade Unions – The Birth of labor organizations in post-communism. *Družboslovne razprave* 32–33: 39–52.

--- 2004a. *Zakaj je v 90. tripartizem v Sloveniji deloval?* Dostopno prek: http://www.socialnidialog.si/UserFiles/File/KnjigaESS1_MS.pdf (9. april 2014).

--- 2004b. *Stanje in aktualni trendi razvoja sindikatov v svetu in pri nas.* Dostopno prek: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:yIYcDLdkOxUJ:www.delavska-participacija.com/priloge/ID040423.doc+&cd=1&hl=sl&ct=clnk&gl=si> (15. april 2014).

--- 2011. Social Pacts in Slovenia: Accommodation to the EMU Regime and the Post-euro Development. *Warsaw Forum of Economic Sociology* 2 (13): 107–135.

Stanojević, Miroslav in Aleksandra Kanjuo Mrčela. 2014. *Social dialogue during the economic crisis: The impact of industrial relations reforms on collective bargaining in the manufacturing sector: Slovenia.* Dostopno prek: <http://www.research.mbs.ac.uk/ewerc/Portals/0/docs/SDDTEC/Slovenia%20Final.pdf> (6. junij 2015).

Stanojević, Miroslav in Alenka Krašovec. 2011. Slovenia: Social Pacts and Political Exchange. *V: Social Pacts in Europe: Emergence, Evolution and Institutionalization*, ur. Sabina Avdagic, Martin Rhodes in Jelle Visser. New York: Oxford University Press.

Stanojević, Miroslav, Barbara Rajgelj in Miha Potočnik. 2001. Industrijski odnosi v Sloveniji. V *Uspešna nedozorelost. Industrijski odnosi v EU in Sloveniji*, ur. Miroslav Stanojević, 74–93. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Stanojević, Miroslav in Matej Klarič. 2013. *The Impact of Socio-economic Shocks on Social Dialogue in Slovenia*. Dostopno prek: <http://ebook-free-downloads.com/ebook-doc-free-doc-download-stanojevic.htm> (2. junij 2015).

Statistični urad RS. Dostopno prek: <http://www.stat.si/statweb> (3. februar 2015).

Statut Zveze svobodnih sindikatov Slovenije. 2014. Dostopno prek: <http://www.sindikatzsss.si/attachments/article/43/statut%20cistopis2014.pdf> (8. september 2015).

Steel, Brent S. 1996. *Resources and Strategies of Interest Groups and Industry Representatives Involved in Federal Forest Policy*. Dostopno prek: http://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CCMQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Fprofile%2FJ_Pierce3%2Fpublication%2F240396540_Resources_and_strategies_of_interest_groups_and_industry_representatives_involved_in_federal_forest_policy%2Flinks%2F544109670cf2a76a3cc6bc10.pdf&ei=5WQZVYXkFMmuUajOg5gP&usg=AFQjCNEycAVENaHnG3IQOUZsdh-aMrk4dA (30. marec 2015).

Štimac, Jurij. 2014. Za koga delata Semolič in Štrukelj. *Finance* (24. november).

Tomc, Gregor. 1994. Politične orientacije slovenskih sindikatov. *Družboslovne razprave* 17-18: 65–75.

Thorhallsson, Baldur in Rainer Kattel. 2012. *Neo-Liberal Small States and Economic Crisis: Lessons for Democratic Corporatism*. Dostopno prek: <http://uni.hi.is/baldurt/files/2012/10/Neo-liberal-small-states-Estonia-Iceland-by-Thorhallsson-Kattel.pdf> (15. julij 2015).

Truman, David B. 1971. *The Governmental Process. Political Interests and Public Opinion*. New York: Alfred A. Knopf.

Ustava RS. Ur. l. RS 33/1991 (28. december 1991).

Van Waarden, Frans. 1992. Dimensions and types of policy networks. *European Journal of Political Research* 21: 29–52.

Visser, Jelle. 2004. *Varieties of Industrial Relations and Europe's Continued Quest For Corporatism*. Dostopno prek: <http://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/2e8bf624-a996-4e47-8ed8-c4f7154123b1.pdf> (5. junij 2015).

Vlada Republike Slovenije. 2005. *Informacije o stanju pri delovanju Ekonomsko-socialnega sveta in dosedanjem dogovarjanju socialnih partnerjev v Republiki Sloveniji*. Dostopno prek: <http://www.vlada.si/> (3. april 2015).

Vrhovec, Pavle. 2010. *20 let Zveze svobodnih sindikatov Slovenije*. Ljubljana: Zveza svobodnih sindikatov Slovenije.

Zajc, Drago. 2004. *Razvoj parlamentarizma: funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zajc, Drago. 2009. *Sodobni parlamentarizem in proces zakonodajnega odločanja (s posebnim poudarkom na Državnem zboru RS)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Zakon o reprezentativnosti sindikatov (ZrSin-1-UPB-1). Ur. l. RS 13/1993. Dostopno prek: http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/izbranZakonAkt?uid=D50A1D9CA5274052C125662B0038E5C1&db=spr_zak&mandat=VI (27. maj 2014).

Zidar, Romana in Bojana Mesec. 2010. *Primerjalna analiza o kakovosti socialnega dialoga v Sloveniji, Nemčiji in na Švedskem*. Ljubljana: ZSSS. Dostopno prek: http://www.socialnidialog.si/UserFiles/File/PRIMERJALNA_RAZISKAVA.pdf (2. junij 2014).

Zver, Milan. 1992. Korporativizem v slovenski politični misli v 20. in 30. letih. *Časopis za kritiko znanosti* 20 (148/149): 37–45.

Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. Dostopno prek: <http://www.sindikatzsss.si/> (25. avgust 2015).

Žagar, Katarina in Marjana Križaj. 2012. *Financiranje sindikatov*. Ljubljana: Državni zbor, Raziskovalno-dokumentacijski center (30. maj).

Žerdin, Ali. 2015. Intervju s Franom Adamom: *V Sloveniji imamo birokratsko-državni kapitalizem*. Sobotna priloga Dela (25. april 2015). Dostopno prek: <http://www.delo.si/sobotna/v-sloveniji-imamo-birokratsko-drzavni-kapitalizem.html> (10. maj 2015).

Wahl, Asbjorn. 2004. *European Labour: The Ideological Legacy of the Social Pact*. Dostopno prek: <http://global-labour.net/wp-content/uploads/2012/06/AWahlEuropean-TUM.pdf> (25. april 2015).

Wilson, James Q. 1995. *Political Organizations*. New Jersey: Princeton University Press.

Priloga A: Intervju s predsednikom ZSSS-ja Dušanom Semoličem

Sindikati ste v nenavadnem položaju. V tej državi vam nihče ni naklonjen, ne oblast, ne opozicija, ne delodajalci, tudi del javnosti ne, ampak vseeno je ni vlade, ki bi si upala voditi državo brez sodelovanja z vami. Leta 1992 ste v stavki združili 400.000 delavcev in pokazali slovenski eliti, da brez sindikatov ne bo šlo. Kako ocenjujete svojo akcijsko moč več kot 20 let pozneje?

Prepričan sem, da smo še vedno upoštevanja vredna organizacija, ki svoj vpliv uveljavlja na različne načine. Tudi danes, tako kot v 90. letih, se ne odpovedujemo stavkam in protestom, vendar pa veliko stavimo na socialno sporazumevanje. Različne oblike pritiskov uporabljamo le pri tistih vprašanjih, ki neposredno prizadenejo veliko večino naših članov. Delodajalci in vlada vedo, pri čem ne popuščamo. Če bi nam, denimo, hoteli vzeti 30-minutni odmor, bi imeli kaos.

Generalni direktor Gospodarske zbornice Slovenije Samo Hribar Milič pravi, da ste sindikati trenutno najmočnejši politični igralec v Sloveniji, a da se vaša moč konča pri drobtincah, kot je na primer redefinicija minimalne plače.

Za te gospode je minimalna plača še kako pomembna tema, pri kateri so v spopadu s sindikati pač potegnili krajši konec. Tudi to ne drži, da smo najvplivnejši, ker bi to pomenilo, da smo krivi za vse, kar je v tej družbi zgrešenega, od slabe zakonodaje do propada podjetij. Delodajalci s tem, da kažejo na sindikate, v bistvu odvrtačajo pozornost od svojih napak. Navsezadnje so oni predstavniki kapitala in v kapitalizmu se ve, kdo ima moč in oblast. Vse drugo je sprenevedanje. Lastniki kapitala in politiki so najvplivnejši, mi pa smo le ena izmed pomembnih organizacij, ki se bojuje za interese svojih članov.

Del odgovornosti za politično, gospodarsko in moralno krizo v Sloveniji pa glede na svojo družbeno moč vendarle nosite, ali ne?

Sindikati za to, da so propadle banke, panoge in velika gradbena podjetja, absolutno nismo odgovorni. Kaj pa imamo mi s tem, da so banke posojale denar za slabe naložbe? Tudi

gospodarske krize nismo zakrivali sindikati. Ti očitki prihajajo iz vrst tistih, ki so glavni akterji teh procesov.

Pa menite, da ste se pravočasno odzvali na družbeno nesprejemljiva ravnanja, kot je bila, na primer, tajkunizacija podjetij?

Seveda, takoj, ko smo izvedeli zanje, a veliko stvari je bilo skritih in jih šele zdaj razkriva policija. Mi smo vendar prostovoljna delavska organizacija, in ne organ pregona. Poglejte, še parlamentarni odbori, ki proučujejo ta ravnanja, so pred neznankami. Ti procesi po vstopu v Evropsko unijo so potekali mimo socialnega partnerstva, pogosto tudi mimo vas, novinarjev, ki ste četrta veja oblasti. Tudi vam bi lahko zastavil vprašanje, ali se čutite odgovorne.

Ko sva že pri kritikah – pogosto je slišati, da skrbite le za svoje koristi, da odločate o usodi državljanov brez odgovornosti, ki bi jo potrjevali na volitvah, in da imate premalo posluha za gospodarstvo.

Za katero gospodarstvo? Ne moremo imeti posluha za tiste uprave in lastnike, ki v pogoltnosti po vse večjih dobičkih ali pa zaradi nesposobnosti sprejemajo slabe poslovne odločitve. In ne moremo imeti razumevanja za tiste lastnike, ki dobičke usmerjajo v davčne oaze, namesto da bi jih delili z delavci, ki so jih pomagali soustvarjati. Z lastniki, ki se zavedajo, da so dobički rezultat dela tako menedžerjev kot zaposlenih, in tudi taki so v Sloveniji, imamo normalne odnose.

Odkar se je začela gospodarska kriza, odločno nasprotujete zaostreni varčevalni politiki, češ da omejuje porabo in s tem zavira gospodarsko rast. Ali vas podatki o okrevanju evropskega, tudi slovenskega gospodarstva, presenečajo?

Res je, sindikati smo med prvimi opozarjali, da zaostreno varčevanje ni prava pot, vendar pa naše stališče ni osamljeno, temveč ga delimo z nekaterimi pomembnimi mednarodnimi inštitucijami. Na zgrešenost varčevanja je, na primer, opozorila tudi Svetovna banka, prav tako je spoznanje, da varčevanje ne pelje h gospodarskemu razvoju, navzoče v Evropi. Poglejte samo poskuse evropske centralne banke, da bi spodbudila inflacijo in usmerila sredstva v naložbe.

Nekoč ste dejali, da je kljub vzponom in padcem socialno partnerstvo naša usoda. Je kot model družbenega ravnotežja še sposobno slediti izzivom novih gospodarskih in družbenih razmer?

V življenju sicer vedno obstajajo alternative, vendar smo prepričani, in to prepričanje delimo s sindikati in drugimi pomembnimi inštitucijami v Evropi, da v tem trenutku ni boljše alternative od socialnega partnerstva. Treba pa je vedeti, da zaradi različnih, pogosto nasprotujočih si interesov, socialno partnerstvo ni idilično razmerje. A vendar je izkupiček za vse, ki vstopamo v ta proces, kljub vzponom in padcem, zmagam in porazom, zagotovo pozitiven.

To vprašanje sem vam zastavila tudi zaradi tega, ker vaš kolega Branimir Štrukelj meni, da je v trenutku, ko je kapital v ekspanziji, delavska stran pa izgublja, treba razmišljati o radikalnejših strategijah sindikalnega boja, kot je socialno partnerstvo.

Mi se socialnemu partnerstvu ne bomo kar tako odpovedali, ampak če bo treba, bomo posegli tudi po drugih oblikah sindikalnega boja. Zakaj je treba to poudariti? Politiki so uveljavili dve ustavni spremembi, ki sta po eni strani zadovoljili zahteve iz Evropske komisije, po drugi strani pa sta namenjeni zmanjšanju vpliva sindikatov. Za nekatere politike je namreč socialno partnerstvo moteče, saj menijo, da bi lahko brez njega hitreje in lažje prišli do reform po meri evropskih institucij in kapitala. Gre za zlato fiskalno pravilo, s katerim želijo zmanjšati proračunski primanjkljaj, kar vodi v krčenje izdatkov za socialne pravice in s tem v konflikte. In ker so želeli preprečiti, da bi se s pomočjo referendumov preverjala volja državljanov, so hkrati uvedli drastične spremembe pogojev za izvedbo referendumov. Ob tem so pozabili, da so večino referendumov v Sloveniji sprožile politične stranke, ne sindikati, ki smo po tem legitimnem institutu posegli samo dvakrat ali trikrat. Zastavlja se vprašanje, ali je zaradi teh ukrepov socialno partnerstvo v Sloveniji izgubilo svoj pomen. Sam sem še vedno prepričan, da je socialno partnerstvo pomembno in da lahko z njim veliko dosežemo, če pa bomo naleteli na ovire, bomo uporabili tudi druge strategije. In domnevam, da je kolega Branko s to izjavo mislil prav to.

Ali menite, da so sindikati, delodajalci in vlada enakopravni partnerji pri pogajanjih za sklenitev socialnih sporazumov?

Pri socialnem sporazumu smo vsi popolnoma enakopravni, ker če pri nekem vprašanju ni soglasja, če nekdo reče, da se ne strinja, tisti del ni sprejet. Mi lahko dvigujemo glas in kritiziramo, ampak pri socialnem sporazumu ne moreš reči, če tega ne boste sprejeli, gremo zaradi tega v stavko. Imamo pa moč, in to smo pokazali vprašanju redefinicije minimalne plače, da gremo po neki drugi poti, če pri pogajanjih za socialni sporazum ne uspemo. Tako smo v zvezi z redefinicijo minimalne plače izkoristili legitimne pravice, ki nam jih daje zakon o referendumu in ljudski iniciativi, in dobili podporo.

Kateri strateški vir, s katerim razpolagate, pa je po vašem mnenju najpomembnejši dejavnik vaše moči?

Članstvo in še enkrat članstvo, to lahko takoj rečem. Ker če tega ne bi bilo, bi lahko namesto sindikatov to delo opravljala odvetniška pisarna. Vsi vedo, da so za stališči, ki jih zastopam kot vodja sindikata, naši člani, ne pa jaz kot posameznik, ki ima neko funkcijo. Jaz kot predsednik le artikuliram interes članstva, ne nujno vseh, temveč večine. In to nam daje moč. Vsi drugi viri izhajajo iz tega. Ko gremo v neko akcijo, ko mobiliziramo članstvo, je seveda zelo pomembna tudi komunikacija s člani na podlagi strokovnih argumentov.

Koliko ljudi je zdaj zaposlenih v ZSSS-ju?

V Zvezi svobodnih sindikatov Slovenije kot pravni osebi je trenutno 39 zaposlenih, od tega 6 funkcionarjev (predsednik ZSSS-ja, generalni sekretar ZSSS-ja, 4 izvršni sekretarji) ter 14 zaposlenih v strokovnih službah, preostalo je tehnično in administrativno osebje. Izobrazbena raven vseh zaposlenih je: 5 magistrov znanosti, 14 zaposlenih z visoko izobrazbo, 2 zaposlena z višjo izobrazbo in 18 zaposlenih s srednjo ali nižjo stopnjo izobrazbe. Naša organizacija se organizacijsko, kadrovsko in strokovno prilagaja obstoječim razmeram, zato zmanjšujemo število zaposlenih. Po vsej državi želimo imeti odprtih čim več pisarn, da je tako naša pomoč čim bolj dosegljiva članstvu. Strokovno krepimo naše službe na tistih področjih, ki so povezana s socialnim sporazumevanjem in kolektivnim dogovarjanjem.

Ali družbenopolitični kontekst vpliva na moč sindikatov (tudi delodajalcev) v pogajanjih za sklenitev socialnega sporazuma. Ali so vlade, na primer, pred volitvami bolj popustljive pri pogajanjih?

Volilni čas zagotovo vpliva, ampak vedno je treba gledati širše. Recimo, pri tej vladi (vlada Mira Cerarja, op. a.) bi rekli, da ni interesa za socialni sporazum, ker je imela še štiri leta mandata pred seboj, a je vseeno vstopila v pogajanja in pokazala v nekaterih delih razumevanje do naših predlogov, pa tudi do predlogov delodajalcev. Pomemben je tudi naš pristop, da na pogajanja prihajamo s predlogi, za katere obstaja večja ali manjša verjetnost, da bodo sprejeti. To daje morda kdaj vtis, da smo močni, da uspešno uveljavljamo svoj interes. Sicer pa je tako, da je vlada močna pri nekaterih vprašanjih, delodajalci pri drugih in mi spet pri tretjih. Moč je torej odvisna torej tudi od tem, ki jih obravnavamo.

Ali vam moč daje tudi to, da delujete v družbi, kjer so vlade konstantno šibke in nestabilne?

To ja lahko del zgodbe. Če hočemo imeti uspešen socialni dialog v Sloveniji, so predpogoj za to močni socialni partnerji: sindikati, vlada in delodajalske organizacije. Socialno sporazumevanje namreč predpostavlja kompromise, kompromisi pa so privilegij močnih, ne šibkih. Šibki se bojijo kompromisov in zanje niso sposobni. Če delodajalske organizacije niso močne, se v želji, da bi uspele, radikalizira njihov odnos do nas in naših predlogov, zato da pridobijo in ohranijo članstvo. Prepiri znotraj delodajalske organizacije niso v prid sindikatom, čeprav marsikdo predpostavlja drugače.

Torej se strinjate, da je poleg članstva kot najmočnejšega strateškega vira pomemben tudi družbenopolitični kontekst?

Ja, in še nekaj. Pomemben je tudi mednarodni kontekst, ker socialni sporazum ni nastal samo po želji vlade, temveč so prišla priporočila iz Evropske komisije z namenom stabilizacije odnosov v Sloveniji, ki bi pozitivno vplivala na kapital. Pa še drugi interesi so bili. Šlo je za pomemben pritisk na vlado, ki je takoj sporočila v Bruselj, da smo sklenili socialni sporazum.

Omenjate različne strategije sindikalnega boja – ali skušate svoje interese uveljavljati tudi v stikih s parlamentarnimi strankami ali posameznimi poslanci?

Izjemno redko. Svoja stališča predstavljamo poslancem kar na novinarskih konferencah in praviloma ne lobiramo.

Zanimivo je, da čeprav vam nenehno očitajo politično pristranost, so bile še vse vlade, tako leve kot desne, deležne vaših protestov, stavk in demonstracij. Zakaj se v preteklosti niste nikoli tesneje povezali s socialnimi demokrati, ki so naravni zaveznik sindikalnega gibanja?

Izhajati moramo predvsem iz našega članstva, ki, domnevamo, večinoma ni v strankah in se do konkretnih problemov opredeljuje glede na svoja prepričanja. Le manjši del naših članov je verjetno v različnih strankah. To je njihova zasebna stvar, ki jo spoštujemo. Če bi šli v povezave s posameznimi strankami, bi lahko zabredli v močvirje, zato iščemo zaveznike v vsaki stranki. Ni stranke, kjer bi bilo vse čisto zlato, in tudi take ne, kjer bi bilo prav vse napačno. Ta drža se nam je do zdaj obnesla.

Pravite, da so vam najpomembnejši interesi vaših članov. Zakaj se vam je potem leta 2009 zgodilo Gorenje?

Treba je vedeti, da so v podjetjih delavci člani nekega sindikata dejavnosti, ne centrale. Ta je namreč sestavljena iz sindikatov dejavnosti. Glavna bitka za pravice delavcev v podjetjih poteka prav v teh sindikatih. Pri Gorenju je prišlo do stavke zaradi nekaterih notranjih procesov. Res pa je, da je njihov protest sovpadal tudi z našimi prizadevanji, da bi dvignili minimalno plačo, ki je bila takrat v Sloveniji približno 48 odstotkov pod povprečno plačo v Sloveniji, okoli 460 evrov. To je bil izjemno nizek standard v okviru Evropske unije, in to v času konjunktura. Vprašanje minimalne plače smo skušali urediti v dialogu z delodajalci, a žal neuspešno, ker so bili odločno proti povišanju. In takrat je na srečo prišlo do stavke in protestov delavk in delavcev v Gorenju, katerih osnovna zahteva je bila med drugim prav dvig najnižjih plač. Zaradi protesta smo mi še bolj radikalizirali svoje stališče do tega vprašanja. V Ljubljani smo pripravili velike demonstracije in takrat je prišlo do povišanja minimalne plače za 23 odstotkov, torej za več kot 100 evrov. Dosegli smo pomemben uspeh, ki nam ga

delodajalci še zdaj očitajo, češ da je zaradi tega propadlo veliko delovnih mest, kar dokazljivo ne drži. Bila pa je to dobra šola za delodajalce. Pogosto se namreč zgodi, da več izgubijo, ker nam trmasto nasprotujejo, namesto da bi z nami za pogajalsko mizo dosegli kompromis. Delodajalci so, na primer, odločno nasprotovali tudi redefiniciji minimalne plače, ki smo jo zahtevali več kot 15 let. V času konjunktore so rekli ne, ker morajo kapital usmerjati v razvoj, čeprav se je izkazalo, da so imele koristi od tega predvsem davčne oaze. Ko je bila kriza, so spet rekli, da ni pravi čas. Med pogajanjem za zadnji socialni sporazum smo zahtevali vsaj vključitev dodatka za nočno delo, saj je razumljivo, da če nekdo prejema minimalno plačo in dela ponoči, ima, tako kot vsi drugi, pravico do dodatka. Ker so nas spet zavrnil, smo šli po drugi poti in uspeli. Menim, da bi morali delodajalci iz teh dogodkov izluščiti spoznanje, da je veliko bolje, da z nami sedejo za pogajalsko mizo. Ni realno pričakovati, da nam bodo v vsem prisluhnil, ampak do neke mere pa nam vsekakor morajo.

Ampak delodajalci zatrjujejo, da je pri redefiniciji minimalne plače največ dobila država, ne delavci. Predlagali so, da se neto plače povišajo, ob tem da bruto plače ostanejo enake, pa država o tem ni hotela niti slišati.

Glejte, že ta izjava kaže na popolno nerazumevanje tega, kar smo zahtevali. Mi nismo zahtevali dviga neto minimalne plače, temveč odpravo krivice, ko delavci z minimalno plačo, ki delajo ponoči, v nedeljo in med prazniki, za to ne dobijo plačanega dodatka. In tudi če bi povišali neto plače, če bi prišlo do razbremenitve, s čimer nimamo težav, bi krivica ostala. Sicer pa je v Sloveniji, kot kažejo podatki Eurostata, najbolj obremenjena poraba, in sicer nad evropskim povprečjem. Govorim o davčnem mlinu, ki prizadene zlasti tiste, ki imajo nižje delavske plače. Glede obremenitve dela smo v evropskem povprečju. Pri kapitalu pa delodajalci odvrnejo pogled, saj so te obremenitve med najnižjimi v Evropi. Davek na dobiček pravne osebe je 17-odstotni, efektivna stopnja je celo 12-odstotna. Kot že rečeno, tudi mi smo za razbremenitev stroškov dela, vendar je treba vedeti, katerih stroškov dela in tudi to, da lahko radikalno znižanje prispevkov v pokojninsko in zdravstveno blagajno pripelje do znižanja socialnih pravic. Že zdaj so delavske plače glede prispevkov za socialne blagajne najbolj obremenjene v Evropi, kar se tiče prispevkov delodajalcev, pa smo na dnu. Leta je

1996 je namreč prišlo do velikega znižanja prispevkov delodajalcev za pokojninsko blagajno, s 15,5 na 8,85 odstotka.

Sindikatom, tudi vašemu, upada število članov nekako od sredine 90. let, kar, predvidevam, vpliva na vašo pogajalsko moč.

Imamo okoli 150.000 članov. Glede članstva smo v zahodnoevropskem povprečju, v primerjavi z vzhodnoevropskimi državami pa smo močno nad povprečjem. Imamo okoli 150.000 članov. Ampak tudi na Zahodu so razlike: povprečna stopnja sindikalizacije v EU-ju je okoli 23-odstotna, Slovenija je v tem povprečju, v Nemčiji, ki nam je pogosto vzor, je 18-odstotna, v Franciji 8-odstotna itn. Zveza svobodnih sindikatov Slovenije je članstvo izgubila v veliki meri ali celo izključno zaradi propada nekaterih pomembnih gospodarskih panog. Izstopov ni bilo, razen delavcev, ki gredo v pokoj, pa še od teh je marsikateri ostal v našem sindikatu upokojencev. Zlasti nas je prizadel propad gradbeništva in tekstilne industrije, ker smo bili tam sindikalno močno organizirani. Še pred 15 leti, na primer, je bilo v tekstilni panogi v Sloveniji zaposlenih 70.000 ljudi, zdaj jih je okoli 8.000. V gradbeništvu smo imeli več kot 50.000 delovnih mest, po propadu velikih gradbenih podjetij se je to število močno zmanjšalo. V nekaterih drugih panogah, kjer ni prišlo do propada tovarn, imamo še vedno zelo visoko stopnjo sindikalnega članstva, tudi 50-odstotno. Na nekaterih področjih pa se število članov celo povečuje, na primer pri gasilcih in v javnem sektorju. Problem so manjša podjetja, kjer je že praviloma stopnja sindikalne organiziranosti povsod po Evropi nizka. Pritisk nekaterih delodajalcev v teh podjetjih, ki ne razumejo sindikalnega dela in jemljejo sindikate kot grožnjo, je zelo velik, celo tako velik, da se delavci sindikalno ne organizirajo. Je pa tudi vse več primerov, ko delavci sami plačujejo članarino in ne več prek položnic, zato da delodajalec ne izve, da so člani sindikata in jih ne »šikanira«.

Kako pa odgovarjate na očitek, da ste v Zvezi svobodnih sindikatov Slovenije spremembe na trgu delovne sile pričakali nepripravljeni in da ste premalo naredili za prekarne delavce, ki so zaradi negotovih oblik zaposlovanja še posebej ranljivi?

Delno so te kritike upravičene. Še vedno smo pred velikim izzivom, ne samo mi, temveč tudi drugi evropski sindikati, kako pritegniti prekarne delavce, problem so tudi kolektivne

pogodbe zanje. Prepričan sem, da lahko sistemske spremembe v korist teh delavcev dosežemo le, če bodo vstopili v sindikat in v okviru njega oblikovali močno organizirano skupino. Po drugi strani pa smo se v ZSSS-ju novim razmeram tudi prilagodili. Imamo poseben sindikat, Svobodni sindikat, ki je odprt za prekarne delavce, samozaposlene, imamo tudi zelo angažiran sindikat Mladi plus, kjer so sindikalno organizirani tudi študentje.

Razmere so v bistvu paradoksalne: po eni strani se pritisk na krčenje delavskih pravic krepi, po drugi pa je zanimanja za članstvo v sindikatih vse manj.

Da, zlasti v skupini prekarnih delavcev, ki se morajo, kot sem že prej omenil, sindikalno organizirati in postati močna sila znotraj našega sindikata, ne pa čakati, da nekdo drug naredi tisto, kar si želijo.

Ali zmanjševanje števila članov vpliva tudi na vaš finančni položaj?

Mi smo samostojna organizacija, ki svojo neodvisnost brani s samofinanciranjem, tako da smo finančno v največji meri odvisni od članarine. Nekateri pa še danes menijo, da nas financira država ... Sindikati v večini držav članic EU-ja ne poznajo državnih subvencij. Res pa je, da vstopamo v različne evropske projekte, tako kot delodajalci ali druge civilnodružbene organizacije. Upadanje finančnih virov je za nas problem, saj socialno sporazumevanje predvideva strokovnost. Imeti moramo pravnike, ekonomiste in druge profile, če želimo biti uspešni v dialogu pri sprejemanju zakonov. Ministrstva seveda s tem nimajo težav, saj imajo močne ekipe strokovnjakov, ki jih financirajo iz proračuna, mi pa smo dobesedno na trgu. Ja, to je problem, ki pa ga za zdaj uspešno premagujemo.

Omenili ste, da se zaradi spreminjanja strukture gospodarstva sindikatom v zasebnem sektorju članstvo zmanjšuje, v javnem sektorju pa narašča. Gledate na sindikate javnega sektorja kot na konkurenco?

Ne, nikakor, saj imamo tudi v naši centrali tako zasebne sindikate kot sindikate javnega sektorja. Med nami vlada visoka stopnja solidarnosti in razumevanja, čeprav je res, da si nekateri zunaj sindikatov iz različnih vzrokov želijo, da smo sprti. V 90. letih so prevladovali med nami konflikti politične narave, zdaj pa tega ni več. S kolegi iz drugih sindikalnih central

se dobro razumemo. Redefinicija minimalne plače je plod prizadevanj vseh sedmih sindikalnih central in podobnih akcij je bilo v zadnjih desetih, petnajstih letih kar nekaj. Zaradi različne strukture članstva lahko pride med nami tudi do kakšnih razhajanj, vendar je tako tudi znotraj naše centrale, kjer moramo zaradi raznolikosti interesov iskati kompromise pri oblikovanju skupnih stališč.

Presenetljivo, da med vami ni nasprotij, glede na to, da je položaj zaposlenih v zasebnem in javnem sektorju zelo različen. Gospodarstveniki celo menijo, da je javni sektor privilegiran, in to dokazujejo z rastjo delovnih mest in mase plač v javnem sektorju.

To so stališča delodajalcev. Do nas imajo drugačen odnos kot do kolegov iz javnega sektorja, ker smo mi njihov partner pri kolektivnih pogajanjih. Saj ne, da bi bili naši odnosi romantični, vendar pa nas skupna vprašanja objektivno silijo skupaj. Lahko smo jim problem, nismo pa jim strošek, tako kot javni sektor. Ne zavedajo se, da je dobro delovanje zdravstva, šolstva, državne uprave in vsega, kar je nujno za funkcioniranje države, predpogoj gospodarskega razvoja.

Vam je znan podatek, da je v zasebnem sektorju od začetka krize izginilo več kot 67.000 delovnih mest, v javnem sektorju pa se je v tem času odprlo dodatnih 4.000 zaposlitev?

Poznam ta podatek, ja. Ampak, kaj je za to kriva medicinska sestra, ki dela v javnem sektorju ali policist ali pa šolnik?

Delodajalci bi vam najbrž odgovorili, da lahko porabimo le toliko, kot ustvarimo, in da v Sloveniji porabimo več, kot smo ustvarili.

Kdo porabi več, kot ustvari? Banke, 4 milijarde evrov je šlo. Ta gospodinjska logika, ki ste jo omenili, očitno pri bankah čisto odpove. V bančni sistem gre ogromno denarja, zaradi česar prihaja na makroravni do prerazporejanja bogastva. Ekonomski inštitut pri Pravni fakulteti je ugotovil, da se je pri delitvi družbenega bogastva delež dela zmanjšal na račun kapitala, medtem ko se je v Nemčiji v času krize povečal. Ali drugače povedano, čeprav so delavci in upokojeanci v tej krizi, ki je niso zakrivili, nosili levji delež posledic, se je bogastvo preusmerjalo v korist kapitala. Največji delež so seveda pobrale banke. Floskula »ne moremo

porabiti več, kot ustvarimo« seveda drži, kaj naj drugega rečem, ampak je tudi zavajajoča. Pravi problemi so drugje.

Ampak Slovenija je še vedno ena najbolj egalitarnih družb v Evropi.

Poglejva podrobneje. V Sloveniji je od 60 do 70 odstotkov ljudi, ki prejema plačo pod slovenskim povprečjem. V Sloveniji ima minimalno plačo 37.000 ljudi, takoj nad minimalno plačo do 1.000 evrov, recimo, da je to povprečna neto plača, je velika večina ljudi. Razlik praktično ni. Ali pa upokojnenci. Velika večina jih prejema pokojnino pod 500 evrov. Statistika te številke spravi v neko povprečje, ki zakrije velike, prevelike razlike. Radi bi jih odpravili, zato se bomo skušali v socialnem dialogu to leto dogovoriti za nekatere sistemske spremembe. Ko gre podjetje v stečaj, recimo, so najprej poplačane banke, ki s hipotekarnimi pravicami pridobijo dominantno vlogo pri stečaju, pri delitvi bogastva, ki je še ostalo, medtem ko delavci in delavke, ki niso krivi za te stečaje, ki so desetletja ustvarjali podjetje in se več mesecev, tudi let odpovedovali plači in nekaterim normalnim bonitetam, kot je regres, dobijo le miloščino. In to je krivica, ki zadeva tudi vrednote te družbe. Radi bi dosegli, da so v primeru stečaja najprej poplačani delavci, potem šele banke. To bo naš pomemben cilj v tem letu, ne bo pa preprosto, ker moči v tej družbi nimajo sindikati, ampak kapital.

Je glede na različne politične, gospodarske in socialne razmere v članicah EU-ja utopično pričakovati, da bi sindikati prestopili nacionalne meje in skupaj stopili v bran evropskih delavskih in socialnih pravic?

Želel bi si, da bi bila evropska organizacija sindikatov učinkovitejša v obrambi nekaterih sistemskih vprašanj. Med evropskimi politikami se, recimo, tudi po zaslugi sindikatov krepi prepričanje o nujnosti uvedbe najnižje možne stopnje davka na dobiček pravnih oseb. Ta meja bi bila pri 24 odstotkih, kar pomeni, da države ne bi smele uveljaviti davka na dobiček pravnih oseb, ki bi bil nižji od 24 odstotkov. Gre za spremembo, ki jo lahko dosežemo le prek Evropske konfederacije sindikatov. Vse močnejšo podporo v institucijah Evropske unije ima tudi zamisel, da se stroški, ki jih imajo države z begunci, ne bi šteli v tisti primanjkljaj, ki po zlatem pravilu ne sme preseči treh odstotkov bruto domačega proizvoda. Skratka, nekatere zamisli, ki jih v Sloveniji niti ne poznamo, je predlagalo delo. V Evropi je bilo tudi že kar

nekaj skupnih protestov in demonstracij, vendar pa je vsesplošna stavka vseh evropskih delavcev, ki si jo sam iskreno želim, za zdaj iluzija. Razlike v položaju in ciljih delavcev so tudi v Evropi zelo velike.

Na vaš položaj v družbi brez dvoma vpliva tudi (ne)zaupanje, ki ga žanjete v javnosti. Sodeč po raziskavi Slovensko javno mnenje iz leta 2013, so imeli anketiranci šibko zaupanje v sindikate, čeprav imajo praviloma pozitiven odnos do prvin socialne države in načela enakosti. Kaj vam jemlje kredibilnost v očeh javnosti?

Nekatere naše dejavnosti, zlasti dejavnosti kolegov iz javnega sektorja, imajo pri članih izjemno podporo, pri nečlanih pa so pogosto sprejete z nerazumevanjem, če uporabim blag izraz. Ampak temu se ne da izogniti, ker imamo sindikati pravico in dolžnost, da se bojujemo za interese svojih članov. Pri tem lahko prihajamo v konflikt s pričakovanji in interesi drugih. Takšen odnos javnosti do sindikalne dejavnosti je značilen tudi v drugih evropskih državah, tako da v Sloveniji nismo pri tem nič posebnega.

Kaj pa sindikalna razdrobljenost, ali tudi ta slabi akcijsko moč? V Sloveniji je registriranih več kot 3.000 sindikatov, reprezentativnih jih je več kot 45, članic Ekonomsko-socialnega sveta pa je kar sedem sindikalnih central.

Res je, v Ekonomsko-socialnem svetu imamo sedem sindikalnih central, še dve centrali čakata, da bosta vanj vstopili. Ampak pomembno sporočilo je, da vodstva sindikalnih central zelo veliko in korektno sodelujejo, in to je dobra popotnica za naprej. Potreba po sodelovanju je prevladujoče spoznanje večine sindikatov. Res, da nekateri sindikati v glavnem zastopajo le svoje posebne interese in jih širše teme ne zanimajo, kar je škoda. Namesto da bi pomagali in s skupnim delovanjem okrepili sindikalno moč, si mislijo, to bodo pa že centrale naredile, saj zato jih imamo. Sindikalni pluralizem ni ravno kakovost sindikalnega delovanja, ker več sindikatov še ne pomeni več pravic delavcev. Nasprotno, praviloma drži, gledano z evropskimi očali, da več sindikatov pomeni manj pravic. V skandinavskih državah ni tovrstne sindikalne razdrobljenosti kot na sredozemskem območju, in slovenska sindikalna razdrobljenost spada v ta tip organiziranosti. V zahodni oziroma severni Evropi je neprimerno manj sindikalnih organizacij, ki so zato močnejše. Želimo si, in na to temo smo že imeli kar

nekaj pogovorov, da bi prišlo do združevanja sindikalnih central, vendar pa so to dolgotrajni procesi. Tudi v Nemčiji je združevanje v sindikat Verdi trajalo kar nekaj časa. Ja, v Sloveniji imamo še velike rezerve prav pri sindikalnem združevanju.

Zakaj pa vaši pozivi k sindikalnemu združevanju ne padejo na plodna tla?

Glavni razlog so posebnosti znotraj sindikatov, ker ima vsak svojo strukturo članstva. Večina sindikatov se strinja, da bi bilo treba spremeniti zakon o reprezentativnosti sindikatov, vendar pa se pri tem ne sme zgoditi, da bi se posegalo v omenjeni zakon zaradi interesov politikov. Na to smo vsi sindikati izjemno občutljivi. Torej, spremembe da, a v popolnoma odprtem dialogu med sindikati.

Tudi Ekonomsko-socialni svet še vedno ni uzakonjen in socialni sporazumi so le moralno zavezujoči dokument brez predvidenih sankcij v primeru neizpolnjevanja zavez.

Za zdaj uzakonitvi Ekonomsko-socialnega sveta nismo naklonjeni, saj bi s tem dali možnost politikom, da enostransko posežejo na to področje. Ekonomsko-socialni svet ni organ vlade, ni organ delodajalcev in tudi ne organ sindikatov. To je organ treh enakopravnih partnerjev, ki je nastal pred 21 leti z dogovorom in sprejetjem pravil, in za zdaj uspešno deluje. Sklepi se sprejemajo s soglasjem, kar je včasih breme, a čeprav ni nobenih sejin, na sejah ni nesklepčnosti. Ima pa tudi svoje slabosti, zato smo socialni partnerji oblikovali delovno skupino, ki bo poiskala odgovore na odprta vprašanja njegovega nadaljnjega razvoja.

Na čelu najštevilčnejšega sindikata ste 25 let. V tem času ste se bolj ali manj uspešno dogovarjali z 12 vladami, stali ste na čelu množičnih demonstracij, organizirali stavke, sooblikovali vrsto zakonov. Kaj bi ocenili kot največji dosežek sindikalnega boja v samostojni Sloveniji?

Tega je več. Recimo kolektivne pogodbe, ki so delavcem dale številne pravice, ki niso zapisane v zakonu in jih ne bi bilo, če ne bi imeli sistema kolektivnih pogodb. Pomembno je tudi, da smo pred leti preprečili uvedbo enotne davčne stopnje, ki je ena izmed pomembnih nosilnih tem Friedmanovih neoliberalcev, s čimer smo preprečili, da bi prišlo do prerazporejanja bogastva v korist kapitala. Uspelo nam je ohraniti pokojninski sistem, ki

temelji na medgeneracijski solidarnosti. Z referendumom smo tudi preprečili, da bi delavci in delavke morali za polno pokojnino delati 43 let. Škoda, da so politiki takrat trmasto vztrajali pri tem predlogu in nam niso prisluhili, saj bi bil sicer zakon sprejet. Naš uspeh je tudi minimalna plača, politiki je nikoli ne bi dali. V veljavi je od leta 1995, in če je ne bi imeli, bi zdaj marsikdo prejemal plačo od 300 do 400 evrov.

Priloga B: Intervju s predsednikom GZS-ja Samom Hribarjem Miličem

Letos mineva 25 let od razglasitve samostojnosti, ki je Slovenijo popeljala med demokratične parlamentarne države s tržnim gospodarstvom, a tudi z zelo vplivnimi sindikati. Tem je letos uspelo uveljaviti redefinicijo minimalne plač, javni sektor si je izboril za 148 milijonov evrov višjo maso plač, delodajalci pa z mini davčno reformo niste dosegli težko pričakovane razbremenitve gospodarstva. So sindikati v pogajanjih z vlado močnejši kot delodajalci?

Absolutno so močnejši. V tem trenutku so sindikati verjetno najmočnejši politični igralec v Sloveniji. Vendar pa je njihova moč jalova in se konča le pri drobtincah, kot je recimo redefinicija minimalne plače. Njihovo delovanje ne vodi do ukrepov, še manj do politike, ki bi uveljavila gospodarski preporod, pravno državo ter večjo socialno varnost in stabilnost. Ključno je, da v Sloveniji nimamo mehanizmov, s katerimi bi vpeljali neke spremembe, ki so potrebne za to, da bomo ostali del razvitejše Evrope.

Od kod sindikatom ta moč?

Zakon o delovnih razmerjih, recimo, zelo natančno določa, kakšna je njihova vloga ne samo pri kolektivnih pogajanjih, ampak tudi pri kar velikem številu poslovnih odločitev v podjetjih. Moč jim daje tudi številčno članstvo, predvsem v javnem sektorju, s čimer lahko vedno izsiljujejo. Vendar, kot rečeno, dosežejo relativno malo, predvsem tisto, kar je najlažje doseči, ne da bi se kaj spremenilo. Pa vendar, gospodarstvo potrebuje močne sindikate. S sindikati v zasebnem sektorju imamo zelo kakovosten dialog, pri njih je tudi veliko več razumevanja za

nihanja na trgu, za potrebe po vlaganju in prestrukturiranju kot v javnem sektorju. Zato trdim, da imamo dve vrsti sindikatov, sindikate v privatnem sektorju in sindikate v javnem sektorju.

Ali ocenjujete, da so sindikati, delodajalci in vlada na splošno enakovredni partnerji pri pogajanjih za sklenitev socialnih sporazumov?

Da. So, a to, kar so dosegli, je bil vedno gnil kompromis. Jalov. Nihče ni bil zadovoljen, mogoče le vlada, ki ji ni bilo treba ničesar narediti.

Sindikati torej iz pogajanj za socialni sporazum ne prinesejo večjega izkupička?

Ne. Nihče ni zadovoljen. Moje razumevanje socialnega sporazuma je, da se z njim dogovorimo, kako bomo čez čas imeli vsi socialni partnerji nekaj več. Višje plače, več zaposlenih itn. Ampak tega ni nihče dobil.

Kateri strateški viri se vam zdijo najpomembnejši pri določanju moči interesnih organizacij, kot so sindikati in delodajalci: članstvo, finančni viri, dobra organizacijska struktura, strokovno znanje, dostop do političnih odločevalcev, sodelovanje med istovrstnimi organizacijami, razvejani mednarodni stiki ali pa kredibilnost v javnosti?

Najprej moraš biti strokoven. Potem je pomembno, da si kredibilen, kar pomeni, da imaš ugled. Moraš imeti tudi članstvo in dobro organizacijo, da lahko obvladuješ neke lobistične procese in postopke. Finančno moraš biti neodvisen. Tukaj naletimo na paradoks. Gospodarska zbornica Slovenije ni bila še nikoli tako močna, kot je sedaj, čeprav je imela pred ukinitvijo obveznega članstva veliko močnejše finančno zaledje. Vendar je bila pod političnim pritiskom, da ji bo odvzeto obvezno članstvo, in ta zlizanost z državo ji je jemala ugled med podjetniki. Rekli so, mi vam ne verjamemo, članarina je kot nekakšen davek. Zdaj je drugače, saj lahko oblasti brez strahu rečemo: »Oprostite, takole bo. Takole smo se odločili. Takole hočejo naši člani.«

Ali se moč delodajalcev in sindikatov v socialnem partnerstvu oziroma pri pogajanjih za socialni sporazum spreminja ali je konstantna?

Ves čas se spreminja. Včasih je to tudi odvisno od osebnih značilnosti ljudi, ki vodijo posamezno organizacijo.

Pa se vam zdi, da je za pogajalsko moč sindikatov ali delodajalcev pri sklepanju socialnih sporazumov pomembnejše to, s kakšnimi viri interesna organizacija razpolaga, ali družbenopolitični kontekst, v katerem nek socialni sporazum nastaja?

Menim, pa povečujete vlogo socialnega sporazuma, in to vidim tudi pri drugih socialnih partnerjih. Socialni sporazum je na koncu koncev le papir. Na zbornici pravimo v prispodobi, da »štejejo le goli«. Gol je lahko sprememba na boljše ali pa na slabše. In zato socialni sporazumi v mojih očeh nimajo ugleda, kakršnega bi morali imeti, ker ne predstavljajo zaveze za neke gole, za neke spremembe, ki bi jih lahko izmerili. Da bi rekli, sedaj smo pa boljši, ko gre, recimo, za pritožbe na sodiščih, ko gre za manj neplačanih davkov in prispevkov, ko gre za nastajanje novih delovnih mest, ko gre za višje plače. A je kaj bilo od tega? Kot sem že rekel, socialni sporazum je le nek papir, s katerim določene organizacije krepijo svoj ugled doma in v tujini. Na njem so enakovredno kot mi podpisane tudi minorne delodajalske organizacije, ki predstavljajo mogoče le 5 odstotkov slovenske gospodarske strukture. Hvalijo pa se, in enako je tudi na sindikalni strani, da so podpisale socialni sporazum. In vlada to nese v Bruselj, kjer se pohvali, kako dobri smo v Sloveniji. V resnici pa socialni sporazum nima tiste mobilizacijske teže, kot bi jo moral imeti po teoretični razlagi.

Ampak, ali menite, da je za izid pogajanj za socialni sporazum pomembno, v kakšnem družbenopolitičnem kontekstu nastaja? Je bolj pomemben politični ali gospodarski kontekst? Skratka, kaj je tisti dejavnik, ki odloči o tem, kakšna bo na koncu vsebina socialnega sporazuma?

Rekel bi, da je ključna skrb vse socialnih partnerjev, da ohranijo neko stabilnost in da ne pride do konfliktov. Kljub temu, da imamo mi včasih občutek, da si nekateri sindikati prav želijo, da bi šli na ulico, da bi utrdili članstvo. Ker če ni nobenih sporazumov, nobenih kolektivnih pogodb in nobenega protesta, potem se začnejo člani spraševati, zakaj je članstvo sploh

potrebno, saj lahko Cerar (predsednik vlade Miro Cerar, op. a.) za vse poskrbi in ne potrebujemo Štruklja (predsednik Konfederacije sindikatov javnega sektorja Branimir Štrukelj, op. a.). On rabi konflikt z nami. Po svoje se zavedajo tega, in tudi za Gospodarsko zbornico to velja, da kolikor slabše je poslovno okolje, toliko večja je potreba po organizaciji. Če bi bilo vse dobro, če bi bili mi tako konkurenčni, kot je Slovaška, ne bi imeli nobenega članstva, ker bi podjetja rekla, saj ne rabimo Gospodarske zbornice, saj vse gladko teče. Tako pa mi sedaj rečemo: »Glejte, če nas ne bi bilo, bi davčna reforma vlade stala gospodarstvo 80 milijonov evrov. To smo privarčevali, to je naš gol, ki smo ga dosegli, ker smo stopili skupaj. S posamezniki bi veliko lažje pometli. « In pri sindikatih je enako. Tudi zaradi tega tako radi podpisujemo vse te sporazume. Po eni strani gre res za odgovornost do družbenega okolja in za stabilnost, po drugi strani pa gre tudi za promocijo samega sebe, članstva in s tem utrjevanja svoje pozicije.

Ampak kakšno vlogo ima, recimo to, da je vlada, pa se dajva osrediniti samo na vlado, pred volitvami? Da je šibka in nestabilna? Da je ideološko levosredinska ali desnosredinska? Je to pomembno za izid socialnega sporazuma?

Ključno. Torej pred volitvami skušajo biti všečni volilnemu telesu, ki je praviloma bolj naklonjeno sindikatom. Mi ne predstavljamo volilnega telesa. Po drugi strani pa so tudi na začetku svoje vladavine pripravljani na več sprememb, ker morajo nekaj pokazati. Pomembna je tudi politična struktura vlade. Po zaslugi Karla Erjavca in njegove stranke, je, na primer, tudi Janševa vlada imela precej posluha za dialog s sindikati. Mi smo reforme iz leta 2006 podprli, ker so bile dobre za gospodarstvo, ne ker bi politično podpirali Janšo. Ko so sindikati šli v protest, so se v vladi ustrašili, in šele po tistem začeli socialni dialog in pogajanja za socialni sporazum.

V Sloveniji nismo ravno navajeni, da bi delodajalci kazali svoje mišice, vendar ste lani dvakrat presenetili. Gospodarska zbornica Slovenije je februarja zavrnila podpis socialnega sporazuma, novembra pa so ga zaradi redefinicije minimalne plače odpovedale še preostale delodajalske organizacije. Videti je, kot da ste delodajalci izstopili iz sence in radikalizirali svoja stališča.

No, ne gre za radikalizacijo, temveč za to, da smo bili preslišani. Odločnejši obraz smo začeli kazati ne samo zaradi redefinicije minimalne plače, temveč zaradi napovedi, da bo vlada dodatno obremenila gospodarstvo s prispevki, taksami in drugimi dajatvami. Slovensko gospodarstvo je v primerjavi z gospodarstvi drugih članic EU-ja najbolj obremenjeno z dajatvami, zato smo se temu odločno postavili po robu, in ker ni šlo drugače, smo se organizirali na »sindikalni način«. Socialnega sporazuma pa GZS ni podpisal zaradi tega, ker ni prinesel praktično ničesar. To je tudi jedro naše zamere do socialnega sporazumevanja v Sloveniji - da izgubljam ogromno časa za to, da se na koncu ničesar ne dogovorimo. Dovolj nam je tega konsenzualnega trepljanja po rami, ne da bi prišlo do kakršnih koli sprememb.

Socialni sporazum za leto 2015 je prvi v zgodovini slovenskega socialnega partnerstva, ki ga GZS ni podpisal, in prvi, ki je padel še pred potekom veljavnosti. Je to začetek konca socialnega sporazumevanja kot načina oblikovanja ekonomskih in socialnih politik v državi?

Ne, mislim, da je začetek nekega premisleka, kakšen socialni dialog potrebujemo. V GZS-ju menimo, da je socialni dialog nujen, vendar ne potrebujemo takšnega, ki bo samo potrjeval legitimnost obstoječih razmer in ne bo ničesar spreminjal. V Sloveniji potrebujemo gospodarsko rast. Zakaj jo potrebujemo? Zato ker imamo premalo delovnih mest. Potrebujemo več vlaganj. Za več vlaganj potrebujemo deregulacijo. Potrebujemo drugačen odnos do tujih vlagateljev. Potrebujemo več zaupanja. Za zaupanje potrebujemo pravno državo, ki bo delovala. Ne sindikati ne delodajalci ne zaupamo v pravno državo. Se pravi, kar zahteven projekt, ki bo povezan tudi s spremembami v javnem sektorju. O tem bi socialni sporazum moral govoriti, pa ne govori.

Vaša odločitev o nepodpisu socialnega sporazuma bi bila verjetno učinkovitejša, če bi se ji pridružili tudi drugi delodajalci. Zakaj niste enotnejši v svojih stališčih?

To tudi mene včasih preseneča. Sicer veliko sodelujemo, vendar pa je po mojem mnenju na strani drugih delodajalcev precej ljubosumja. GZS je namreč najmočnejša delodajalska organizacija, imamo tudi največ članov, približno 7.000, ki predstavljajo 60 odstotkov slovenskega gospodarstva. Ko smo izstopili iz pogajanj o socialnem sporazumu za leto 2015,

so nekatere delodajalske organizacije skušale s poudarjanjem pomena socialnega sporazuma okrepiti svojo vlogo kredibilnega partnerja v očeh javnosti in pri vladi. Ampak mislim, da so bili sami sebi precej nezvesti, ker če pogledamo, kakšna so bila nekaj mesecev prej njihova pogajalska izhodišča za socialni sporazum in kaj so potem podpisali, vidimo, da so zelo popustili. Nobene davčne razbremenitve, deregulacije, socialne kapice, manjših stroškov dela ... Tega, o čemer smo se skupaj dogovorili, ni bilo v socialnem sporazumu, pa so ga kljub temu podpisali.

Zanimivo je, da vas pri prejšnjih štirih socialnih sporazumih njihova preveč načelna naravnost ni zmotila.

Včasih smo potrebovali stabilnost. Predvsem stabilnost. Menili smo, da moramo popuščati sindikatom, ker lahko s svojimi ravnanji ustavijo državo in povzročijo veliko škodo. V tem trenutku pa je položaj slovenskega gospodarstva v Evropi takšen, da če ne bo sprememb, bomo posledice čutili vrsto let. Katera je največja značilnost slovenskega poslovnega okolja? Nimamo tujih naložb. Ko sem pred leti vprašal nekega japonskega poslovneža, zakaj se po dveletnem proučevanju razmer ni odločil za investiranje v Sloveniji, temveč na Slovaškem, je dejal: »You are too rigid, too expensive and too slow (Pretoži ste, predragi in prepočasni, op. a.).« Z enim stavkom je povedal, kaj so naše težave. Sedanja vlada je tretja po vrsti v zadnjem obdobju, ki obljublja, da bo prišlo do reform, ki bodo naredile poslovno okolje konkurenčnejše, tako da bodo vlagatelji prihajali k nam, ne pa, da nas zapuščajo.

Ampak za pogajalsko mizo s sindikati boste prej ali slej morali sestiti. Reform, ki jih pričakujete od vlade, brez sodelovanja s sindikati ne bo mogoče doseči.

Saj mi ves čas sedimo. Samo podpisali nismo nekega papirja. Drugače pa seje Ekonomsko-socialnega sveta potekajo naprej. S sindikati podpisujemo kolektivne pogodbe – v zadnjih dveh letih smo odpovedali praktično vse kolektivne pogodbe v gospodarstvu in več kot polovico smo jih že na novo sklenili, nazadnje za gradbeništvo.

Kje vidite danes tako močno motivacijo za doseganje soglasja med socialnimi partnerji, kot je bilo nekoč vstopanje v Evropsko unijo in evrsko območje?

Žal že nekaj let ni več svetilnika, ki bi nas vodil. Menili smo, da bi to lahko bile gospodarske reforme, spremembe, ki bi povečale gospodarsko rast, ustvarile nova delovna mesta, povišale plače itn, ampak ... V zadnjih letih prevladuje stabiliziranje obstoječega stanja in nezmožnost oblikovanja razvojnega konsenza. A zgolj s stabiliziranjem razmer, zgolj s tem, da imamo socialni mir, ni mogoče doseči preboja.

Iskanje uspešne gospodarske strategije v Sloveniji je kot reševanje kvadrature kroga. O njej pametujemo vsi, od stroke do medijev, a je še vedno nimamo. S kakšnim gospodarskim modelom lahko po vašem mnenju Slovenija preživi v času globalizacije ob vse močnejših pritiskih po večji konkurenčnosti, manjših stroških dela in skromnejši javni porabi?

V Gospodarski zbornici Slovenije smo lani predstavili projekt Manifesta industrijske politike. Ugotovili smo namreč, da industrija resda predstavlja le še dobrih 20 odstotkov bruto domačega proizvoda, vendar daje neposredno delo polovici storitev. Polovica storitev, od prevoza do servisiranja, bi v trenutku propadla, če bi se industrija ustavila. Za industrijski preporod potrebujemo pametno državo, ki bo z manj regulacije, manj obremenitvami in manj časa, ki je potreben za to, da sploh lahko posluješ, razveselila gospodarstvo s pametnimi davki, z drugačnim izobraževalnim modelom, kot ga imamo, ko je na eni strani velika brezposelnost, na drugi pa pomanjkanje določenih kadrov, in predvsem z več podjetniške zavesti med ljudmi. Potrebujemo tudi drugačni razvojni model s povezovanjem akademske raziskovalne sfere in gospodarstva, to kar je zdaj aktualno pri strategiji pametne specializacije, in nov pristop pri internacionalizaciji slovenskega gospodarstva. Res je namreč, da Slovenija veliko izvozi, praktično dvakrat več kot leta 2004, vendar pa podrobnejši pogled razkriva, da več kot 90 odstotkov slovenskega izvoza ustvari približno 600 podjetij. To pomeni, da še kar precejšen del gospodarstva ni pripravljen na globalni trg, kar je za nas priložnost. Torej, če bi na teh področjih prišlo do konkretnih sprememb, bi to pomenilo precejšnjo spodbudo za gospodarski in s tem tudi socialni razvoj. Manifest industrijske politike so lani decembra podprli trije parlamentarni odbori. Razveselilo nas je, da so v parlamentu pozvali vlado, naj v mesecu dni pove, ali bo naredila to, kar mi predlagamo, ali pa naj utemelji, zakaj tega ne bo naredila, in predstavi svojo rešitev za gospodarski preboj.

Je to pomanjkanje razvojne vizije v Sloveniji predvsem posledica šibkih in nestabilnih vlad?

Vsekakor. Mislim, da je zelo velik problem, da imamo vlade, ki vladajo premalo časa in ki nastajajo kot reakcija na nesposobnost predhodnih vlad. In ne samo, da nimajo nekega novega poslovnega modela za Slovenijo, ki bi ga bile sposobne izpeljati, temveč tudi tistega, kar so si zastavile, na primer koalicijsko pogodbo, ne uresničujejo. Tako je že od leta 2008.

Slovenija je po osamosvojitvi uspešno razvijala socialno usmerjen neokorporativni gospodarski model. Podatki kažejo, da je bila pred vstopom v EU med najrazvitejšimi tranzicijskimi državami. Ali je kompromis med socialno državo in konkurenčnostjo mogoč tudi v času krepitve neoliberalne politične paradigme?

Vse preveč se govori o neoliberalni politični paradigmi v Sloveniji. Kaj pa se je tako drastično spremenilo v slovenski regulaciji v najširšem pomenu besede, da bi lahko sprejemali to oznako? Še vedno imamo skoraj največ socialnih pravic v Evropi. Mogoče se lahko z nami meri kakšna skandinavska država pri porodniških dopustih, bolniški odsotnosti, egalitarnosti. Ginijev koeficient v Sloveniji je med najnižjimi v EU-ju. Tudi razlike med plačami menedžerjev in zaposlenimi so po evropskih primerjavah med najnižjimi v EU-ju. Večina pravic v kolektivnih pogodbah in v zakonih je ostala nespremenjenih.

Zakaj potem revščina v Sloveniji vztrajno narašča? Leta 2014 je pod pragom revščine živel že okoli 290.000 ljudi.

Res je, da imamo probleme z revščino, predvsem zaradi brezposelnosti, in da so pokojnine relativno nizke, tudi zato, ker so ljudje prezgodaj odhajali v pokoj. Res je tudi, da imamo problem z nespoštovanjem pravne države, na primer z neplačevanjem socialnih prispevkov, plač itn. Ampak govorjenje o prevladi neoliberalne ideologije v Sloveniji je pretirano, kar pa ne pomeni, da teh razmišljanj ni.

Govorili ste o socialnih pravicah. Sindikati so glede njih še posebej občutljivi, saj pravijo, da so plod trdega sindikalnega boja. Ali spadajo tudi te pravice po vašem mnenju v strošek dela, ki bi ga bilo treba znižati? Je to del tako zaželenega razbremenjevanja gospodarstva?

Absolutno je treba stroške dela v Sloveniji razbremeniti, ampak to ne pomeni zniževanja neto plač. Z racionalizacijo javnega sektorja je treba pripraviti okoliščine, v katerih bo treba manj obremenjevati plače. Pred seboj imam podatke, koliko vzame država. Ne zavedamo se, da naš problem v resnici ni neto prejemek, ampak bruto bruto strošek dela, ki ga imamo v Sloveniji. Bruto strošek delodajalca v Avstriji je pri plačah, ki so recimo nad 1.500 evri, 20 odstotkov nižji kot v Sloveniji. To je zelo velika ovira za nove naložbe v Sloveniji. Tujci prevzemajo dobra slovenska podjetja, ki so že uveljavljena na trgu, ne poznam pa primera, da bi prišli v Slovenijo in začeli nekaj čisto na novo, zato, na primer, ker imamo dobre kadre in ustrezno poslovno okolje.

O tem, koliko jemlje država, ste opozarjali tudi v polemikah o redefiniciji minimalne plače. Hkrati ste posvarili, da so zaradi redefinicije minimalne plače ogrožena delovna mesta, celo obstoj dvanajst tisoč podjetij, ki posluje na robu rentabilnosti. So posledice res tako dramatične?

Od leta 2010, ko se je z enkratnim dvigom zelo povečala minimalna plača, do danes, smo izgubili že veliko nižje kvalificiranih del. Dela, ki bi zaposlovala manj izobražene, so šla na Madžarsko, Hrvaško, v Srbijo, ker se jih v Sloveniji ne izplača več imeti in ker jih tam lahko enako kakovostno opravljajo. Verjetno je to del normalnega razvoja, vendar pa bi hkrati morali omogočiti nastanjanje drugih, dražjih delovnih mest. Žal takšnih okoliščin nismo ustvarili. Z redefinicijo minimalne plače je spet zmagovalec država, ki bo dobila večji del tega povišanja. Mi smo celo rekli, pa naj bo višja minimalna plača kot neto prejemek zaposlenih ob enakem brutu, vendar država o tem seveda ni hotela niti slišati. Menimo, da bo to povzročilo več prekarnega dela, več dela na črno in več nespoštovanja zakonskih obveznosti ter obveznosti iz kolektivnih pogodb. Dvig minimalne plače, čeprav so ga vsi v parlamentu podprli, ker hočejo vsi biti všečni, je igra z ničelno vsoto – na koncu bomo izgubili vsi. Tudi tisti, ki naj bi zaradi redefinicije dobili nekaj višjo plačo.

Drugo lansko razočaranje za delodajalce je bil, poleg minimalne plače, vladni predlog davčnih ukrepov, ki po mnenju delodajalcev ni prinesel razbremenitve gospodarstva.

Vlada je v koalicijski pogodbi napovedala, da bo prišlo do davčne reforme. Tudi do reforme zdravstva, trga dela, pokojninske reforme. Še do ničesar ni prišlo. Spremembe, ki so bile pripravljene pod naslovom mini davčna reforma, so bile namenjene zgolj polnjenju luknje v javnih financah. Nikakršne premišljene poteze ni bilo v teh predlogih za spodbujanje gospodarske rasti ali konkurenčnejše gospodarsko okolje v Sloveniji. Šlo je enostavno za neko računovodsko logiko, jaz ji pravim gospodinjska logika, ko imaš določene stroške in potem narediš vse, da dobiš še prihodke. Kratkoročno bi se mogoče izšlo, vendar pa bi to pomenilo še dodatno zmanjševanje naše konkurenčnosti, verjetno tudi usihanje gospodarske rasti.

Odmakniva se od aktualnih zadev in nameniva pozornost vaši organizaciji, ki ima dolgoletno tradicijo. V preteklih desetih letih ste doživljali pretrese, ki so vam odnesli velik del članov. Je ukinitve obveznega članstva leta 2006 zelo oslabila moč zbornice v družbi.

Ankete kažejo, da je Gospodarska zbornica Slovenije še vedno daleč najvplivnejša, tudi najmočnejša asociacija gospodarstva. Menimo, da nismo nič manj vplivni kot takrat, ko smo imeli obvezno članstvo. Smo pa bolj neodvisni. Nobena politična stranka ali kdo drug nam ne more več groziti, da nam bodo odvzeli obvezno članstvo, če ne bomo sledili njihovi logiki, kar se je prej dogajalo. Člane danes ohranjamo tudi tako, da je članarina bistveno nižja, kot je bila prej. Zbornica dobi danes iz članarin petkrat manj denarja, kot ga je imela leta 2005, kar nas dela ranljivejše. Več se moramo ukvarjati s poslovanjem. Jaz sem bolj poslovni direktor kot pa zastopnik interesne organizacije, kar ima svoje slabosti. Skratka, poslovanje GZS-ja je precej kritično, svoje je naredila tudi kriza, zaradi katere podjetja težko plačujejo članarino, nekateri tudi izberejo izstop iz članstva. Kljub vsemu imamo še vedno 7.000 članov, ki predstavljajo 60 odstotkov bruto domačega proizvoda. 80 odstotkov gospodarstva v Sloveniji, ki plačuje davke, je prostovoljno organiziranega v gospodarski, obrtni in trgovinski zbornici, in verjetno je to tudi eden izmed argumentov, zaradi katerih že nekaj časa pripravljamo

predlog, da bi vsako podjetje obvezno plačalo prispevek za določene, mi pravimo temu infrastrukturne storitve, kot je poklicno izobraževanje, internacionalizacija, svetovanje ...

Kriza, ki ste jo omenili, ni le zdesetkala vašega članstva, temveč je okrnila ugled delodajalskih organizacij v javnosti, saj je razkrila številne goljufije in nemoralno obnašanje menedžerjev. Z današnje perspektive je nerazumljivo, kako smo lahko kot družba dopuščali tajkunizacijo podjetij, pa čeprav je bilo jasno, da interes lastnikov ni razvoj podjetja, ampak lastništvo.

Ne vem, kaj bi s tem imela neposredno Gospodarska zbornica Slovenije ali pa delodajalske organizacije, ker vemo, kje se je sprejemala zakonodaja. Zakonodajo so sprejemali v parlamentu in vsakokratna politična oblast je nastavljala svoje kadre v gospodarstvu. Del tega gospodarstva je bil seveda organiziran tudi znotraj gospodarske zbornice, ampak ko se je politična elita zamenjala, so se zamenjali tudi ti kadri. Ali Žerdin v svoji knjigi Omrežja moči zelo natančno prikazuje, na kakšen položaj je bil kdo in kdaj imenovan ter kakšno je bilo njegovo politično ozadje. Skratka GZS kot predstavnik gospodarstva in delodajalcev ni imel vpliva ne na kadrovanje v bankah, ne na dajanje posojil, ne na sprejemanje zakonov, s katerimi se je to omogočalo, in se nam po krivici pripisuje, da smo zaslužni za tajkunizacijo. Tajkunizacija v Sloveniji je proizvod dolgoletnega spreminjanja iz socialističnega v kapitalistični sistem. Privatizacija je bila glavni sopotnik na tej poti in pri tem so bili ključnega pomena zasebni interesi, ki so se povezovali predvsem s politiko. Resda so bili v to vključeni gospodarstveniki, ampak že ves čas ponavljam, da se pri nas neargumentirano govori o gospodarstvu z veliko začetnico. Po naših podatkih večina, to je več kot 90 odstotkov gospodarskih subjektov redno poravnava svoje obveznosti, spoštuje kolektivne pogodbe, nagrajuje itn. Manjši del pa ne. Ampak zaradi tega govoriti o celotnem gospodarstvu kot o neoliberalnem delu, kot o tajkunih itn. je nekritično, je krivično in tudi nerazvojno, ker se nam s tem zbija ugled in se tudi predlogi, ki jih imamo, ne spoštujejo. Skratka ni zaupanja. In nekomu to ustreza. Tukaj najdemo predvsem s sindikati v gospodarstvu zelo hitro skupni jezik, ko pravimo: »Potrebujemo pravno državo.« Mene je sram, da nekateri delodajalci delujejo družbeno neodgovorno, in sem jezen nanje in še bolj na državo, ker ne uredi, da bi se zakoni spoštovali. Spomnim se, da me je nekdanji predsednik države Danilo Türk ravno tako

kritiziral: »Ja zakaj gospodarstvo ne ...«. In sem mu odgovoril: »Kaj, a naj izločimo te ljudi?« To je zadnje, kar bi si želel v državi, da bom meritorno odločal, kdo deluje pošteno, kdo pa ne. Naslednji korak je namreč, da me bo skušala, če bom imel to moč, prevzeti kakšna politična stranka ali pa opcija in bomo potem izločali »njihove«, »našim« pa dajali posojila in jim omogočali prevzeme. Ko začnemo mimo pravnih postopkov odločati o nečem, imamo zelo veliko moč v svojih rokah, ki ni institucionalizirana, in to je začetek uzurpacije politične oblasti. Z drugimi besedami, mi imamo zakone, in želel bi si, da bi sodišča lopove obsodilo. Naš nekdanji predsednik Gospodarske zbornice Zdenko Pavček je s svojimi podjetji, preden je propadel, naredil Gospodarski zbornici Slovenije za 150.000 evrov dolga. Ko smo mu dali izvršbo, je prišla pošta nazaj, da je naslovnik neznan. Kaj to pomeni? Da je podkupil ali ne vem, kako naj temu rečem, poštno uslužbenca, da mu je niso izročili? In isto se je zgodilo pri Zidarju, nagrajencu Gospodarske zbornice Slovenije. Mi se od takih ravnanj sicer distanciramo, ampak nimamo moči, da bi jih obsodili. Zato pa plačujemo davke, da bo država to zagotovila. Tako si jaz predstavljam delovanje pravne države.

Pa saj nihče ne pričakuje od vas nekih pravnih ukrepov, ampak moralno obsodbo nesprejemljivih poslovnih praks.

To delamo na mehkejši način, s promocijo dobrih praks. Vsako leto podelimo vrsto različnih nagrad. Najvišje so nagrade Gospodarske zbornice Slovenije za izjemne gospodarske in podjetniške dosežke, kjer je družbena odgovornost natančno izmerjena s 24 ali 25 konkretnimi kazalniki, recimo, kakšne so plače, kakšna je varnost in zdravje pri delu itn. Imamo tudi vrsto drugih nagrad, s katerimi skušamo promovirati družbeno odgovorno delovanje. To, kdo dela v nasprotju z zakoni ali pa kolektivnimi pogodbami, pa morajo ugotavljati za to pristojni organi, in tukaj jaz vidim tudi vlogo sindikatov. Sindikati imajo zelo veliko povedati tukaj v Ljubljani, ko se pogajamo o splošnih pogojih poslovanja ali o zakonih, v konkretnih primerih, kot je bila, recimo, Hilda Tovšak, jih pa nisem videl. Niso se postavili v bran. Prepričan sem, da je tudi to vloga sindikatov, da v takšnih primerih, kot pravimo, stopijo skupaj in pospešijo določene procese v zaščito delavskih pravic.

Kako bi na splošno ocenili kakovost korporativnega upravljanja v Sloveniji?

Pohvalil sem se že s podatkom, da danes izvozimo dvakrat več, kot smo leta 2004 – lani kar za 30 milijard evrov. To se ne da, če si slab, tako kot mediji in sindikati očitajo gospodarstvu z veliko začetnico. Znotraj gospodarstva imamo dobra podjetja, imamo pa žal tudi slaba podjetja. Tudi pri podjetjih v državni lasti imamo nekaj dobrih podjetij, ampak praviloma je tako, da je tam, kjer ni lastnine, ki bi bila nominirana z lastniki, upravljanje slabše. Nedavno smo skupaj z združenjem nadzornih svetov podeljevali licence za nadzornike in ugotovili, da je znanja pri nadzornikih v Sloveniji dovolj, ni pa dovolj samostojnosti pri odločanju. Glede tega sem optimist in verjamem, da bomo v nekaj letih imeli kar normalen sistem, kjer bo pri vodenju podjetij ključno, kakšni so rezultati, ne pa, ali je voditelj tega podjetja ali nadzornik iz prevladujoče politične stranke.

Politično kadrovanje, ki ga omenjate, je še posebej pereč problem v državnih podjetjih, kjer ima Slovenija med vsemi članicami EU-ja največ večinskega lastništva. Bi vi prodali Telekom, NLB, Zavarovalnico Triglav?

Težko bi se odločil kar na pamet. Vsekakor bi pri odločanju za prodajo zelo natančno pogledal analize. Vprašanje privatizacije se je v Sloveniji namreč sprofaniziralo. Vsakdo se spozna na to, ne da imel informacije, še manj pa potrebna znanja. Med ključnimi informacijami, ki bi jih iz teh analiz skušal dobiti, je, ali je podjetje v padanju glede tržnih deležev, kazalnikov poslovanja ali je v rasti? Kakšne so svetovne razmere? Ali prihaja do tega, da, kot pravimo, vse manj velikih rib obvladuje vse večji prostor? Ali lahko nekdo, recimo, Telekom, sam preživi izjemno dinamičen tehnološki razvoj, ki bo pripeljal do tega, da bodo telekomunikacije čez deset let popolnoma drugačne, kot so danes? Prepričan sem tudi, da pri privatizaciji ne bi smeli zasledovati zgolj najvišje cene, ampak tudi druge učinke, na primer stabilnost, če gre za infrastrukturo in podobno. Pogledal bi tudi, ali mi ta, ki ga prodajam, prinaša zlata jajca, ker takega pa se tudi ne proda. Zakaj bi, bom zdaj rekel čisto na pamet, privatiziral Triglav, če mi prinaša čisto povprečno primerljive kazalnike ali pa donosnost, kot jo imajo podjetja v tem prostoru, v katerem Triglav deluje. Mislim torej, da ni črno-belega odgovora.

Se strinjate s stališčem nasprotnikov privatizacije, ki pravijo, da je namesto prodaje treba spremeniti politiko upravljanja državnih podjetij, tako da bi glavno besedo dobili stroka, civilna družba, zaposleni?

Sam sem privrženec zasebnega kapitala oziroma mu dajem prednost. Saj tudi mi radi rečemo, da nimamo državnih in zasebnih, ampak dobre in slabe lastnike. Ampak v slovenskem političnem okolju so skušnjave politike, da obvladuje ključne gospodarske sisteme, zelo močne. In zaradi tega podpiram izstop države iz lastništva ali pa vsaj takšno regulacijo, ki bo državi neposredno preprečevala nadzorovanje, kadrovanje in podobno. Tukaj bi zelo hitro lahko prišli do sprememb, če bi obstajala ustrezna politična volja. Poudaril pa bi, da je stigmatiziranje zasebne lastnine in predvsem tuje lastnine v Sloveniji neupravičeno, ker vse analize v zadnjih letih kažejo, da so podjetja v tuji lasti bolje preživela gospodarsko krizo, hitreje so se vzpostavila in danes dosegajo nadpovprečno dobre poslovne rezultate.

Predsednik Zveze svobodnih sindikatov Slovenije Dušan Semolič pravi, da v boju za višje plače ne gre le za socialni spopad, ampak tudi za spopad vrednot in morale družbe. Živimo namreč v svetu, v katerem en odstotek prebivalstva na svetu premore več bogastva kot preostalih 99 odstotkov ljudi. Kako kot človek iz gospodarstva sprejemate takšno družbeno nepravičnost?

V Sloveniji nimamo nobenega, ki bi sodil v ta en odstotek. Imamo praktično najmanjše razlike med bogatimi in revnimi. Za krizo v naši državi, nizke plače zaposlenih, nikakor ni kriva nepravilna porazdelitev tega, kar ustvarjamo. Pred štirimi leti smo skupaj s Statističnim uradom Slovenije naredili raziskavo, v kateri smo ugotovili, da je tistega leta plačalo dohodnino za prejemke, ki so bili večji kot 100.000 evrov, približno 2.800 ali 2.900 Slovencev. In takrat smo sindikatom izračunali, da če bi vsem tem ves ta denar vzeli, bi lahko plače v Sloveniji povečali za 3 odstotke. Tudi menedžerske plače v Sloveniji so bistveno nižje, kot so, recimo, na Češkem. Skratka, če bi odgovoril gospodu Dušanu Semoliču, bi rekel, da je treba za razvoj ustvariti takšno poslovno okolje, ki bo spodbujalo podjetništvo, in da je davčna politika v Sloveniji že zdaj takšna, da preprečuje takšne skrajnosti. Problem Slovenije ni nepravilna porazdelitev bogastva, ampak to, da premalo ustvarimo, in da to, kar ustvarimo, ustvarimo v premalo konkurenčno poslovnem okolju. Nas skrbi to, da bodo

podjetja odšla iz Slovenije, ne pa to, da bomo imeli peščico bogatih. Menim tudi, da je stigmatiziranje bogatih nepravilno. Takoj začnemo groziti z nekimi davki, pri čemer pa smo zelo nenačelni, saj se nam zdi popolnoma normalno, če neki športnik dobi ogromno denarja, pri plačah vrhunskih menedžerjev, kot je na primer generalni direktor Krke Jože Colarič, pa se zgražamo.

Priloga C: Intervju z nekdanjim ministrom za delo, socialne zadeve in družinsko politiko Vladom Dimovskim

Ali menite, da so bili sindikati, delodajalci in vlada enakovredni partnerji pri pogajanjih za sklenitev socialnega sporazuma leta 2003, ko ste bili minister za delo?

Menim, da ja. Vse tri strani so bile zadovoljne in so tudi praktično vsi reprezentativni sindikati, delodajalci in vlada ta sporazum podpisali. Na temo socialnega sporazuma, s strani vlade sem bil za pogajanja ves čas pooblaščen jaz, smo se sestali okoli 40-krat. Predlagal sem razdelitev pogajanj na plačni in neplačni del in potem se je sporazum sprejel. Pri plačnem delu smo kot vlada vztrajali, da plače zaostajajo za eno odstotno točko za rastjo produktivnosti in to nam je tudi uspelo.

Torej sindikati po vašem mnenju niso bili uspešnejši pri uveljavljanju svojih interesov?

Še enkrat bi ponovil, da so bili socialni partnerji enakopravni. Pogajalska izhodišča so bila pripravljena z vedenjem, da vstopamo v Evropsko unijo. Glavni je bil dogovor o socialnem miru, ki naj bi veljal ob vstopu v EU in to smo tudi dosegli. Vlado sta pri sprejemanju socialnega sporazuma vodila dva interesa: ravnotežje med socialnimi partnerji in razvojna naravnost socialnega sporazuma. Delodajalcem je bil v tistem času, ko smo vstopali v Evropsko unijo, glavni interes socialni mir, to so mi tudi večkrat povedali. Bili so pripravljene na marsikateri kompromis, ki ga v drugačnih razmerah ne bi sprejeli.

Kaj se vam zdi ključno pri določanju moči socialnega partnerja pri pogajanjih za socialni sporazum: strateški viri, s katerimi razpolaga, ali družbenopolitični kontekst, v katerem socialni sporazum nastaja?

Rekel bi da družbenopolitični, pa ne samo družbenopolitični, ampak tudi ekonomski kontekst. Ta je v danem trenutku zelo pomemben. Kot sem že prej omenil, je bil delodajalcem ob vstopanju v EU glavni cilj socialni mir zaradi ne povsem jasnih razmer, ki naj bi nastopile po priključitvi k tako velikemu skupnemu trgu. Na dolgi rok so seveda pomembni tudi viri.

Kateri od strateških virov (članstvo, finance, organizacija, strokovno znanje, dostop do političnih odločevalcev, sodelovanje med istovrstnimi organizacijami, mednarodni stiki in/ali kredibilnost) so po vašem mnenju najpomembnejši dejavniki moči sindikatov (oz. delodajalcev) v pogajanjih za socialni sporazum?

Kar vsa, ampak bodiva natančna. Za določanje pogajalskih izhodišč za socialni sporazum je pri vseh udeležencih pomembna zlasti strokovnost, zato so se takrat pri vseh treh socialnih partnerjih okrepile strokovne službe. Drugi pomemben faktor je podpora članstva, oziroma številčnost, zlasti pri sindikatih. Tretji pomemben faktor je stavka, ki jo imajo sindikati na voljo kot zadnjo možnost. Stavke so zelo drage zaradi izgubljenih delovnih dni in tega se tako delodajalci kot vlada dobro zavedajo.

Zanimivo je, da delodajalci, ki so vsaj do leta 2006 imeli več finančnih virov kot sindikati, niso imeli premosorazmerno s tem večje politične moči.

Finančni viri se ne kažejo nujno v pogajalski moči. Določajo neko pozicijo interesne skupine, brez finančnega zaledja tudi veliko drugih virov ne bi bilo. Po drugi strani moramo vedeti, da tudi sindikati niso reveži, imajo članarino in nepremičnine, lahko si privoščijo močne strokovne službe in imajo med ljudmi več simpatij, kot delodajalci. In, kot sem rekel, so množičnejši. Na ta način dosega v pogajalskem procesu rezultate, ki jih sicer ne bi.

Kakšne so po vašem mnenju posledice osipa članstva za sindikate?

Desindikalizacija je značilna za vse zahodnoevropske družbe, ne samo za slovensko. Po mojem mnenju sindikati moč članstva vse bolj zamenjujejo za strokovnost. V zadnjih letih so

zelo investirali v strokovnost, veliko je mladih kadrov, ki so bolj šolani, kot so bili klasični sindikalisti. Tudi sindikalni boj se je spremenil. Zdajšnja struktura gospodarstva je drugačna, več kot 60 odstotkov BDP-ja je v storitvenih dejavnostih in s tem se spreminjata tudi vloga in tip sindikatov. Včasih so bile močne kovinska, predelovalna in tekstilna industrija, v zadnjih letih pa pridobiva na moči Sviz. Iz nekega sekundarnega sektorja se je sindikalizacija prenesla v terciarni sektor, šolniki so močni, zdravniki so močni, posamezni poklici torej, ki imajo družbeni ugled. In naj povem, da so šele v mojem mandatu na pogajanja v zasebnem sektorju začeli hoditi tudi sindikati javnega sektorja. Odprl sem pogajanja za vse, tudi za civilno družbo, in to je bil nek novum. Menil sem namreč, da mora socialni sporazum oziroma celotno socialno sporazumevanje vsebovati družbeni konsenz, neko ravnotežje v družbi in menim, da nam je to kar uspevalo.

Če pogledava družbenopolitični kontekst: se vam zdi pomembno, da je bil socialni sporazum 2003/05 sklenjen eno leto pred volitvami, je bila vlada takrat v šibkejši poziciji, bolj pripravljena na kompromise?

Ne bi rekel, pogajanja so stekla namreč že leta 2001 in so terjala svoj čas. Socialnega sporazuma namreč ni bilo kar sedem let in se je nabralo veliko zamer. Meni se ni zdelo nič narobe, če se vsa vprašanja, ki so se nabrala, razčistijo, še posebej zato, ker socialni sporazum ni nujno vezan na mandat ene vlade, ampak je to dolgoročni sporazum. Tudi sporazum iz leta 2003 je presegel mandat takratne vlade in je veljal še v letu 2005, ko naše vlade ni bilo več, kar se mi zdi še posebej pozitivno.

Ampak dodaten pritisk na vlado je bilo verjetno vstopanje v Evropsko unijo naslednjega leta.

To je bilo pa tudi vse. In pod pritiskom ni bila samo vlada, temveč tudi sindikati in delodajalci. Moj znan izrek iz tistega časa je bil, da smo vsi v istem čolnu.

Osrednja pozornost na pogajanjih za tretji socialni sporazum je bila usmerjena v davčno in plačno politiko, ali ne?

Seveda. Plače so vedno centralna točka sporazuma. Do takrat so bili večinoma letni plačni sporazumi. Jaz, kot minister za delo, sem naredil dvojje: ločil sem plačna pogajanja za javni in zasebni sektor, za javni sektor so bila bipartitna pogajanja, za zasebni pa tripartitna. In drugo, plačni del smo umestili v socialni sporazum, do takrat so bili le aneksirani letni sporazumi, na osnovi katerih je potekala letna eskalacija. Jaz sem želel plačno politiko imeti za daljše časovno obdobje, medtem ko je minister za finance želel, da se dogovorimo tudi o davkih na izplačane plače, tako da smo v socialnem sporazumu sprejeli že nekatere zadeve iz paketa davčne reforme.

Davčni del socialnega sporazuma je bil torej bolj vladni interes.

Seveda. Vsak je nekaj prinesel na pogajalsko mizo. Vladna pogajalska izhodišča, pri tem je bil zelo aktiven finančni minister, so bila napoved davčne reforme.

Ali lahko socialno partnerstvo uspešno deluje v različnih gospodarskih kontekstih?

Nekateri trdijo, da lahko socialno partnerstvo deluje samo v optimalnih okoliščinah. Moje stališče je drugačno – bolj ko so zaostreni pogoji, bolj moramo razvijati socialno partnerstvo. Je pa za to potrebna želja vseh, vključno z vlado. Od takrat nobena vlada, niti leva, niti srednja, niti desna temu ne posveča več toliko pozornosti, ko smo mi, ker je to zelo vezano na usmeritev vsakokratnega ministra za delo, ki potem daje ton pogajanjem. Jaz sem bil zelo naklonjen socialnemu partnerstvu, zato je tudi cvetelo, vendar so bili nekateri v vladi nezadovoljni s tem pristopom, in so mi včasih rekli, da sem sindikalist v vladi, kar sem vedno jemal kot pohvalo.

Prevladuje mnenje, da so socialnemu sporazumu bolj naklonjene leve vlade, vendar pri nas ni (bilo) tako. Ideološko-politična usmerjenost neke vlade torej ne igra pomembne vloge?

Menim, da ne. Po mojem je odločujoč minister za delo in njegov odnos do socialnega partnerstva. Pomembno je, da minister za delo vztraja pri svojem in dobi podporo vlade.

Kakšna je bila torej politična izmenjava v pogajanjih za socialni sporazum 2003/05?

Delodajalci so dobili socialni mir, stabilno gospodarsko okolje, vlada je dobila uravnoteženo plačno politiko v zasebnem in javnem sektorju, razvojno komponento in obrise davčne reforme. Sindikati pa so dobili stabilno plačno politiko, ki je pomenila zaščito najranljivejših slojev.